

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAFKASYA'DA ETNİK ÇATIŞMALAR VE TÜRKİYE
AÇISINDAN BÖLGENİN ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Habip YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. G. Saynur BOZKURT

TEMMUZ 2007

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KAFKASYA'DA ETNİK ÇATIŞMALAR VE TÜRKİYE
AÇISINDAN BÖLGENİN ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Habip YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 02/07/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya

Yrd. Doç. Dr. Fethi Güngör

Yrd. Doç. Dr. G. Saynur Bozkurt

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını tezin ihtiva ettiği hususlar şahsi görüşler olup herhangi bir resmi kuruluşun görüşünü yansıtmadığını beyan ederim.

Habip YILDIRIM

02.07.2007

ÖNSÖZ

Kafkasya, konumu itibariyle ilk çağlardan günümüze kadar farklı coğrafyalardan kopup gelen çeşitli etnik halkların uğrak yeri olmuş, onları çok uzun zaman misafir etmiş ve birbirleri ile kaynaştırmıştır. Avrasya kıtası üzerinde doğuyu batıya, kuzeyi güneye birleştiren bir köprü olan Kafkasya'nın sosyo-kültürel yapısındaki bu zenginlik, taşıdığı jeopolitik ve jeostratejik konum, bölge ülkeleri ve Süper Güçler arasında yıllardır süregelen rekabete ve anlaşmazlıklara neden olmuştur.

Bu çalışma ile Kafkasya'nın coğrafi konumu, demografik ve etnik yapısı ile birlikte bölgede yaşayan toplulukların dil ve dini yapıları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, bölgenin tarihi hakkında bilgi verilerek Kafkasya'nın jeopolitik ve jeostratejik öneminden bahsedilmiştir. Kafkasya'daki etnik gruplar arasında süregelen sorunlar ve sebepleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Başta Türkiye'nin ve sonrasında ABD, Rusya Federasyonu, AB ve İran gibi bölge ile yakından ilgilenen devletlerin Kafkasya üzerindeki politikaları masaya yatırılmıştır. Bu politikaların günümüzdeki seyrini daha iyi anlayabilmek için geçmişten günümüze kadar gelen gelişimleri ayrı ayrı incelenmiştir. Kafkasya'nın Türkiye için önemi belirtilmiş ve gelecekte ülkemizin Kafkasya politikasının nasıl olması gerektiği sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın seçim aşamasından tamamlanma aşamasına değin, her türlü yönlendirme ve desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. G. Saynur BOZKURT'a ve yardımlarından dolayı tüm Sakarya Üniversitesi personeline teşekkürlerimi sunarım.

Habip YILDIRIM

02 Temmuz 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAFKASYA 'NIN DÜNYA ÜZERİNDEKİ KONUMU VE ÖNEMİ	5
1.1 Kafkasya'nın Coğrafi Konumu.....	5
1.2 Tarihi Süreç İçinde Kafkasya	8
1.3 Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı.....	12
1.3.1 Güney Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı.....	17
1.3.2 Kuzey Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı.....	19
1.3.3 Kafkasya Bölgesindeki Türk ve Akraba Topluluklar	22
1.4 Bölgenin Dil Yapısı.....	23
1.5 Bölgenin Dini Yapısı	25
1.6 Kafkasya'nın Önemi.....	26
1.6.1 Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi.....	27
1.6.2 Kafkasya'nın Jeostratejik Önemi.....	29
BÖLÜM 2: BÖLGEDEKİ ETNİK YAPIDAN KAYNAKLANAN PROBLEM SAHALARI	31
2.1. Güney Kafkasya' da Etnik Sorun Alanları	31
2.1.1. Dağlık Karabağ Sorunu	31
2.1.2. Abhazya Sorunu.....	35
2.1.3. Güney Osetya Sorunu.....	42
2.1.4. Acaristan Sorunu.....	46
2.1.5. Pankisi Vadisi Sorunu.....	49
2.1.6. Ahıska Türkleri ve Cavaheti Ermenileri Sorunu.....	50

2.2. Kuzey Kafkasya’ da Etnik Sorun Alanları	56
2.2.1. Çeçenistan Sorunu.....	63
BÖLÜM 3: GÜÇ MERKEZLERİNİN KAFKASYA POLİTİKALARI.....	68
3.1. ABD’nin Kafkasya Politikası	68
3.2. Rusya’nın Kafkasya Politikası	78
3.3. İran’ın Kafkasya Politikası	85
3.4. Avrupa Birliği’nin Kafkasya Politikası.....	88
BÖLÜM 4: TÜRKİYE İÇİN BÖLGENİN ÖNEMİ.....	93
4.1. Türkiye’nin Kafkasya politikası.....	93
4.1.1. Türkiye – Azerbaycan İlişkileri.....	97
4.1.2. Türkiye – Gürcistan İlişkileri.....	100
4.1.3. Türkiye – Ermenistan İlişkileri.....	103
4.1.4. Türkiye – Rusya Federasyonu İlişkileri	104
4.2. Kafkasya’nın Türkiye Açısından Önemi.....	108
4.3. Türkiye’nin Kafkasya’daki Hedefleri, Menfaatleri ve Uygulaması Gereken Politikaları.....	111
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKLAR.....	124
EKLER.....	134
ÖZGEÇMİŞ.....	141

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	:	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BN	:	Bakü- Novorossisk Petrol Boru Hattı
BP	:	British Petrol
BTC	:	Bakü-Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı
ECO	:	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
FMF	:	Yabancı Askerî Finansman
KEİ	:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KÇG	:	Kafkas Çalışma Gurubu
NATO	:	Kuzey Atlantik Anlaşma Teşkilatı
NGO	:	Hükümet Dışı Organizasyonlar
RF	:	Rusya Federasyonu
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TRACECA	:	Transport Corridor Europe Caucasus Asia (Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaştırma Koridoru)
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Güney Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı.....	19
Tablo 2: Kuzey Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı.....	21
Tablo 3: Abhazya'da nüfusun 1897-1970 yılları arasındaki değişimi.....	37
Tablo 4: Kuzey Kafkasya'daki Türk ve Akraba Toplulukları.....	140

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kuzey Kafkasya Bölgesi.....	7
Şekil 2: Güney Kafkasya Bölgesi.....	7
Şekil 3: Kafkasya Bölgesindeki Etnik Gruplar.....	16
Şekil 4: Kafkasya’da Konuşulan Diller ve Kafkas Halkları.....	25
Şekil 5: Gürcistan’ın İdari Yapısı.....	50
Şekil 6: Mesketya – Cavaheti Vilayeti.....	51
Şekil 7: Osmanlı Belgesi.....	134

Tezin Başlığı: Kafkasya’da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi

Tezin Yazarı: Habip YILDIRIM

Danışman: Yrd. Doç. Dr. G. Saynur BOZKURT

Kabul Tarihi: 02 Temmuz 2007

Sayfa Sayısı: VII (ön kısım) + 133 (tez) + 7 (ekler)

Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve SSCB’nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin kurulması, geliştirilmesi ve devamının sağlanması Türkiye için çok önemlidir.

Kafkasya, Türkiye’nin Orta Asya’ya açılmasını sağlayan bir kapı vazifesi görmektedir. Bölge ABD, Rusya, İran, AB ve Türkiye için jeopolitik ve jeostratejik öneme sahiptir. Bu yüzden bölge ülkeleri ile ilişkiler ve Kafkasya üzerine geliştirilecek politikalar hayati öneme sahiptirler.

Bu tez; Kafkasya’nın coğrafi konumunu, demografik ve etnik yapısını inceleyerek bölgede cereyan eden sorunların sebeplerini araştırmayı, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin ve Süper Güçlerin, Orta Asya’nın kapısı ve enerji deposu olan Kafkasya bölgesi üzerindeki politikalarını açıklığa kavuşturarak, bölgenin Türkiye ve Dünya için öneminin bir daha gözler önüne serilmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Çalışma dört bölüm, buna ilave olarak bir giriş ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kafkasya’nın dünya üzerindeki konumu ve önemi altı alt başlık altında bahsedilmiştir. Burada Kafkasya bölgesinin coğrafi konumu, demografik ve etnik yapısı, Kafkas Topuluklarının dil ve dini yapıları ayrıntıları ile incelenmiş, bölgenin tarihi ele alınarak Kafkasya’nın jeopolitik ve jeostratejik öneminden bahsedilmiştir.

Bölgedeki Etnik Yapıdan Kaynaklanan Problem Sahaları ise ikinci bölümde Güney ve Kuzey Kafkasya bölgesi olarak ayrı ayrı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Güç Merkezlerinin Kafkasya politikaları dört başlık altında toplanmıştır. Bu bölümde sadece Süper Güçlerin (ABD, AB) ve bölge ülkelerinin (Rusya, İran) Kafkasya stratejileri, politikaları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde toplam üç başlık altında, Türkiye’nin Kafkasya politikaları ve bölge ülkeleri ile arasındaki ikili ilişkileri incelenerek, Kafkasya’nın Türkiye için öneminden bahsedilmiş ve Türkiye’nin Kafkasya’daki hedefleri, menfaatleri ve uygulaması gereken politikalar ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise Kafkasya’nın ülkemiz için taşıdığı önem ve izlenmesi gereken stratejiler üzerine tespitler ve tavsiyeler yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnik Yapı, Etnik Problemler, Hazar Havzası, Güç Merkezleri, Kafkasya Politikaları

Title of the Thesis: Ethnical Conflicts In Caucasia and Importance of The Region For Turkey	
Author: Habip YILDIRIM	Supervisor: Assoc. Prof.Dr. G. Saynur BOZKURT
Date : 02 July 2007	Nu. of pages: VII (pre text) + 133 (main body) + 7(appendices)
Subfield: International Relations	

It is crucial for Turkey to establish, improve and carry on relations with the Turkic Republic states declaring independence after the Cold War and the collapse of USSR.

Caucasia serves as a gate for Turkey to access through Central Asia. Region has a geopolitical and geostrategical importance for USA, Russia, Iran, UE and Turkey. Therefore, relations with the regional countries and politics on Caucasia have vital significance.

This thesis aims to reveal the roots of problematic issues by studying the geographical, demographical and ethnical structure; thereby, mentioning the importance of region both for Turkey and for the World by examining politics of Turkey, other regional countries and Super Powers.

This study consists of prologue, epilogue and four chapters. In the first chapter, position of Caucasia on the World and importance of region are mentioned in six titles. Here, geographical position, demographical-ethnical structure, language-religion roots and history of Caucasia are studied in detail.

Problematic issues rooting due to ethnical structure are studied in the second chapter in two parts, as Southern and Northern Caucasia.

In the third chapter, Caucasian politics of Power Centers are studied in four titles. Here, strategies and politics of Super Powers (USA, UE) and regional countries (Russia, Iran) are examined.

In the fourth chapter, in three titles, Caucasian politics of Turkey and relations with the regional countries are studied; and significance of Caucasia for Turkey is mentioned and aims, interests and politics-to-do are detailed .

In the epilogue, the importance of Caucasia for our country and strategies-to-follow are advised.

Keywords: Ethnical Structure, Ethnical Problems, Caspian Region, Power Cenres, Caucasia Politics

GİRİŞ

Kafkas ülkeleri denilince, Kafkas sıradağlarının kapladığı geniş bölgede yer alan ülkeler belirtilmekte ve bu bölgeye “Kafkasya” denilmektedir. Kafkasya’da belirli bir topluluk yaşamazken bugün bölgede ayrıntıya inildiğinde birbirinden farklı 50’yi aşkın etnik grubun varlığı söz konusudur. Bu grupların hepsine birden “Kafkas Toplulukları” denilmektedir (Özey, 2001:77). Kafkasya’nın genellikle dağlık, birbirine geçit vermez çok sayıda vadiden oluşması bölgenin sosyo-politik yapısını belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kafkasya’nın coğrafi konumu, büyük devletler arasında bir tampon görevi görmesine ayrıca ticaret ve ulaşımda doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusunda köprü vazifesi yapmasına sebebiyet vermekte bu durum ise bölgenin öneminin bir kat daha artmasını sağlamaktadır (Kantarıcı,2006:29).

Tarihin en eski çağlarından itibaren çeşitli milletlerin mücadelesine sahne olan Kafkasya; dil, din ve etnik gruplar açısından dünyanın en zengin coğrafi bölgelerinden birisi iken etnik grupların çokluğu, Kafkas halklarının kaynaşmasına engel olmaktadır. Yer altı ve yerüstü kaynakları bakımından çok zengin olan Kafkasya, bu özelliğinden dolayı Dünya sahnesinde bir rekabet bölgesi haline getirilmiştir. Kafkasya, Avrupa’nın Asya ile bulunduğu bir eşik ayrıca Türkiye’yi Orta Asya’ya, Orta Asya’yı da Türkiye’ye bağlayan bir anahtar konumundadır (Erkek,2001).

Kafkasya, bir diller, dinler ve milletler ülkesidir. Pek çok dilin, halkın, etnik grubun ve mahalli kültürün bir arada yaşadığı Dünya’nın ender bölgelerinden bir tanesidir. Yüzyıllardan beri aynı tarihi, kültürü ve coğrafyayı paylaşmaları Kafkas Topluluklarının ortak tarihe, kültüre, gelenek ve göreneklere, benzer toplumsal yapılara sahip olmalarına sebebiyet vermiş, yüzlerce yıldan beri etnik açıdan birbirleri ile karışarak akraba topluluklar haline gelmelerini sağlamıştır. Fakat Kafkas Toplulukları arasındaki dil farklılığı onlar için milliyetçi ve etnik kimliğin bir göstergesi olarak değişiklik göstermemiştir.

Komünizmin çöküşü ve SSCB’nin dağılması sonucu ortaya çıkan ortam Kafkas Topluluklarının, tarihlerine, kültürlerine yeniden sahip çıkmalarına ve geçmişlerini keşfetmelerine imkan sağlamış fakat her etnik grubun ayrı bir dili, kökeni ve geçmişinin

olması etnik gruplar arasında çatışmaların çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Kafkasya, coğrafi konumunun vermiş olduğu jeopolitik ve jeostratejik özellikleri dolayısıyla ve sahip olduğu petrol ve doğal gaz gibi stratejik yer altı kaynakları nedeniyle evrensel güçlerin öncelikli ilgi alanına girmiştir.

Kafkasya, Soğuk Savaş sonrasında jeopolitik konumu en fazla değişen bölgelerden birisi olmuş ve bu değişme jeopolitik konumunun güçlenmesi ve duyarlı hale gelmesi yönünde gerçekleşmiştir. Böylece Dünya üzerindeki politik etkisi artarken, dış güçlerin hedefi haline gelmiştir. Kafkasya, jeopolitik açıdan güçlenme ve aynı zamanda tehdit altında kalma çelişkileri içerisinde kalmaya başlamıştır (İlhan,1999:15).

Türkiye'nin Kafkasya ile olan yakın tarihi, dini, milli, kültürel ve etnik bağlarının olması Kafkasya'nın, Türkiye'nin dış politikasına olduğu kadar iç politikası üzerine de etki etmesine neden olmuştur. Kafkasya, Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin temasının sağlanmasında adeta bir köprü vazifesi görmekte, ayrıca coğrafi yakınlık, ekonomik işbirliği imkânları ve doğal kaynakları nedeni ile Türkiye için önemi bir kat daha artmaktadır (Koçoğlu,2001).

Gelişen Türkiye'nin artan enerji ihtiyacının karşılanması açısından, Hazar Havzası petrol ve doğal gaz rezervlerinin Batı'ya Türkiye üzerinden taşınması Türkiye için hayati öneme sahip bir konudur.

Yirmi birinci yüzyılda Dünya siyasetinin en büyük ilgi odaklarından birisini teşkil edecek olan Kafkasya'da, değişik güçler tarafından yürütülecek etkinlik mücadelesinden Türkiye'nin zarar görmeden, azami kazançla çıkabilmesi ancak ve ancak iyi planlanmış, istikrarlı dış politikasıyla sağlanabilir.

SSCB'nin dağılmasına kadar Kafkasya'yı SSCB'nin iç işleri kapsamında değerlendiren Türkiye, yenedünya düzeninin hesaplarının yapıldığı günümüzde tarih ve coğrafyasının gereği olarak bölge üzerinde söz sahibi olma arayışı içerisinde. Türkiye'nin ulusal güvenliği, jeopolitik, jeostratejik ve ekonomik çıkarları bakımından tarihsel ve kültürel bağlarımız dolayısıyla sıkı sıkıya bağlı olduğumuz Kafkasya, çok önemli bir konuma sahiptir. Bunun farkında olan Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK,

Cumhuriyetin Onuncu Kuruluş Yılında, bölgeye yönelik geleceğe ait beklentilerini ve öngörüsünü açıkça ortaya koymuş; *“özü, dili, dini bir olan kardeş halkların yaşadığı bölge ülkeleriyle sağlam temellere dayalı iyi ilişkiler geliştirilmesi gerektiğini”* ifade etmiştir.

Araştırmanın Amacı

Jeopolitik, jeostratejik açıdan çok önemli bir bölge olan Kafkasya, SSCB'nin yıkılması ve bölgede çok zengin doğal enerji kaynaklarının, geçtiğimiz yıl içerisinde sonuçlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı gibi yeni enerji nakil hatlarıyla dünya pazarlarına sunulması ile şekillenen yeni konjoktörle ülkemiz için olan önemini katlayarak arttırmıştır.

Bu çalışma ile Kafkasya'nın etnik yapısı detayları ile verilmiş, bölgedeki sorunların nedenleri etnik çeşitlilik bağlamında yorumlanmış ve son olarak bölgede tarihi menfaatleri olan devletlerin günümüzdeki Kafkasya stratejilerinin gelişimi incelenmiştir. Politikadaki değişimler özetlenerek ayrıntıları ile sunulmuştur.

ABD, RF, İran, AB ve Türkiye'nin bölge üzerindeki güçlerinin, geleceğe ilişkin izleyeceği politikaların ve hali hazır durumlarının bölge cumhuriyetleri ile etkileşiminin, gelecekteki dış politikalarını şekillendirmede kıstas olacağı bu çalışma ile bir kez daha anlaşılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Ülkemiz için jeopolitik ve jeostratejik açıdan tartışılmaz bir öneme sahip olan Kafkasya, barındırdığı elli kadar etnik grup ile coğrafyasını şekillendirdiği başlı başına bir tarih ve kültür mozaiğidir. Bu zengin mozaik, tarih boyunca birçok devletin bölge ile dolaylı yoldan ilgilenmesine ve bunun sonucu olarak da bölgenin siyasi ve sosyo-kültürel yapısının değişmesine sebep olmuştur. Bu bölgedeki gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları ise bölgede değişik adlarla yaşayan dağınık Türk ve akraba toplulukların varlığı nedeniyle daima daha kuvvetli olmuş ve olacaktır.

Bu alışmada Kafkasya'nın demografik ve etnik yapısı tarihi detayları ile verilerek, bölgedeki cumhuriyetler arasında süregelen sorunların nedenlerini daha net bir Şekilde anlamamız amaçlanmıştır.

Başta Rusya Federasyonu olmak üzere diğer bölge ülkeleri ile ABD ve AB gibi bölgeyi yıllardan beri dikkatle izleyen bölge dışı ülkeler ve son olarak ülkemiz dış politikası için SSBC'nin dağılmasından sonra Kafkasya'da kurulan bölge cumhuriyetlerinin konumu ve geleceği; bu tez kapsamında incelenmiş, çıkarımlar ve çeşitli açılımlar tez içerisinde sunulmuştur.

Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırma yapılırken; konumuz kapsamına giren kitap, dergi, makale, çeşitli dokümanlarla, internetten yerli ve yabancı yayınların taranması, ortaya çıkan bulguların ve sonuçların incelenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi Şeklinde bir yöntem izlenmiştir.

Çalışma; mevcut dokümanlar ve belgeler işığında verilerin ortaya konması, incelenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi Şeklinde objektif kriterler gözetilerek yapılmıştır.

BÖLÜM 1: KAFKASYA’NIN DÜNYA ÜZERİNDEKİ KONUMU VE ÖNEMİ

“Kafkasya” ismi, Dağıstan yerlileri tarafından, 479 tarihinde bölgeye verilmiştir (Bedirhan, 2000:39;Özey,2001:77). Diğer taraftan Dağıstan halklarından biri olan Lezgiler, Kafkasya’ya “Kasların Dağı” adını vermişlerdir (Özey, 2001:77).

Kafkas kelimesi “Kaf’ın Dağı” anlamına gelmekte olan Farsça “kafkah” kelimesinden türemiştir. Yunanlıların, bölgenin tarifi için kullandıkları “Caucasus” isminin kökeni Latince “Kaukasos” dur ve etimolojik olarak “buzla kaplı buz parlaklığıyla göz kamaştıran” anlamlarına gelen Farsça “Kraukasis”den türemiştir. Türkçe “Kafkas” ve Rusça “Kavlaz” kelimeleri de aynı kökenden türemiştir (Çelikpala, 2006: 39).

Kafkaslar, Karadeniz’in doğu kıyısından kabaca 38° - 50° K enlemleri ile 37° - 50° D boylamları ile yer alır. Kuş uçuşu KB-GD yönünde 1200 km., K-G yönünde de 600 km uzunluğunda ve yaklaşık olarak 500.000 km² alan kaplayan, geneli dağlık bir alandır. Yer aldığı coğrafya açısından Avrupa ve Asya kıtalarının arasına girmiş olan Akdeniz, Ege, Marmara denizi ile Boğazlar, Karadeniz ve Azak denizi gibi birbirine bağlı dünyanın en önemli iç denizlerinin meydana getirdiği bir su koridorunun ucunda bulunmaktadır. Bu su koridoru aracılığı ile batıda Cebelitarık Boğazı ile Atlas okyanusuna açılır. Hazar aracılığıyla da dünyanın en geniş kara toprağı olan Orta Asya’ya bağlanmış bir konumdadır. KB-GD yönünde 1200 km uzanan Kafkas sıradağları, Alp-Himalaya dağ sisteminin bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Bu nedenle, yapı ve uzanış yönüyle, Alp-Himalaya sıradağlarına benzerlik gösterirler. Batıda Azak Denizi ve Karadeniz kıyılarından başlayıp, doğuda Hazar Denizi kıyılarına kadar uzanırlar. Bu dağlar, aşılması güç, çok büyük bir duvarı andırmakta olup, her iki tarafındaki vadiler ve nehirlerle ayrılmış diğer dağ silsilelerini de kapsamaktadır (Sekin ve Tekin, 2006:28).

1.1. Kafkasya’nın Coğrafi Konumu

Günümüzde coğrafi ve siyasi olarak ele aldığımızda Kafkas sıradağlarının ikiye böldüğü Kafkasya, Büyük Kafkas Dağlarının kuzeyinde yer alan Kuban çöküntüsü,

Stavropol Platosu ve Terek çöküntülerinin oluşturduğu ve RF'nin hakimiyetinde olan "Kuzey Kafkasya" veya "Kafkasönü", güneyde Küçük Kafkas Dağları, Rioni ve Kura Çöküntülerinin oluşturduğu Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın yer aldığı "Güney Kafkasya"dan oluşmaktadır (Aydın,2002:3;Tavkul:2002;11; Sekin ve Tekin, 2006:29). Coğrafi olarak, Kuzey Kafkasya Avrupa kıtası içerisinde, Güney Kafkasya ise Asya kıtasında yer almaktadır. Siyasi olarak ise Kafkasya'nın tamamı Avrupa kıtasının içinde değerlendirilmektedir (Kanbolat,2005b;184). Osmanlı ve Arapların kullandığı "Mavera-i Kafkasya", Rusların söylediği "Za Kafkas", İngilizlerin kullandığı "Transcaucasus" (Transkafkasya) adları "Kafkas Ötesi" manasına gelmektedir (Aydın,2002:3; Tavkul:2002;12). Günümüzde pek çok kaynak tarafından "Güney Kafkasya" tabiri ile eş değerli olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmamda Kafkasya Bölgesini; bölgeyi genelde siyasi açıdan değerlendirdiğim ve yararlanmış olduğum pek çok kaynakta kullanılmış olduğu üzere, Güney Kafkasya ve Kuzey Kafkasya tanımlamasına uygun olarak değerlendireceğim.

Buna göre Kuzey Kafkasya'da, Rostov Vilayeti (Oblastı), Krasnodar ve Stavropol Bölgesi (Kray'ı), Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar (Kabardey-Malkar), Kuzey Osetya (Alanya), İnguşetya, -de facto bağımsız- Çeçenistan (İçkeriya) ve Dağıstan Federe Cumhuriyetlerini kapsayan Rusya Federasyonu yer almaktadır (Gcpp, 2005:18; Kanbolat,2005b:184). Güney Kafkasya'da ise, -de facto bağımsız - Abhazya, Acaristan ve -özerk bölge statüsü kaldırılmış, de facto Gürcistan'dan ayrılmış- Güney Osetya'yı kapsayan Gürcistan, Nahçıvan ve -Ermenistan işgali altında bulunan, Azerbaycan tarafından özerk bölge statüsü kaldırılmış, de facto bağımsız- Dağlık (Yukarı) Karabağ'ı kapsayan Azerbaycan ve Ermenistan bulunmaktadır. Aras nehri ise bölgenin güney sınırını oluştururken Don nehri de kuzey sınır olarak kabul edilmekte fakat bazı araştırmacılar tarafından Kuban nehri Kafkasya'nın kuzey sınırı olarak alınmaktadır. Buna göre Rostov vilayeti (Oblastı) Kafkasya sınırları dışında kalmaktadır (Kanbolat,2005b:184-185)

Şekil 1: Kuzey Kafkasya Bölgesi

Kaynak: (Gcgp, 2005:18)

Abhazya ve Güney Osetya halkları tarihi, etnik ve sosyo-kültürel açıdan Kuzey Kafkasya halklarından kabul edilmekte, Abhazya ve Güney Osetya coğrafi olarak Kuzey Kafkasya'da bulunmalarına rağmen siyasi olarak Gürcistan sınırları içerisinde olmalarından dolayı Güney Kafkasya içerisinde değerlendirilmektedirler (Tavkul, 2002:12;Çiloğlu, 1998:41;Kantarıcı ,2006:24;Aslan ve diğ., 2005:4; Acar, 2006:59). Ben de çalışmamda bu bölgeleri Güney Kafkasya bölgesi kapsamında ele alacağım.

Şekil 2: Güney Kafkasya Bölgesi

Kaynak: (Baev ve diğ., 2003:197)

Kafkasya'yı coğrafi açıdan ayrıca şu üç bölgeye de ayırmak mümkündür. Birincisi Don ve Volga nehirleri arasında kalan bozkırları kapsayan, önemli bir tarım potansiyeline

sahip “Step Kafkasyası” veya kuzeydeki “Bozkır Bölgesi”, ikincisi “Büyük Kafkas Dağları” Bölgesi ve sonuncusu da Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’ı içine alan “Transkafkasya” veya “Küçük Kafkaslar” Bölgesidir (Demir,2003:60; Özey, 2001:78).

Kafkasların yükseltisi 5.000 m’yi aşan başlıca zirveleri: Elbruz (5.630 m.), Kazbek (5.043 m.), Dihtau (5.203 m.), Koştantau (5.144 m.), Şhara (5.068 m.) ve Vazbek (5.033 m.) zirveleridir. Dağların 2200–3100 metre arasında ve yamaçlarında zengin bir orman formasyonu bulunmaktadır. Dağların 3100 metrenin üzerinde kalan kısmı ise daima karla ve buzla kaplıdır. Hazar kıyısındaki Derbent, Kazbek civarındaki Daryal, Mamişo, Ruk ve Tırşu geçitleri Kuzey Kafkasya’yı Güney Kafkasya’ya bağlayan önemli geçitlerdir. En önemlisi Daryal geçididir (Sekin ve Tekin, 2006:29).

Kafkas dağları, kömür, demir cevheri, kurşun, çinko, bakır, molibden, manganez gibi maden yatakları ayrıca petrol ve doğal gaz bakımından zengindir (Demir, 2003:62). Büyük Kafkas Dağlarında, özellikle Osetya’da demirsiz maden yatakları, kuzey ve güneyde büyük petrol yatakları bulunmaktadır. Batı Kafkasya’nın güneyinde Rioni’nun orta havzasında yer alan bölgede zengin bir manganez yatağı bulunmuştur. Ermenistan’da bakır yatakları, Azerbaycan topraklarında demir filizi ve boksit işletilmektedir (Üren,2001: 3-19).

1.2. Tarihi Süreç İçinde Kafkasya

Arkeolojik bulgular MÖ 16-13. yüzyıllar arasında batıda Kuban, doğuda Terek ırmakları boyunca değişik kültür varlıklarının olduğunu göstermektedir. Kimmerler’in, M.Ö 13. yüzyılda Kuzey Kafkasya’da yaşadığı bilinmektedir. Abazya bölgesinde MÖ 12. yüzyılda yaşadığı belirlenen Kokhide kültüründen bahsedilmektedir. MÖ 5. yüzyılda, Çerkezlerin ataları olarak kabul gören Sind Krallığı, MÖ 3. yüzyılda Dağıstan bölgesinde Albanya (Arnavutların ataları kabul edilir) Krallığı kurulmuştur. Bölgede bu yüzyıllardan sonra çeşitli krallık ve medeniyetler kurulmuştur: Sarmatlar, Ermeniler, Alanlar, Romalılar, Gotlar, Hunlar, Bizanslılar, İran-Sasaniler. MÖ 5. yüzyılda ise Kuzey Kafkasya’da Moğol kökenli Avarlar ve MÖ 6. yüzyılda Hazarlar görülmeye başlanmıştır (Özey, 2001:79-80).

Araplar Kafkasya’ya 625 yılında girmişlerdir (Sekin ve Tekin, 2006:28). 644–652

yılları arasında Albanya Krallığı'nın toprakları, Araplar tarafından fethedilmiş ve 9. yy sonlarına doğru Araplar bölgedeki Hazarların saldırılarına karşı koyamayarak bölgeyi terk etmişlerdir. Kuzey Kafkasya'da 7. yy. da Hazar Krallığı, 8. yy. da ise Abhaz Krallığı yaşamıştır. 10. yüzyılda Hazar devleti yıkılırken, kuzey bölgesinde Kıpçaklar, güneydoğuda Oğuz Türkmen boyları görülmeye başlanmıştır. Büyük Selçuklu Devleti döneminde Kafkasya'da bu devletin etkilerini görmek mümkündür. Alparslan'dan itibaren bölgeye seferler düzenlenmiş, Gürcistan ve çevresi ele geçirilmiştir. Melikşah'da bölgedeki karışıklıklar üzerine Gürcistan'a müdahale etmiştir (Özey, 2001:80). Moğol istilasını 13. yy. da başlamış (1222) Cengiz Han'ın önderliğinde Kafkasya Moğolların eline geçmiştir. Cengiz Han'dan sonra Altınordu Hakanı Mengü Han bölgenin bir kısmını eline geçirmiştir (1227). 14. yüzyılda Kafkasya, Timur orduları tarafından işgal edilmiş, Timur 1386-1387 yılında Azerbaycan ve Tiflis'i ele geçirerek bölgeye hakim olmuştur. 16. yüzyılda ise, Kafkas toprakları, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine alınmıştır (Sekin ve Tekin, 2006:28).

Kafkasya 16. yy'dan itibaren Osmanlı ve İran Devletleri'nin mücadele alanı olmuştur. Özellikle Azerbaycan bölgesi bu iki devlet arasında sürekli el değiştirmiştir. Safevi Devleti'nin yıkılışına (1737) kadar, Osmanlı Devleti bölgeye seferler düzenlemiştir. Safeviler'in bölgede sürekli mezhep ayrımını kışkırtmaları ve Osmanlı aleyhtarlığını yaymaya çalışmaları, ayrıca yöre halkının Osmanlı Devleti'ne yaptıkları şikâyetler bu seferlerin açılmasında etkili olmuştur (Kantarıcı,2006:49).

1530'lu yıllara kadar Osmanlı Devleti için bir tehlike teşkil etmeyen Rusya'nın Kafkasya'ya doğru ilerleyişinin en önemli iki adımı 1552'de Kazan ve 1556'da Astrahan Türk hanlıklarını ele geçirmesidir. Rusya, Kafkasya ile arasında engel teşkil eden bu iki Türk hanlığını ortadan kaldırdıktan sonra, bu bölgede bir anda Osmanlı Devleti ile karşı karşıya kalmıştır. Böylece bölgedeki Osmanlı-İran çekişmesine Rusya'da katılmaya başlamıştır. Rusya'nın Kafkasya'ya doğrudan ilk inişi 1720'li yıllara denk gelmektedir. Bu tarihlerde, İran ile anlaşarak Hazar Denizi'nin kuzey kıyılarını ve Bakû'yü ele geçiren Ruslar'ın bu ilerleyişlerine karşı, Osmanlı Devleti'nde Gürcistan harekâtını genişletmiştir. 1724 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması ile, önceden İran'a ait olan topraklar Rusya ve Osmanlı Devleti arasında paylaştırılmıştır. Böylece Rusya'nın bölgedeki varlığı da meşrulaştırılmıştır (Pamuk,1995:6).Ancak

İran'da Safeviler'in yıkılmasından sonra hükümdar olan Nadir Şah'ın tehditleri ve kuzey Kafkasyalıların saldırıları üzerine Ruslar 1735'te işgal ettikleri yerlerden çıkmak zorunda kalmışlardır (Kumuk,2004:8).

Rusya 1763-1793 yılları arasında Kafkasları boydan boya kat eden bir istihkam hattının inşasını tamamlamıştır. Günümüzde bölgedeki bütün yerleşim birimleri o dönemde yapılan bu hattın kaleleridir. 1774 yılında yapılan savaş sonunda Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanarak Kırım'a bağımsız bir statü verilirken savaşa taraf olmayan Kabardey Bölgesi bir oldu bitti sonucu resmen Rusya'ya bağlanmış, Kırım'ın ise kağıt üzerindeki bağımsızlığına 1783'te son verilmiştir (Kumuk,2004:9).

Osmanlı Devleti, Batı Kafkasya'daki Çerkes kabilelerinin Rusya'nın işgaline uğrama tehlikesi belirince, kendi açısından stratejik önem taşıyan bu bölgeyi koruma ihtiyacı hissetmiştir (Tavkul,2002:26). Çünkü Kırım Hanlığı'nın elinden çıkmasından sonra, Osmanlı Devleti'nin doğu ve kuzey sınırlarının güvenliği ancak Kafkasya'nın kontrolü ile mümkün olacaktır (Pamuk,1995:7). Osmanlı Devleti, 1780 yılında Ferah Ali Paşa'yı, bölgede yaşayan Çerkesler arasında islamiyeti yayarak kendilerine müttefik bir cephe oluşturmak gayesiyle, Soğucak'ta bir kale inşa etmesi için Kafkasya'ya göndermiştir (Tavkul,2002:26).

1780–1784 yılları arasında Soğucak Muhafızı olarak görev yapan Ferah Ali Paşa, bölge halkını kazanma yolunda çok başarılı çalışmalar yapmış; burada ilkel adetlerle yaşayan Çerkeslerin İslam dinini kabul etmelerini ve bu suretle devlete ısınmalarını sağlamıştır. Ferah Ali Paşa'nın bu gayretlerinin semeresi Osmanlı-Rus savaşları sırasında bölge kabilelerinden sağlanan desteklerle alınmıştır (Pamuk,1995:7). Ferah Ali Paşa'nın bölgede başardığı önemli işlerden biri de Tuna Havzasından gelen Nogay Tatarlarını Çerkeslerin kuzeyindeki arazilere yerleştirmektir. Böylece hem Rusya'ya hem de Çerkeslere muhalif olan Nogayları bu iki millete karşı ayrı ayrı kullanabilme fırsatı doğmuştur (Tavkul,2002:27).

Gürcistan, Rusların Kafkasya'da en rahat işgal ettikleri bölgedir. Hıristiyan olan Gürcüler, eskiden beri Ruslarla sıcak ilişkiler içerisindeydiler. İki ayrı hanlık halinde yaşayan Tiflis ve Açıkbaş Hanı Süleyman (Salamon) arasında herhangi bir problem yoktu. Her ikisi de Rusya'ya sempati beslemekteydiler. Gürcüler Kafkasya'yı ele

geçirmeye çalışan Rusların himayesine kolaylıkla girmiş ve ülkeleri 1801 yılında Rusya tarafından tamamen ilhak edilmiştir (Kantarcı,2006:50).

19. yüzyıl başlarından itibaren, Rusya Kafkasya'ya tam olarak yerleşmeye başlamıştır. Azerbaycan ve Dağıstan Hanlıkları, Rus istilasına karşı büyük bir dirençle karşı koymuşlar, ancak sonuçta, üstün Rus kuvvetlerine boyun eğmek zorunda kalmışlardır (Pamuk,1995:9).

Rusların önceleri, hanlıkların iç yönetimlerine fazla müdahale etmedikleri görülmektedir. Fakat Kafkasya'nın tümü işgal edildikten sonra, eski yönetime ait ne varsa kaldırılmış ve bütün Kafkasya, doğrudan Rus yönetimine bağlanmıştır. Rusya, kendisini Kafkasya'dan atmak isteyen İran ile yaptığı savaşı kazanmıştır(Gür,2004:3-8). 1813'de İran'la yapılan Gülistan Antlaşması sonucu Rusya, İran'dan önemli miktarda toprak almıştır (Demir,2003:66). Bunu takiben iki devlet arasında 1828 yılında Türkmençay Antlaşmasının imzalanmasından sonra, bölgeye kesin olarak yerleştiği görülmektedir. Azerbaycan ve Gürcistan'a bu şekilde yerleşen Rusya'nın Kuzey Kafkasya ve Dağıstan bölgelerinde hâkimiyeti tam olarak sağlaması ise daha zor olmuştur (Pamuk,1995:9).

Ruslar'ın bölgeyi işgali karşısında Müslüman topluluklar Ruslar'a karşı İslam çatısı altında birleşerek mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Çeçen asıllı olan İmam Mansur tarafından Müridizm hareketi başlatılarak Kuzey Kafkasya'nın Müslüman halklarının birleştirilerek Ruslar'a karşı mücadele etmeleri sağlanmıştır (Demir,2003:67).

İmam Mansur'un başlattığı direniş hareketi, 1829 da Gazi Muhammed, 1832 de Hamzat Bek ile devam etmiştir. 18 Eylül 1834'te Hamzat Bek'in öldürülmesiyle yerine Şamil İmam seçilmiştir. İmam Şamil'in emrinde büyüyen mürid hareketi Kafkaslıların bağımsızlık mücadelesine yeni bir boyut kazandırdı. Çok kısa bir süre içerisinde Doğu Kafkasya 30 yıl boyunca İmam Şamil'in komutasında birleşti (Kumuk,2004:15-16). İmam Şamil, Dağıstan ve Çeçenistan'ı örgütlemiş müteakiben Orta Kafkasya'yı da savunmuş ve böylece Kafkas Birliğinin ilk temellerini atmıştır (Demir,2003:67).

Rusya'da 1917'deki Bolşevik ihtilalini müteakip 15 Kasım 1917'de Güney Kafkasya'daki Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan tarafından "Maverayı

Kafkas/Seym Hükümeti” kurulmuştur (Taşdemir, 2005:99; Gür, 2004:3-9). Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Brest-Litovsk Antlaşmasının imzalanması üzerine Maverayı Kafkas Cumhuriyetinin Gürcü ve Ermeni temsilcilerinin bu antlaşmayı tanımak istememeleri üzerine Gürcüler, Maverayı Kafkas Cumhuriyetinden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Böylece Maverayı Kafkas Cumhuriyeti, 26 Mayıs 1918 tarihinde Seym’i feshetmiş ve müteakiben Ermenistan ve Azerbaycan’da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Taşdemir, 2005:100; Demir, 2003:68).

Kuzey Kafkasya da ise 8 Mart 1917’de Terekale (Vladikafkas) şehrinde Birleşik Kafkasya Dağlıları Birliğinin Geçici İdaresi adlı milli bir teşekkül meydana getirilmiştir. Müteakiben 3-7 Mayıs 1917 ve 18 Eylül 1917 de iki adet Kuzey Kafkasya Kongreleri düzenlenmiş ve sonucunda Ruslara karşı ittifak kurma imkanlarını araştırmak, Maverayı Kafkasya ile birleşerek bir Kafkasya Federasyonu kurmak girişimlerinde bulunmak ayrıca maddi yardım istemek üzere Osmanlı Devleti ile görüşmesi için bir heyet görevlendirilmiştir. Yapılan görüşmelerden sonra 11 Mayıs 1918’de Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Osmanlı Devleti tarafından desteklenen Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında 8 Haziran 1918’de bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Tam metni ekte (Ek 1-2) mevcut olan bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetine gerektiğinde askeri yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir (Tavkul, 2002: 54-57; Şahin, 2007).

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkınca Kafkasya İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Böylece Kafkas Halkları bağımsızlık mücadelelerinde yalnız kalmışlardır. Müteakiben 26 Nisan 1920’de Kızılordu tarafından Kafkasya işgal edilerek, SSCB’nin dağılmasına kadar Rus egemenliği bölgede hüküm sürmüştür. 1991’den itibaren Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsızlıklarını ilan etmiş müteakiben 21 Aralık 1991 günü Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurularak günümüzdeki Kafkasya haritası teşekkül etmiştir (Gür, 2004:3-9; Tavkul, 2002:57).

1.3. Kafkasya’nın Demografik ve Etnik Yapısı

Coğrafi konum itibariyle Kafkasya, her yönden gelen kavimlerin bir uğrak yeri olmuştur. Bölgede kalan ve Kafkasya’nın coğrafi yapısına paralel, orijinal bir yerleşim tarzı gösteren kavimler birbirlerine karışmaksızın ayrı bölgeleri yurt edinmişlerdir.

Dolayısıyla, bölgedeki kavimler önce doğal, daha sonra da siyasi olarak birbirlerinden izole edilmiş bir hale gelmişlerdir. Bu durum ise, bölge halklarının sorunlarının kendi aralarında çözülmesini engellemiş ve bölge dışı güçlerin politikaları için bölgeyi istismara açık bir zemin haline getirmiştir (Kumkale, 1995:91).

Etnik mozağin zenginliği bölgede önemli bir kültürel ve sosyal zenginliğe sebep olmuş fakat bu durum bölge içi ve dışından güçlerin müdahalesini kolaylaştırmıştır. Kafkas Toplulukları göçe zorlanmış, çoğunluğun içine azınlıklar yerleştirilmiş, azınlıkların çoğunluğu yönetmesi istenmiş ve bu tür olaylar bölge içinde düşmanlıkların doğmasına sebep olmuştur (Demir,2003:70). SSCB zamanında cumhuriyetlerin sınırları etnik topluluklar arasında bir takım sorunlar bırakacak şekilde çizilmiş, tarihi, doğal ve etnik şartlar göz önünde tutulmamıştır. Buda SSCB'nin dağılmasından sonra eski düşmanlıkların, menfaat çatışmalarının ortaya çıkmasına ve kanlı çatışmalara sebebiyet vermiştir (Devlet,1998:279). Kafkasya'daki etnik grupların nüfusları, dağılımları ve önemleri değişmiş olmasına rağmen günümüze kadar değişmeyen tek özellik bölgedeki etnik mozağin sürmesidir (Demir,2003:70).

Kafkasya, jeostratejik konumu ve doğal zenginlikleri ile tarihin bilinen bütün dönemlerinde emperyal güçlerin iştahını kabartmıştır. Kafkasya, tarih boyunca en kötü günlerini Rusya'nın bu bölgeye yönelik işgal girişimleri ile birlikte yaşamıştır (Karayel, 2005:151). Slav milliyetçilerinin ve Rus yöneticilerinin, "üçüncü Roma" gibi imparatorluk kurma hırsları ve "sıcak denizlere ulaşma istekleri" gibi stratejik çıkarları yüzünden Rusya, Kırım ve Kafkasya'da katliamlar ve sınırdışı etme eylemlerini gerçekleştirerek bölge içinde ihtiyaç duyduğu etnik temizliği icra etmiştir (Karayel, 2005:160).

Kafkasya'yı Kafkasyalılardan arındırma süreci uzun savaşların ardından yerli halkların Rus Çarlığı'na yenilgisiyle 1859-1864 yılları arasında büyük bir sürgüne dönüşmüş, zaman içerisinde bu yok etme planı uluslararası hukuk açısından ancak jenosit ile tanımlanabilecek uygulamalarla bugüne kadar devam ede gelmiştir. Rusların Kafkasya'ya yerleşme politikasının sonucu olarak;sadece 1864'te 1 milyon 500 bin Kafkasyalı yurdundan olmuştur (Taştekin ve Özkaya, 2002:3).

Osmanlı İmparatorluğuna sürgün edilen Kafkasyalıların 1 milyona yakın olduğu bazı araştırmacılara göre bu rakamın 2 milyona ulaştığı ve bunların %50'sinin yollarda açlık, hastalık, soğuk ve deniz tutması sebebi ile hayatlarını kaybettikleri belirtilmektedir (Güngör, 2005:18).

Kafkasya'nın özellikle Kuban ve Karadeniz bölgelerinden yaklaşık 1 milyon 500 bin insan, 1858-1864 yılları içinde tüm yaşam olanakları yok edilerek yurtlarından kovulmuşlar ve Osmanlı topraklarına gönderilmişlerdir (Berzeg, 2005:94). Kafkas halkının uğratıldığı sürgünler, 1864 yılından sonra da durmuş, hız kesmiş değildir. Kalan halkın da toprak yönetiminin genel baskıcı karakteri nedeniyle 1865'te Çeçenya ve Osetya'dan, 1866 ve 1878 yıllarında Abhazya'dan daha sonraları Adıgeler, Karaçaylılar, Abhazlar ve Dağıstanlılar'dan olmak üzere daha birkaç yüz bin kişilik bir Kafkasyalı nüfus daha yurdunu terk ederek yabancı topraklara göç etmek zorunda kalmıştır (Berzeg, 2005:95).

Kafkasya'nın çeşitli bölgelerinden, Kuzey ve Güney Rusya'dan 19. yy. boyunca çeşitli Müslüman topluluklar Osmanlı topraklarına göç ettirilmiştir. Sürülenlerin toprakları, evleri ve sahip olduğu diğer tüm mal varlıkları Kafkasya'ya ikame ettirilen Rus ve Kazaklara verilmiştir (Taştekin ve Özkaya, 2002:3). Bunun neticesinde Kuzey Kafkasya'nın toplam nüfusunda yarı yarıya azalmalar meydana gelmiştir (Bice,1991:51).

1864 sürgününe maruz kalan Kafkasyalıları tekrar anavatanlarında toparlanma fırsatı verilmemiş, Kafkasyalıları tekrar 1943 ve 1944 yıllarında J. Stalin'in tarafından geniş çaplı bir soykırıma maruz bırakılmışlardır. Kafkas halkları, asılsız bir şekilde II. Dünya Savaşı'nda Almanlarla işbirliği yapmakla suçlanmışlardır. 23 Şubat 1944 günü Çeçen ve aynı etnik kökene sahip olan İnguşlar binlerce insanın ölümü pahasına Sibirya'ya sürülmüş, bunları 2 Kasım 1943'te Karaçaylıları, 8 Mart 1944'te de Balkarların Sibirya ve Kazakistan'a sürülmeleri takip etmiştir. Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri de sürgün edilmişlerdir (Taştekin ve Özkaya, 2002:4). İkinci Dünya Savaşının sonlarına doğru Stalinin Ahıska Türklerini sürmesinden sonra, Ahıska'lıların yüzyıllarca yaşadığı köy ve kasabalara Gürcü ve Ermeniler yerleştirilmiştir (Taşdemir, 2005: 34)

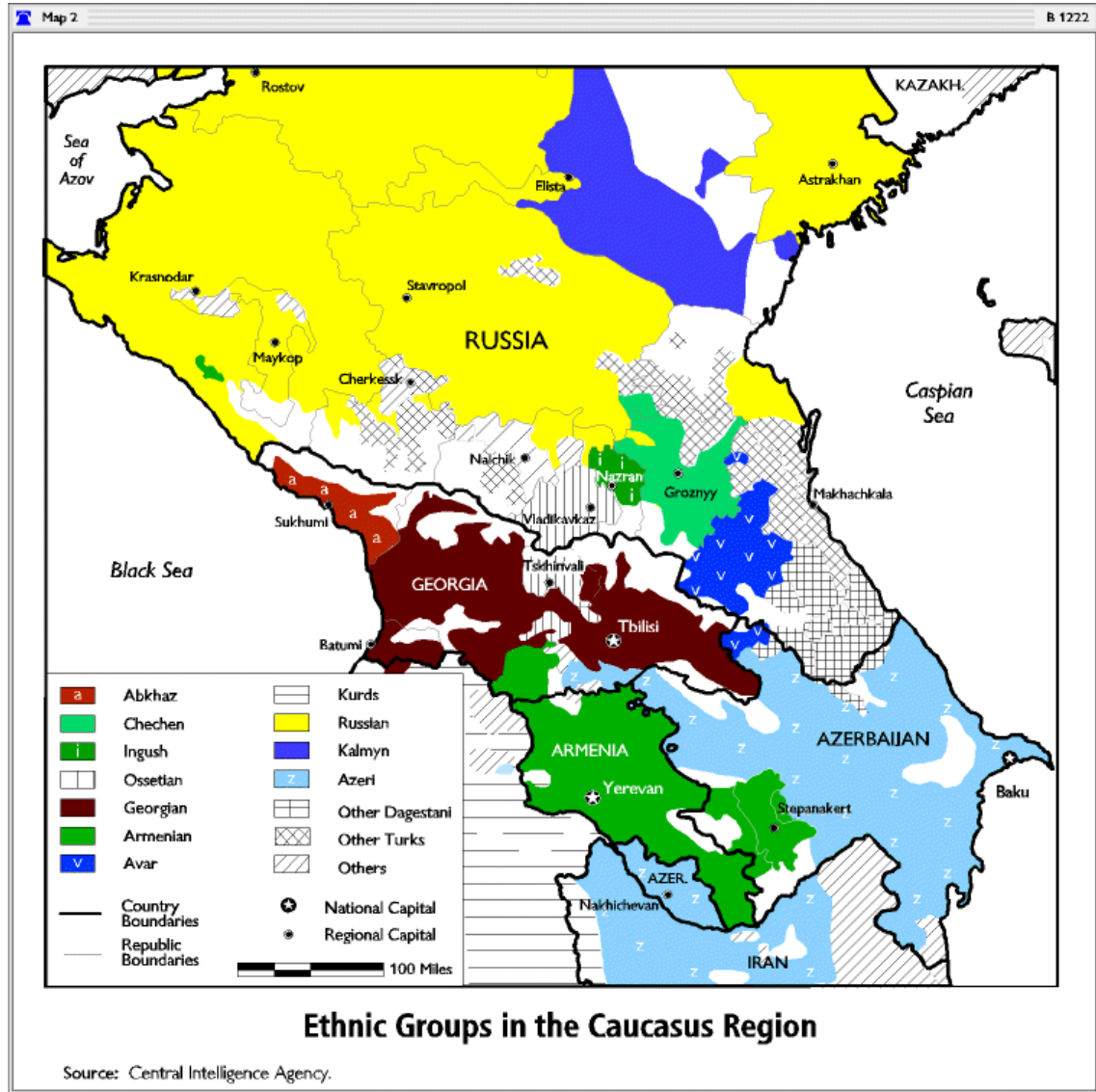
SSCB, sürgünleri büyük bir gizlilik içerisinde gerçekleştirmiş, kamuoyu 26 Haziran 1946'da "İzvestiya" gazetesi tarafından yayınlanan küçük bir haber vasıtasıyla yaşananlardan haberdar olabilmiştir (Taştekin ve Özkaya, 2002:4).

J.Stalin'in bölgeye müdahalesi, hassas olan demografik yapının iyice bozulmasına sebep olmuş, bugünkü çatışmaların temelini teşkil etmiştir. J.Stalin'in iskan politikasına göre Güney ve Kuzey Kafkasya halkları hiçbir zaman tamamen kendi bölgelerinde tutulmamış, bir bölümü Sovyet Rusya'nın çeşitli bölgelerinde iskân ettirilerek bunların yaşadığı topraklara başka halklar getirilmiş hatta yaşadıkları bölgelerde oluşturulan idari sınırlarla etnik bütünlülük parçalanmıştır. Bu sayede bölgelerin eski ve yeni sahipleri arasında ihtilaflar ve çatışmalar çıkmıştır (Kalafat, 1999: 97; Kantarcı, 2006: 35; Yanar, 2002: 32). Bu göçlerden sadece Gürcüler ve Ermeniler ayrı tutulmuştur (Bice, 1991: 101; Yanar,2002:31).

Kendine özgü bir çeşitlilik gösteren Kafkasya'nın demografik yapısında Türkler, Gürcüler ve Ermeniler belirleyici unsurlar olmuşlardır (Kantarcı, 2006: 33).

Kafkasya nüfusunun, yaklaşık %35.2'sini "yerli olanlar", %64.8'ini ise "yerli olmayanlar" oluşturmaktadır. "Yerli nüfus" içerisinde Gürcüler %46.5 ve Çeçenler %11.9 ile ilk sırada yer alırlar. Bunların dışında kalan ve bölgenin yerlisi olan unsurlar ise, %41.6'lık bir paya sahiptir. Yerli olmayanların %56.6'sı ise Türklerden oluşmaktadır. Türk nüfusunun ise %82,7'sini Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. Bunların dışında kalan yerli olmayan nüfusun %22.7' sini Ermeniler, %16.2'sini Ruslar oluşturmaktadır (Avşar,1997:1878).

Şekil 3: Kafkasya Bölgesindeki Etnik Gruplar

Kaynak: (Yapıcı, 2004: 60)

Kafkasya'nın en eski yerli halkları olarak Adıge-Abhaz-Ubıh grupları, Çeçen-İnguş, Dağıstanlı grupların önemli bölümü ve Gürcüleri kabul etmekteyiz. Beyaz ırka mensup bu halklarla birlikte bugün Kafkasya'da yaşayan 40'ı aşkın halk arasında, "Ortak Kafkas Kültürü" oluşmuş durumdadır. Bu halkların tasnifini şu şekilde yapmak mümkündür (Aslan ve diğ., 2005: 16):

Beyaz Kafkas Irkından Olanlar: 1. Adıge Boyları, Abhaz (Abaza)lar, Ubıhlar 2. Çeçen-İnguşlar 3. Dağıstanlılar (Lezgi, Avar, Lak, Tabasaran, Agul vb.)

Türk Soylular: Karaçay-Balkar, Nogay, Kumuk, Karapapak, Azeriler

İndo-germen Irkından Olanlar: Osetler (Digor, İron), Tat, Taliş, Ermeniler

Slav Irkından Olanlar: Ruslar, Don Kazakları, Ukraynalılar

1.3.1. Güney Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı

Güney Kafkasya'nın etnik yapısı şu şekildedir (Demir,2003:70):

1. AZERBAYCAN Cumhuriyeti: Azeriler, Ermeniler, Avarlar, Tatlar (Müslüman), Tatlar (Yahudi), Talişler, Kürtler

a. NAHÇIVAN Özerk Cumhuriyeti

b. DAĞLIK (YUKARI) KARABAĞ Özerk Bölgesi: Ermeniler, Azeriler

2. GÜRCİSTAN Cumhuriyeti: Gürcüler (Gürcülerin alt grupları: Megreller, Lazlar, Svanlar, Batlar), Ermeniler, Yahudiler, Asuriler

a. ABHAZYA Özerk Cumhuriyeti: Abhazlar

b. GÜNEY OSETYA Özerk Bölgesi: Osetler, İnguşlar

c. ACARİSTAN (ACARYA) Özerk Cumhuriyeti: Acarlar, Ruslar, Ermeniler

3. ERMENİSTAN Cumhuriyeti: Ermeniler, Azeriler

Ermenistan Milli İstatistik Merkezi'nin verdiği istatistiğe göre 1 Temmuz 2003 tarihi itibarıyla Ermenistan 3 milyon 210 bin kişi (Gür, 2004:3-31;Cabbarlı,2004b) iken 2005 nüfus sayımına göre Ermeni nüfusu 2.982.904 kişiye düşmüştür. Bu nüfusun dağılımı ise %93,3 Ermeni, %2,6 Azeri, %2,3 Rus, ve %1,7 Yezidi(Kürt) şeklindedir (Deveci, 2005: 97).

Gürcistan'ın bugünkü nüfusu 4.516.401 kişidir (Sekin ve Tekin, 2006:32). Nüfusun dağılımı %68,8 Gürcü, %9 Ermeni, %7,4 Rus, %5,1 Azeri, %3,2 Oseti, %1,7 Abhaz,

%5 diğerk etnik gruplar şeklindedir (Pirtakhia, 2005:4-3). Gürcistan etnik yapısı itibariyle Üç Güney Kafkasya ülkesi içindeki en az ana etkin guruba sahip olan ülkedir. Azerbaycan'da Türkler nüfusun %85-%90'ını, Ermenistan'da Ermeniler nüfusun %97-%98'ini oluştururken bu rakamlar Gürcistan'da %55-%60 civarına kadar düşmektedir (İbrahimli,2001:29; Buttanrı,2004:146). Ayrıca Gürcüler etnik açıdan homojen olmayıp, Svanlar, Lazlar (Megreller), Guruliler, Kartlar ve bunlar gibi bir kısım boylara ayrılmaktadırlar. Bu etnik boyların bir devlet çerçevesinde kullanılan genel ismine Gürcü denmektedir (Buttanrı,2004:147; İbrahimli,2001:29).

Azerbaycan'ın, bugünkü tahmini nüfusu 8.120.247 kişi (CIA, 2007), 1996 verilerine göre ise 7.581.000 kişi olup, bunun %82.7'sini Azeriler, %5.6'sını Ruslar, %5.6'sını Ermeniler, %3.3'ünü Lezgiler ağırlıklı olmak üzere Dağıstanlılar ve %2.8'sini ise Ukraynalılar, Yahudiler, Tatarlar, Gürcüler ve diğerk etnik gruplar oluşturmaktadır (Yalçinkaya, 2006:114). Ayrılkçı bir grup olan Lezgiler, Azerbaycan-Dağıstan sınırının iki tarafında yaşamaktadır. Amaçları ayrı bir devlet kurmak olan Lezgiler, RF tarafından desteklenmektedir. Azerbaycan'ın güneyinde İran sınırında yaşamakta olan Talişler 1992 yılında isyan girişiminde bulunmuşlardır. Bu grup şu anda tehdit teşkil edebilecek konumda değildir (Gür,2004:3-31,32).

Aşağıdaki tabloda Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin demografik ve etnik yapısı gösterilmiştir.

Tablo 1: Güney Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı

Cumhuriyetin Adı	Başkenti	Yüzölçümü (km ²)	Nüfusu	Etnik Yapısı
Azerbaycan	Bakü	86.100	8.120.247	%82.7 Azeri, %5.6 Rus, %5.6 Ermeni, %3.3 Dağıstanlılar, %2.8 diğer etnik gruplar
Ermenistan	Erivan	29.800	2.982.904	%93.3 Ermeni, %2.6 Azeri, %2.3 Rus, %1.7 Yezidi(Kürt)
Gürcistan	Tiflis	69.700	4.516.401	%68,8 Gürcü, %9 Ermeni, %7,4 Rus, %5,1 Azeri, %3,2 Oseti, %1,7 Abhaz, %5 diğer etnik gruplar
Abhazya	Sohum	8.600	340.000	%40 Abhaz, %18 Gürcü, %16 Ermeni, %16 Rus
Güney Osetya	Tshinvali	3.900	100.000	%66 Oset, %28 Gürcü
Acaristan	Batum	3.000	400.000	%87.5 Acara, %5 Rus, %3.75 Ermeni, %1,2 Azeri

Kaynak : (Deveci, 2005:97; Pirtakhia, 2005:4-3; Yalçinkaya, 2006:114,126,128; Aslan ve diğ.,2005:5; Sekin ve Tekin, 2006:32,34).

1.3.2. Kuzey Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı

Günümüzdeki çalışmalara göre Kuzey Kafkasya'da yaşamlarını sürdüren 40 civarında etnik topluluğun varlığı söz konusudur. Yaklaşık olarak altı milyon nüfusa sahip olan Kuzey Kafkasya'nın yerli halkları olarak; Vaynahları (Çeçen-İnguşlar), Dağıstan halklarından bazılarını (Avar, Lezgi, Dargin ve Laklar), Abhazları ve Çerkesleri (Kabardey, Adıge, Çerkez) sayabiliriz. Bunların yanında bölgede önemli sayıda ve yine yerli halklar olarak kabul edilen Kıpçak Türk gurupları (Karaçay, Balkar, Kumuk ve Nogay) ile İraniler olan Osetler ve Tatlar yaşamaktadır (Çelikpala,2006:41). Bölgenin yerlileri olmasada Slavlarıda burada saymamız gerkmektedir.

Kuzey Kafkasya ile alakalı önemli olan bir mevzunun gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Dengeleri doğrudan belirleyen Kuzey Kafkasya halklarının kendi topraklarında bugün için artık sayıca azınlık durumunda olduklarıdır. Adıgey'de Adıgeler nüfusun %22'sini, Karaçay-Çerkes'de Karaçaylar nüfusun %31'ini ve Çerkesler %10'unu, Kabardey-Balkar'da (Kabardeylar %48 ve Balkar %9), Kuzey Osetya 'da (Oset %52, Rus %30), İnguşetya da İnguşlar %70'ini ve Çeçenistan' da ise

Çeçenler nüfusun %83'nü oluşturmaktadırlar. Dağıstan ise karmaşık yapısıyla bir istisnadır (Avar %30, Dargin %15, Lezgi%12, Kumuk%12, Lak %5, Tabasaran %5, Rus %9). Bu karmaşık yapı bölgedeki istikrarsızlığın ve çatışmaların temel sebebi olarak göz önüne alınmalıdır (Çelikpala,2006:41-42).

Kuzey Kafkasya'nın etnik yapısı, bölgedeki 7 Federe Cumhuriyet ve bunların içindeki halklar olarak incelendiğinde şöyle bir tablo ile karşılaşılır (Özey,2001; Çelikpala,2006).

1. **ADIGEY Federe Cumhuriyeti:** Adıgeler, Ruslar
2. **KARAÇAY-ÇERKES Federe Cumhuriyeti:** Karaçaylar, Adıgeler, Abhazlar, Nogaylar, Türk (Kıpçaklar), Ruslar
3. **KABARDEY-BALKAR Federe Cumhuriyeti:** Kabardey (Adıge), Balkarlar, Ruslar
4. **ÇEÇENİSTAN Federe Cumhuriyeti:** Çeçenler, Ruslar, İnguşlar
5. **İNGUŞETYA Federe Cumhuriyeti:** İnguşlar, Osetler, Çeçenler
6. **DAĞİSTAN Federe Cumhuriyeti:** Diller ve milletler ülkesi olan Dağıstan Federe Cumhuriyeti aşağıdaki etnik gruplardan oluşmaktadır (Teres ve Oğuz, 2007: 36).

Yerli halklar	Avarlar, Darginler, Lezgiler, Laklar, Çeçenler, Rutullar, Tsahurlar, Agullar
Türkler	Kumuklar, Nogaylar, Azeriler, Terekemener
İranlılar	Tatlar, Farisiler
Slavlar	Ruslar, Ukraynalılar
Semitik	Yahudiler
Diğerleri	Ermeni, Alman, Tatar

7. **KUZEY OSETYA Federe Cumhuriyeti:** Osetler, Ruslar, İnguşlar

Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinin demografik ve etnik yapısını gösterir tablo aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2: Kuzey Kafkasya'nın Demografik ve Etnik Yapısı

Cumhuriyetin Adı	Başkenti	Yüzölçümü (km ²)	Nüfusu	Etnik Yapısı
Adıgey	Maykop	7.600	447.109	%68 Rus, %22 Adıge, %2.4 Ermeni, %3.2 Ukraynalı
Karaçay-Çerkes	Çerkesk	14.100	439.470	%40 Rus, %33.4 Karaçay, %11 Çerkes, %4.6 Abaza, %3.1 Nogay,
Kabardey-Balkar (Kabardey-Malkar)	Nalçık	12.500	901.499	%48 Kabardey, %32 Rus, %9 Balkar
Kuzey Osetya (Alanya)	Vladikafkas	8.000	710.225	%59 Oset, %24 Rus, %5.4 İnguş, %2.2 Ermeni
Çeçenistan ¹ (İçkeriya)	Grozni (Caharkale)	16.500	600.000 (tahmini)	%90 Çeçen
İnguşetya	Magas	4.300	467.294	%80 İnguş, %20 Çeçen
Dağıstan	Mahaçkala	50.300	2.576.531	%27.5 Avar, %15.5 Dargi, %12.8 Kumuk, %11.3 Lezgi, %6 Rus, %5.1 Lak, %4.3 Tabasaran, %4.1 Azeri
Krasnodar Bölgesi	Krasnodar	76.000	5.100.000	%80 Rus, %20 Çoğunluğu Ermeni olmak üzere Gürcü, Azeri, Abhaz ve diğer halklar
Stavropol Bölgesi	Stavropol	66.500	2.730.000	%70 Rus, %30(Ermeni, Gürcü, Azeri, Çeçen, Karaçay ve diğer halklar)

1. Rus-Çeçen Savaşları sonucu sağlıklı bilgi yoktur. 1989 verilerine göre resmi nüfus 1.100.000 kişi ve etnik yapı %57.8 Çeçen, %23.1 Rus şeklindedir (Falkowski, 2007:60).

Kaynak : (Kanbolat,2005b:184; Özbay, 1999; Aslan ve diğ.,2005:5; Falkowski, 2007:60)

1.3.3. Kafkasya Bölgesindeki Türk ve Akraba Topluluklar

Kafkasya'da yaşayan insanları; 1. Türk kökenliler, 2. Hristiyan milletler, 3. Müslüman Kafkas kavimleri olarak tasnif etmek mümkündür (Kantarıcı,2006:38).

Kafkasya'nın;

1. Türk ve Müslüman olmayan, Hristiyan olan unsurları: Gürcüler, Ermeniler, Abhazlar, Osetler, Assuriler, Udiler (Kantarıcı, 2006:38).
2. Türk olmayan Müslüman unsurları: Osetler, Çeçenler, Kabardaylar, Acaralar, Abazalar, Çerkezler, Adigeler, Tatlar, Talışlar, Lezgiler, Darginlar, Laklar, Rutullar, Agullar, Sokurlar, Tabarasanlar (Kantarıcı, 2006:38).
3. Türk kökenli unsurlar: Azerbaycan Türkleri, Kumuklar, Karaçaylar, Balkarlar, Nogaylar, Kundur, Ahıska (Mesket) Türkleridir (Kantarıcı,2006:39).

Değişik adlarla anılan, ancak özde birbirine benzeyen bu Türk grupları, Güney Kafkasya'daki Cumhuriyetlerde ve Rusya Federasyonu içinde yer alan Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya, Kabartey-Balkar, Karaçay-Çerkes, Adıgey, Kuzey Osetya gibi özerk cumhuriyetlerde veya yönetim bölgelerinde yaşarlar (Özey, 2001:80).

Azeriler dışında diğer Türk soylular genellikle Kuzey Kafkasya bölgesinde Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetler ve bölgelerde dağınık şekillerde yaşamaktadırlar. Bu Türk soylular komşu Azerilerle aynı din, dil ve kültürü paylaşmaları sebebiyle işbirliği potansiyeline sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında bu bölgeye hâkim olan Ruslar ile Kafkas halklarının günümüzde fazla ilişkileri olmaması gelecekte dayanışma içinde olacakları ihtimalini de kuvvetlendirmektedir. Fakat şu anda Kuzey Kafkasya çok karmaşık etnik bir manzara arz etmekte ve önceleri Kumukça olan anlaşma dili yerini Rusçaya bırakmış bulunmaktadır (Gür,2004:3-31). Bu Türk gruplarına kısaca değinmek gerekirse;

1. Kumuklar: Kuzey Kafkasya'daki en büyük Türk topluluğu Kumuklardır ve 1989 sayımına göre nüfusu 282.178'dir. Nüfusun % 90'ı Dağıstan Özerk Cumhuriyetinde (253.960) yaşar. Bu miktar Dağıstan nüfusunun % 14,4'ünü teşkil eder. Kitleler halinde

Hasanyurt, Babayurt, Kızılyurt, Buynak, Kayken, Kaytak ve başkent Mohackale çevresinde yaşarlar (Pamuk,1995:3).

2. Karaçaylar: Aynı özelliği gösteren ve aynı yazı dilini kullanan Karaçaylar her yerde Balkarlar'la birlikte anılsalar bile idari yönden Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyetine dâhil edilmişlerdir. 1989 sayımına göre nüfusları 156.140'dır. Kuban yakınlarındaki Uçkalan, Teberde ve Zelençuk mevkilerinde yoğun olarak yaşarlar (Pamuk,1995:3).

3. Balkarlar: Karaçaylar'ın doğusundaki Çerek, Çegem, Baksan, Malki ve Terck civarında yoğun olarak yaşarlar. 1989 sayımına göre nüfusları 88.771'dir. Kabardey-Balkar Özerk Cumhuriyetinde nüfus yoğunluğunda Kabarda ve Ruslar'dan sonra üçüncü sırayı alırlar (Pamuk,1995:3).

4. Nogaylar: Genel olarak Kafkasya'da ve özellikle Dağıstan'ın Nogay bölgesinde yaşamakta olan Kıpçak Türklerine mensup bir Türk boyudur. 2002 sayımına göre RF'da yaşayan Nogaylar'ın nüfusu 90.666'dır (Oğuz ve Teres, 2006: 48-52).

5. Kafkasya Türkmeni, Kundur ve Azeriler: Yukarıda sayılan Türk boylarının dışında ufak topluluklar mevcuttur. Kafkasya Türkmenleri 18nci yüzyılda esas Türkmenler'den kopan bir topluluk olup, 15 bin civarında oldukları tahmin edilmektedir. Kunderlar ise Nogaylar'a yakın bir Türk boyudur. Nüfusları bilinmemektedir. Kuzey Kafkasya'da ve Dağıstan'daki Azeriler'in sayısı ise 70 bin dolayındadır (Pamuk,1995:3).

1.4. Bölgenin Dil Yapısı

Tarihi ve mitolojik zenginlikleri ile tanınmış olan Kafkasya gerçek bir "Diller Ülkesi" özelliğini taşımaktadır (Yanar,2003:34).

Toplam nüfusu yaklaşık 6 milyon kadar olan Kuzey Kafkas halklarının %60'ı Kafkas dillerini, % 20'si Slav dillerini, % 10'u Ural-Altay dillerini ve %10'u ise İran dil grubuna mensup dilleri konuşmaktadır. Yaklaşık 125.000 km²'lik dar bir coğrafi alanı oluşturan Kuzey Kafkasya'da yine 50'yi aşkın dil ve 100'den fazla farklı lehçe

kullanılmaktadır. Bu sebeple, Kafkasya'ya "Diller Ülkesi" adı verilmiştir (Özey,2001:81).

Bölgede konuşulan diller Semitik, Hint-Avrupa, Fino-Urgiç, Altayik veya Türk dil gruplarından birine girmekte olup bu dil gruplarında yer alan; Gürcüce ve buna bağlı lehçelerle, değişik şiveleri bulunan Türkçe en yaygın dillerdir (Kantarıcı,2006:42). Daha sonra, Hint-Avrupa dil grubuna giren Ermenice ve Osetce gelmekte ise de pratikte konuşma ve yazı dili olarak Rusça yaygındır (Saydam,1997:34). 1935 yılında Türk kökenli ve Müslüman halklar için Kril alfabesi resmi alfabe olarak kabul edilmiştir. Ermenilerin ve Gürcülerin alfabesi ise değiştirilmemiştir. 1974 yılında Gürcistan, 1977 yılında ise Ermenistan SSCB tarafından "Alfabe Birliği" kapsamına alınmak istenmiş fakat tepkiler sonucu bu gerçekleştirilmemiştir. Ancak Kafkas Toplulukları, Slav Kril alfabesi kapsamına alınmıştır (Kantarıcı,2006:42).

Birçok Türk ve Müslüman grup artık hem Türkçe yazılmış Latin Alfabesi istemekte hem de Türkiye Türkçesi öğrenmek istemektedirler (Kalafat,1999:152).

Kafkasya'da temel olarak, "Ural-Altay", "İber-Kafkas" ve "Hint-Avrupa" dil gruplarına giren üç dil ve bunların değişik lehçeleri konuşulmaktadır. Dil Grupları; "Ural-Altay" %36,6 , "İber-Kafkas" dil grubu (Yafet) %35,1 (Gürcüce, Çeçen, Lezgi) ve Hint-Avrupa dil grubu ise %28,2 (Ermenice, Rusça, Farsça) şeklinde sıralanmaktadır (Avşar,1997:1878).

Bölgede; Ural-Altay dil grubunu konuşanların, yaklaşık %98-99'unu Türkler, bunların %82,7'sini de Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. İber-Kafkas dil grubu 30'u aşkın dil, lehçe ve diyalekti kapsamakta olup bu bağlamda; bu grubun da yaklaşık %46,7'sini Gürcüce (Kartvelce) konuşanlar, %11.9'unu ise Çeçen-Lezgi kolunun Çeçence konuşanları oluşturmaktadır. Bu grubun geriye kalan kısmının yaklaşık, %41,4'lük bölümü ise bu iki ana kol içinde kalan halklar tarafından konuşulmaktadır. Genel olarak, bölgenin yerlisi olmayanlar tarafından konuşulmakta olan İndo-German (Hint-Avrupa) dil grubunun konuşulma oranı yaklaşık %28,2 olup, bu oranın da; %52'sini Ermenice, %37'sini Rusça ve %9'unu Farsça oluşturmaktadır (Avşar,1997:1878).

Şekil 4: Kafkasya'da Konuşulan Diller ve Kafkas Halkları

Kaynak : (Sekin ve Tekin, 2006:29; Acar, 2006:59)

1.5. Bölgenin Dini Yapısı

İnanç yönünden de karmaşık olan Kafkasya Bölgesinde yaşayan Hıristiyan kavimlerden Ruslar, Gürcüler ve Ermeniler değişik mezheplere mensupturlar ve İslamdan sonraki en önemli etkin din Ortodoks Hıristiyanlıktır. Kafkasya da çok etkili olan İslamiyet, 8. yüzyıldan itibaren bölgeye girmiştir. Günümüzde Azerbaycan nüfusunun nerede ise

%80'i, Azerbaycan-Dağıstan sınırında yaşamlarını sürdüren bir grup Dargi, Lezgi ile Farsça konuşan Tat ve Taliş da Caferilik çizgisinde Şii'dir. Diğer Kafkas halkları ise Şafi (Avar, Dargi, Kumuklar, Laklar, Tabarasanlar, Rutullar, Agullar, Kaytak ve Dağıstan'da yaşayan diğer küçük gruplar) ve Hanefi (Nogay, Kadarbey, Çeçen, İnguş, Karaçay, Abazin, Müslüman Abhaz, Adıge, Balkar ve Çerkesler, Acaralar ve Müslüman Osetler) mezhebine mensup Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır (Çelikpala,2006:42).

Ayrıca herhangi bir ırk tespiti için, din belirleyici bir unsur olmamasına rağmen, bölgede yaşayan bazı Türk olmayan kavimler Müslümanlığın aracılığı ile Türk kültür özellikleri göstermeye başlamışlar ve "Türk" olarak tanımlanmışlardır. Bu konuda en çarpıcı örnekleri Müslüman Gürcüler olan "Acaralar" ile yine Müslüman olan "Abazlar"dır. Bunlara Çeçenleri de ekleyebiliriz. (Sümbül,1992:105).

Müslüman olan Kuzey Kafkasyalıların birçoğu 1858–1859 ile 1862–1863 yılları arasında dalgalar halinde Osmanlı'ya göç etmişler ve yaklaşık 1,5 milyon civarında Kuzey Kafkasyalı'nın Osmanlı Devleti'ne sığındığı tahmin edilmektedir (Devlet,1998:265).

Bölge halkının; %55,9'unun Müslüman, %43.6'sının Hıristiyan (Kantarıcı,2006:45), %0.4'ünün Türk asıllı Musevi oldukları değerlendirilmektedir. Türkler toplam dil grubunun %36.6'na, din grubunun % 65.5'ine, coğrafyanın %56.6'na sahip en belirgin kesimdir (İlhan,1998:132).

1.6. Kafkasya'nın Önemi

Etnik ve dini yapıdaki çok çeşitliliğin, Kafkas topluluklarının uzun süreli güçlü devletler kurmalarını önlediğini söyleyebiliriz. Bunun ortaya çıkmasında Sovyet etnik mühendisliğinin, özellikle Rus Çarlığı döneminde, ardından SSCB'nin kurulması aşamasında ve son olarak da J.Stalin döneminde yaptığı girişimlerin yani bölge ve bölge dışına yaptırdığı sürgün faaliyetlerinin etkisi olduğu açıktır. Bu girişimler bölgenin nüfusunu karmaşık hale getirmiştir. SSCB, mezhep ve etnik köken farkını devamlı teşvik ederek, milli menfaatlerine uygun düzenlemeler yapabilmiş ve bölgenin bu özelliğinden faydalanarak Kafkasya'yı hâkimiyeti altına almıştır (Aydın, 2002:5).

Bölgenin bu karmaşık yapısı bölge ülkeleri ve dış güçlerin etkisine açık olmasına sebebiyet vermiş ve burasının “Avrasya Balkanları” olarak görülmesine ve öneminin bir kat daha artmasına sebebiyet vermiştir (Brzezinski,2005:176).

SSCB, 1980’li yıllarda petrol fiyatlarındaki düşüş ve ekonomik zorluklar yüzünden Hazar havzasındaki petrol kaynaklarının işletilmesine dönük yatırımlar yapamamıştır. Ama 1991’de SSCB’nin dağılması ve bölgede yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasının ardından, Hazar petroleri gerek bu ülkeler, gerekse dünya piyasaları için son derece önem kazanmıştır (Kolobov ve diğ, 2006:172).

1.6.1. Kafkasya’nın Jeopolitik Önemi

Kafkasya’nın coğrafi konumuna baktığımız takdirde, buranın Avrupa-Afrika-Asya ana kolları arasına girmiş olan ve 5.000 Km uzunluğundaki Akdeniz-Ege Denizi-Boğazlar ve Marmara Denizi-Karadeniz-Azak Denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin oluşturdukları bir su koridorunun doğu ucunda bulunan, aynı zamanda Hazar Denizi ile de doğuya sokulmuş ve bağlanmış bir konumda olduğunu görüyoruz (Mütercimler, 1993:35). Ayrıca, Fırat ve Dicle ırmakları da bu koridoru ortaya çıkaran Hazar Denizi ile Karadeniz ve Akdeniz’in Hint Okyanusu’na kolaylıkla bağlanmalarını sağlayacak bir vaziyet ve istikamete haiz bulunmaktadır. Bu durumda Kafkasya kuzey-güney ve doğu-batı yollarının birleştiği bir bölge oluyor demektir (Berkok,1958:10).

Çarlık Rusyası, SSCB ve bugünkü RF’nun dış politikalarının ortak hedefi açık denizlere çıkmak ve böylece egemen güç olarak yaşamaktır. Kafkasya, Rusya’yı Basra Körfezi’ne indirecek en kısa yolun başındadır. Bundan başka Kafkasya mihverinin çevresindeki ülkeler birçok kaynakları ihtiva etmektedir. Bu suretle Kafkasya’nın önemi geçmişe nazaran çok artmıştır (Koçoğlu, 2001:31;Berkok,1958:12).

Kafkasya Bölgesi, Orta Asya’nın giriş kapısı olması, Orta Asya bakımından Batı pazarlarına açılan bir geçit olması ve Orta Asya ile bir bütün olarak ele alındığında zengin petrol ve doğal gaz rezervleri sahip olması bakımından önem arz etmektedir (Kantarcı,2006:59-60).

Türkiye'nin doğu sınırlarının Kafkasya'dan geçmesi, Türkiye'nin bölge halkları ile tarihi, dini, milli, kültürel ve etnik bağlarının olması, bölgenin coğrafi olarak yakınlığı, ekonomik işbirliği imkânları ve doğal kaynaklar bakımından zenginliği Kafkasya Bölgesini, Türkiye için jeopolitik anlamda önemli kılmaktadır.

Zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının varlığı, Orta Asya petrol ve doğal gazının Batı'ya ulaştırılmasında önemli bir güzergah olması Kafkasya'yı, hem jeopolitik, hem de jeostratejik açıdan dünya sahnesinde rekabet bölgesi haline getirmektedir (Erkek,2001:3-11).

Dünyadaki petrol rezervlerine ve buna mukabil ülkelerin tükettikleri petrol miktarlarına baktığımızda Kafkasya Bölgesi'nin jeopolitik ve jeostratejik öneminin anlaşılması daha kolay olacaktır. Ortadoğu dünya petrol rezervinin %54'üne; Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan %16'sına, RF. %4,8' ine, ABD % 4'üne, AB %1,6'sına, Japonya %0.5' ine, Çin % 2,4'üne sahipken; ABD Dünya toplam petrol üretiminin % 25.5'ini, AB ülkeleri % 19.7'sini, Rusya % 5.2' sini, Japonya % 8.5'ini, Çin % 4.5'ini tüketmektedir (İlhan,1999:63-64).

En iyimser tahminlerin gerçekleşmesi halinde, Azerbaycan'ın 72 milyar varillik bir petrol rezervine sahip olması beklenmektedir ki böyle bir durumda Azerbaycan birçok petrol zengini Ortadoğu ülkesine yaklaşacaktır. Kötümser tahminlerde dahi ülkenin petrol rezervleri kayda değer bir alternatif üretim sahası oluşturmaktadır (Laçiner,2006:39).

Sovyetlerin kalıntıları arasından yükselen "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesi" olarak bilinen ve günde yaklaşık bir milyon varil petrolü Akdeniz'e taşıyacak olan asrın projesi veya tabiri caizse asrın rüyası, 25 Mayıs 2005 tarihi itibarıyla gerçekleşmiştir (Bozkurt,2006:35).

BTC, Ermenistan'ı devre dışı bırakarak Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasındaki ilişkilere de katkıda bulunmakta, bölgede adeta doğal bir ittifakı kalıcı hale getirmektedir (Laçiner,2006:56). BTC sayesinde Bakü-Novorossisk hattının ve böylece Rusya'nın etkinliği azalmıştır. (Kolobov ve diğ., 2006; Aras, 2004:190).

1.6.2. Kafkasya'nın Jeostratejik Önemi

Tarih boyunca Asya'dan Avrupa'ya ve aksi yöndeki istila ve fetih hareketlerinin başarısı daima Kafkasya ile alakalı olmak zorunda kalmıştır. Örneğin Ruslar Kafkasya'yı işgal etmedikleri müddetçe doğuda ve batıda ciddi hareketlere girişmemişlerdir (Berkok,1958:14).

Kuzey Kafkasya, Kafkasya'nın giriş kapısı ve bölgenin kontrolünü sağlayabilecek asıl stratejik öneme haiz olan kritik arazi kesimidir. Güney Kafkasya üzerinde kontrol sağlamak için Kuzey Kafkasya'ya sahip olmak şarttır (Kantarcı,2006:62). Bu yüzden Rusya fiilen Kuzey Kafkasya'yı elinde bulundurmaya özen göstermektedir (Kantarcı,2006:62;Can,1996:209).

Rusya'nın sıcak denizlere açılması için gerekli olan en kısa güzergah üzerinde olması ve bu güzergahı kontrol edebilmesi, doğal sınır teşkil etmesi ve Rusya'nın güneyden gelebilecek tehlikelere karşı savunmasını kolaylaştırması, Rusya'nın güneye taarruzunda uygun çıkış istikametlerinin bulunması, Doğu Akdeniz ve Basra Körfezini uzaktan kontrol etmesi ve Balkanlar üzerinden yapılacak bir harekâta yardımcı taarruz istikameti olarak kullanılarak büyük düşman kuvvetlerinin yönlendirilmesini sağlayabilecek bir bölge olması Kuzey Kafkasya'nın Rusya için jeostratejik önemini arttırmaktadır (Can,1996:207).

Türkiye için Kuzey Kafkasya; Doğu Anadolu'nun uzaktan korunmasını sağlayarak savunulması kolay ve kuvvet tasarrufu sağlayan bir bölge olması, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne ulaşmada en kısa güzergah olması, Kafkas Halklarıyla tarihi, dini, milli, kültürel ve etnik bağların olması sebebiyle ekonomik ve siyasi açıdan iyi münasebetler kurma imkanlarının olması, stratejik yeraltı zenginlikleri ve petrol yataklarının bulunması sebeplerinden ötürü jeostratejik olarak çok önemli bir bölgedir (Can,1996:207).

Büyük Satranç Tahtası adlı kitabında Zbigniew Brzezinski, Azerbaycan'ı, Ukrayna ve Özbekistan ile stratejik birer ortak olarak belirtmiştir. Gürcistan'ı ise en stratejik olmasa bile Güney Kafkasya'daki en kritik ülke olarak değerlendirmiştir. Çünkü Gürcistan, Hazar Denizi ve Azerbaycan'ı batıya bağlayan bir konuma sahiptir. Vladimir

Socor'a göre ise *“Azerbaycan ve Gürcistan ya birlikte ayakta kalacak ya da birlikte yıkılacaktır”* (Cornell, 2007:4).

Kafkas ülkelerinin, yer üstü ve yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengin olması ve buna karşılık dünyanın çoğu yerinde bu kaynakların tükenme noktasına gelmiş olması, bölgeyi gerek hammadde, gerekse sanayi ürünleri bakımından çok önemli bir pazar haline getirmektedir. Günümüz savaşlarının toprak ilhakından çok, ekonomik üstünlük sağlamak, refah seviyesini artırmak, diğer ülkelere karşı ekonomik nüfuzu kullanarak istediğini elde etmeye dönüştüğü düşünüldüğünde, Kafkasya'nın dünya siyaseti üzerindeki stratejik önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Kafkasya'nın hiç girilmemiş pazarlara, tarımsal zenginliklere, petrol, doğal gaz ve hammadde kaynaklarına sahip olması yirmibirinci yüzyılda onun stratejik önemini bir kat daha artırmaktadır.

2. BÖLÜM: BÖLGEDEKİ ETNİK YAPIDAN KAYNAKLANAN

PROBLEM SAHALARI

Birinci bölümde Güney ve Kuzey Kafkasya'nın coğrafyası, etnik ve demografik yapısı jeopolitik önemi hakkında bilgi verildi. Bu bölümde ise Kafkasya bölgesinin etnik yapısından kaynaklanan problem sahaları ve sorunlu alanlar hakkında bilgi vermeye çalışacağım. Bu bölümü iki alt başlık altında ele almanın uygun olduğu kaanatındeyim. Bu sebepten bölgeyi Güney Kafkasya ve Kuzey Kafkasya'daki etnik sorun alanları altbaşlığında inceleyeceğim. Güney Kafkasya alt başlığında Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Pankisi Vadisi sorunlarını ele alacağım. Ahıska Türkleri ve Cavaheti Ermenileri sorunu başlığı altında bölgedeki Ermeni nüfusundan kaynaklanan problemleri ve Ahıska Türklerini inceleyeceğim. Kuzey Kafkasya'daki etnik sorun alanları başlığı altında Kuzey Kafkasya'daki sorun alanlarına kısaca değindikten sonra bölge için en önemli problem olan Çeçen-Rus savaşına yani Çeçenistan Sorununa değineceğim.

2.1. Güney Kafkasya' da Etnik Sorun Alanları

Ermenistan'ın, Azerbaycan topraklarının % 20'sini işgal etmiş olması ve Cevaheti'de yaşayan Ermenilerin ayrılıkçı faaliyetlerini destekliyor olması gözönüne alındığında Güney Kafkasya'da istikrarın ve bölgesel güvenliğin sağlanmasındaki en önemli engelin bu ülke olduğu bir gerçektir (Cabbarlı, 2004a: 9).

Güney Kafkasya bölgesinde etnik ve demografik yapıdan kaynaklanan problemleri ve sorunlu bölgeleri ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

2.1.1. Dağlık Karabağ Sorunu

Bugünkü Dağlık (Yukarı) Karabağ, Azerbaycan'ın güneybatı bölgesinde Mardakent, Hankendi, Hardrut ve diğer küçük yerleşim alanlarının kapsadığı bölgede olup tarihi Karabağ'ın 1/4'ünü oluşturmaktadır. Yüzölçümü 4.388 km² olan bölge Azerbaycan'ın %5'ini kapsamakta ve başkenti Hankendi'dir (Demir, 2003:161; Pamuk, 1995:66).

Bölgenin Rusya'nın kontrolüne girmesinden sonra buraya Ermenilerin yerleştirilmesi sürekli teşvik edilmiştir. 1905 İhtilali esnasında Ermeniler ile Türkler arasında kanlı mücadeleler yaşanmış, İrevan'da, Gence'de ve diğer bölgelerde 200'den fazla köy ve kasaba Ermeniler tarafından yağmalanmış ve katliamlar yapılmıştır (Arif, 2004: 32; Yalçinkaya, 2006: 130). Böylece iki halk arasındaki kutuplaşma daha da artmıştır (Gökırmak, 2004: 13). 1917 İhtilali'nden sonra Ermeniler Karabağ üzerinde hak iddia etmiş, 1920 de Kızıl Ordunun Azerbaycan'ı işgalini müteakip Dağlık Karabağ ve Nahçıvan Ermenistan'a bağlanmış fakat 1921 yılında yapılan "Ankara Anlaşması" gereği bölge tekrar Azerbaycan'a bağlanmıştır (Hunter, 1997:444; Yalçinkaya, 2006:130; Yapıcı, 2004:249). 1923 yılında Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi oluşturularak (Gökırmak, 2004:13) 1936 Sovyet Anayasası'nın 24. maddesi ile bu durum kesinlik kazanmıştır (Yalçinkaya, 2006:131). Dağlık Karabağ'daki Ermeni nüfusu, o bölgedeki Azeri nüfusuna oranla % 6-7 bile değilken; Ermeniler, bilinçli bir şekilde nüfus artış politikası izlemiş ve dış ülkelerdeki soydaşlarını Dağlık Karabağ Bölgesine getirmişlerdir (Üren, 2001:3-64). Ayrıca 1915 yılında Doğu Anadolu'daki terör faaliyetleri ve Rus Ordusuna destek vermeleri nedeniyle Osmanlılar tarafından Anadolu'dan çıkarılan Ermeniler, tutunabilecekleri tek yer olan Güney Kafkasya'ya yönelmişlerdir (Gökırmak,2004:13)..Bilinçli olarak "Ermenileştirilen" Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın bağına bir hançer gibi saplanmıştır (Üren, 2001:3-64). Artan Ermeni nüfusu ve tırmanan gerilimin bıraktığı kalıntılar, 1980'lerde ortaya çıkan Ermeni - Azeri çatışmasının da temel nedenlerinden birini oluşturacaktır (Gökırmak, 2004:13).

1960 ve 1970'li yıllar Ermeni - Azeri çatışmalarına ve Ermeni terör olaylarına (Gökırmak, 2004:13), Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanma taleplerine sahne olmuştur (Devlet, 1989:121; Yalçinkaya, 2006:132). Gorbaçov'un izlemeye başladığı açıklık politikasından kuvvet alan Ermeniler, 1986 ve 1987 yıllarında gösteriler yaparak Dağlık Karabağ'ın ve hatta %1.4'ü Ermeni olan Nahçıvan'ın (Devlet, 1989:121; Yalçinkaya,2006:132) Sovyet Ermenistanı'na bağlanmasını istemişlerdir (Erkek,2001:3-32; Gökırmak, 2004:14).

Ermeniler, Kasım 1987 ve Şubat 1988 tarihleri arasında üç defa Moskova'dan Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmasını istemişler fakat olumlu cevap alamayınca 20 Şubat 1988 tarihinde, Dağlık Karabağ Yüksek Sovyeti (110'u Ermeni toplam 140 kişi,

17'ye karşı 110 oyla), Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılmasına karar vermiştir (Gökırmak, 2004:14; Demir, 2003:162; Cabbarlı, 2004a:11; Yapıcı, 2004:249). Bu durum Dağlık Karabağ'da, Azeriler ile Ermeniler arasında çatışmaların başlamasına sebep olmuştur (Yapıcı,2004:249; Gökırmak,2004:14). Müteakiben 15 Haziran 1988'de Ermenistan SSC, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan yönetimine geçmesi kararını almıştır (Arif, 2004:48). Müteakiben Ermeni militanlar Dağlık Karabağ'ın kontrolünü ele almaya başlamışlardır (Demir,2003:163).

26 Kasım 1991 de Azerbaycan, Yukarı Karabağ'ın özerklik statüsünü kaldırmış ve merkezi yönetime bağlamıştır. Bölge Ermenileri ise halk oylamasıyla bağımsızlık kararı almış ve 12 Aralık 1991'de "Yukarı Karabağ Cumhuriyeti" adı altında BDT'ye girme başvurusunda bulunmuştur (Yapıcı,2004:249).

Rus Ordusunun yardımıyla 1988-1989 yıllarında 187 bin Azerbaycan Türkü Ermenistan'dan, 15 bini ise Hankendi'nden kovuldu. 20 Ocakta Bakü'de 137 kişiyi katletti. 26 Şubat 1992'de Hocalı kasabası yağmalandı ve yaklaşık 600 kişi öldürüldü. 8 Mayıs'ta Şuşa, 18 Mayıs'ta ise Laçın işgal edilerek Ermenistanla Dağlık Karabağ'ı birleştiren koridor açıldı (Arif 2004:197-198). Azeri kuvvetlerinin Karabağ'a karşı harekete geçmesi sonucunda Azerbaycan ve Ermenistan arasında çıkan savaşta Ermenistan Azerbaycan'ın %20'ye yakını işgal etmiştir (Yapıcı, 2004:250; Hunter,1997:454). Bir sene sonra Rus ordusu Azerbaycan'ı terk etti. Fakat Azerbaycan Rus ordusunun çıkarılmasının bedelini ödemiş bulunmaktaydı (Kuliyev,1996:194).

Türkiye sayesinde AGİT, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini kabul etmiş (Demir,2003: 165), BM Güvenlik Konseyi ise 1993 yılında 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları almıştır. Bu kararlara göre çatışmalara derhal son verilmesi, askeri kuvvetlerin bölgeden çekilmesi ve mültecilerin geri dönmelerinin sağlanması hakkında çağrıda bulunulmuştur (Demir,2003:165; Yapıcı, 2004:252). 29 Temmuz 1993'te BM Güvenlik Konseyi'nde; Azeri topraklarının 1/5'ini içeren toprak kazancı oybirliği ile reddedilmiştir. Derhal ateşkes yapılması ve birliklerin geri çekilmesi istenmiştir (Cohen,1994:62).

Rusya'nın arabuluculuğu ile 4-5 Mayıs 1994'te Bişkek'te biraraya gelen taraflar tarafından Bişkek Ateşkes Protokolü; bu protokole uygun olarak 9 Mayıs'ta ateşkes anlaşması imzalanarak 12 Mayıs 1994'te ateşkes yürürlüğe girmiştir (Cafersoy,

2000:25; Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:91). AGİT Minsk grubu tarafından “çözüm paketi”, “aşamalı çözüm” ve “ortak devlet” gibi farklı tarihlerde sunulmuş olan çözüm önerilerinin hiçbiri taraflar tarafından kabul edilmemiştir (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:92). Yukarı Karabağ Cumhuriyeti’nin ilan edilmesi BDT kurucu anlaşmasına ve her üye devletin toprak bütünlüğünü garanti altına alan ve sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilemeyeceğini belirten BM Şartı ve AGİT’e aykırıdır (Gökırmak,2004:14). Aralık 1999’da gerçekleşen AGİT İstanbul Zirvesinde de Karabağ konusunda bir çerçeve anlaşması imzalanamamıştır (Cafersoy, 2000:29). Günümüzde sorun devam etmekle birlikte yapılmış olan ateşkes anlaşması geçerliliğini sürdürmektedir.

Ermenistan’ın, bütün komşu devletlere karşı toprak iddiasında (Türkiye’nin doğu vilayetleri, Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesi, Gürcistan’ın Cevaheti bölgesi, İran’ın kuzeyi ve Rusya’nın güneyi-Krasnodar bölgesi ‘Büyük Ermenistan’ olarak telakki edilmektedir) bulunması Rusya’nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri etkinliğinin devamına neden olmuştur (Cabbarlı,2004a:1). Azerbaycan topraklarının %20’sinin işgal edilmesinde ve 1 milyondan fazla insanın yurtlarını terk etmek zorunda bırakılmasında Rusya’nın ciddi ölçüde ekonomik, siyasi ve askeri desteği sözkonusudur (Cabbarlı,2004a:5; Arif, 2004:70). Kafkasya’da yaşanan etnik sorunlar ve silahlı çatışmaları bölgede kalabilmek için bir fırsat olarak gören Rusya, bölgedeki ayrılıkçı hareketleri siyasi olarak desteklemiş, askeri yardımda bulunmuştur. (Cabbarlı,2004a:13). Ermeni lobisi sayesinde işgalci olan Ermenistan’a herhangi bir yaptırım uygulanmazken, tam tersine 24 Ekim 1992 ABD Kongresinin Özgürlüğü Destekleme Kanunu’na 907 sayılı kararı kabul etmesiyle Azerbaycan, her ter türlü devlet yardımından mahrum edilmiştir (Arif, 2004:70; Atay, 2003:53).

Türkiye, sorunun toprak bütünlüğü çerçevesinde Azerbaycan lehine çözülmesi ve Ermenistan’ın işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönünde politikalar izlemiştir (Kantarıcı,2006:77). Türkiye’nin Dağlık Karabağ sorununa bağlı olarak aldığı en sert karar Ermenistan’a karşı ambargo uygulaması ve bu ülke ile olan diplomatik ilişkilerini askıya alması olmuştur (Yapıcı, 2004:252).

Mevcut durumun önemli ve birbiriyle bağlantılı özellikleri vardır. Birincisi, yıllar boyu süren yoğun görüşmelere rağmen Dağlık Karabağ problemine hiçbir çözüm bulunamamıştır. Ermeni ve Azeriler tıkanmışlar ve bu zamana kadar süren ateşkes

müddetince hiçbir somut çözüm bulunamamıştır. Durum hala çok hassastır ve yeni çözümler üretilmezse yeni gerginliklerin yaşanması er geç kaçınılmazdır. İkincisi ise Dağlık Karabağ problemi iki ülke ilişkilerinin şu anki durumundan daha büyük sorunları da tetiklemiştir. Bunun en önemlisi Türk-Ermeni ilişkilerinin de etkilenerek normalleşme çabalarının etkisiz bırakılmış olmasıdır (Grigorian, 2003:130).

Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinin ana eksenini işgal altındaki topraklar ve mülteciler oluşturmakla birlikte sorunun doğru anlaşılabilmesi için sadece bölgesel değil, küresel güçlerin de bölgeyle ilgili niyetlerinin bilinmesi gerekmektedir (Atay, 2003:53). Bugün çözüm için ABD, Fransa ve hatta Türkiye'ye baskı yapan taraf Ermenistan olup Türkiye'den sınır kapılarının açılmasını istemektedir (Gökırmak, 2004:16). Önceden yaklaşık 3-3,5 milyon nüfusu olan ülkenin siyasi, soysal ve özellikle ekonomik sıkıntılar yüzünden günümüzde nüfusu 2,5 milyona kadar düşmüştür (Deveci, 2005:99; Gökırmak, 2004:16). Türkiye sınır kapılarını elinde bir koz olarak kullanarak Yukarı Karabağ sorununa çözüm bulabilir. Aksi takdirde Azerbaycan'ın ve bölgenin güvenliği Ermenistan'ın hesapsız istekleri doğrultusunda şekillenecektir (Gökırmak, 2004:16).

2.1.2. Abhazya Sorunu

Abhazya, Karadeniz'in doğu kıyısında, 240 km'lik sahil şeridi boyunca uzanan, 8700 km² yüzölçümüne sahip, 500.000'i (1992 öncesi) aşan nüfusu ile Kafkas'ların en eski yerli halklarının yaşadığı bölgedir. Yönetim merkezi Sohum'dur. Kuzeyde Rusya'nın Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyetleri, batıda Adıgey Özerk Cumhuriyeti, güneyde Gürcistan'ın Svanetya ve Megrelya bölgeleri ile komşudur (Sekin ve Tekin,2006:38).

Sünni Müslüman olan Abhazlar (Kantarıcı,2006:81), Gürcistan içinde yer almaktadır. Fakat dilleri Kuzey Kafkasya dillerinin batı grubuna girmektedir. 19. yüzyılın sonlarında Rus alfabesini kullanan Abhazlar, günümüzde Latin alfabesini kullanmaktadırlar (Demir,2003:176).

Abhazlar, antik çağdan günümüze Karadeniz'in kuzeydoğusunda yaşamış olan bir Kafkas halkıdır (Demir,2003:176). O dönemde Karadeniz kıyısında yaşayan batılı Gürcüler, yani Kolhlar bu bölgeye hakim olmuşlar ve M.Ö.6. yüzyılda Kolhida Çarlığını kurmuşlardır (Pirtakhia,2005:4-7).

M.S. 1. ve 2. yüzyıllardan itibaren Kuzey Kafkasya'dan, Abhazya topraklarına Adıgey-Çerkes kavimleri geçmeye başlamışlardır. 6. ve 7. yüzyılların sonunda Bizans, Batı Gürcistan'da çarlık rejimine son vererek, Enguri Nehri'nin güneyinde Lazika Patrikliğini, kuzeyinde ise Abhazya Arkontluğunu kurmuştur. 8. yüzyılın 30'lu yıllarında Abhazya'nın ve Lazika'nın güçlenen Eristavlıkları (bölge yöneticisi) tarafından, Gürcistan'ın siyasi bütünleşmesi sağlanmıştır. 10. yüzyılın sonunda ve 11. yüzyılın başlangıcında Birleşmiş Gürcistan Devleti kurulmuş ve Derbendi de bu birliğe isteyerek katılmıştır (Pirtakhia,2005:4-7).

16. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisine giren Abhazya, 17 Şubat 1810'da olan Rus protektorası ile (Demir, 2003: 177) Rus İmparatorluğu' nun etkisine giren Abhazya'nın 1864'te özerkliği kaldırılmıştır (Yanar, 2002: 183). 1870'li yıllarda nüfusun büyük çoğunluğu Abhazlar'dan oluşmaktadır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşından sonra pek çok Abhaz, Kafkasya'yı terk ederek Osmanlı topraklarına sığınmış, müteakiben topraksız Gürcü köylüleri, Batı Gürcistan'dan Abhazya'ya göç ederek bu topraklara yerleştirilmişler ve böylece bölgenin nüfus yapısı değişmiştir (Tavkul,2002:64).

1920 yılının Ekim ayında Abhazya Milli Konseyi, Abhazya'nın Gürcistan Devleti'ne ait özerk bir birim olduğunu teyit eden anayasa projesini kabul etmiştir. 1921 yılında Abhazya'nın özerk statüsü, Gürcistan Anayasası tarafından da tanınmıştır. 1921 yılının Şubat-Mart aylarında devletini Sovyet nizamına sokan Rusya, Gürcistan'ın işgali ve ilhakını başarı ile gerçekleştirmiştir. 4 Mart 1921 tarihinde Kızıl Ordu kuvvetleri tarafından Abhazya Özerk Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur (Pirtakhia,2005:4-8). 1930 yılında ise Abhazya, Gürcistan içinde bir özerk cumhuriyet haline getirilmiştir (Fuller, 1996:37; Tavkul, 2002:65;Baran,2004:4-5).

5 Aralık 1936'da Gürcistan'ın da 15 Sovyet Cumhuriyeti'nden biri haline gelmesiyle birlikte Abhazya'da sıkıntılı bir dönem başlamış, 1937-1953 yılları arasında J.Stalin-Beria ikilisinin baskı sistemi yerleştirmiş böylece Abhaz dili, eski coğrafi yer adları, alfabe, tarih ve kültür dağıl Abhaz halkı değiştirilmeye başlanmıştır. (Tavkul, 2002:65; Baran,2004:4-5)

Batı Gürcistan'dan Abhazya'ya 1937-1953 yılları arasında kitle halinde göçler yaptırılmıştır. Abhazya'ya ait Oçamçira, Gudavta ve Gagra bölgelerinde Gürcüler çoğunluk haline getirilmişlerdir. 1939-1959 yılları arasında Abhazya'da Gürcü nüfusu 70.000 kişi artarken, Abhaz nüfusu sadece 5.000 kişi artmıştır. 1979 nüfus sayımına göre Abhazlar nüfusun %17.1'ini oluştururken, nüfusun %43.9'unu Gürcüler oluşturmaktaydı (Lakoba, 1990:16; Tavkul, 2002:65; Baran,2004:4-5). Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi bölgede Abhazların nüfus artışı çok az olurken bölge tamamen Rus ve Gürcü nüfusla doldurularak burası Gürcü ve Rus devleti haline getirilmiştir (Yalçinkaya,2006:183).

Tablo 3: Abhazya'da nüfusun 1897-1970 yılları arasındaki değişimi

	1897	1926	1939	1959	1970
Abhazlar	58.697	55.918	56.147	61.197	77.276
Kartvelliler (Gürcüler)	25.875	67.494	91.067	158.221	199.595
Ruslar	5.135	20.456	60.201	86.715	92.889

Kaynak: (Yalçinkaya, 2006:183).

Abhazlar, 1970'li yıllardan itibaren Gürcistan'dan bağımsızlık kazanma yönünde çalışmalara başlamışlardır. Abhazlar'da ilk hareketlenme 1978'de yaşanırken, artık kendi ülkelerinde Müslüman ve Hıristiyan Abhazlar durumuna düşmüşlerdir. Böylece ilk defa Gürcistan'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanma isteklerinden bahsetmişlerdir. Abhazlar, Kuzey Osetya'dan destek almıştır. Rusya ise Gürcistan'ı tedirgin etmek istememiş ve bu isteği geri çevirmiştir. Ancak, Abhazlar'ın daha fazla kültürel özerklik verilmesi isteklerini ve politik hayata katılma taleplerini kabul etmiştir (Demir, 2003:177). Gorbacov yönetimi ile birlikte Abhazların bağımsızlık istekleri artmış, 28 Haziran 1988'de SSCB'ye başvuruda bulunarak, kendilerine "Sovyet Cumhuriyeti" statüsü verilmesi talebinde bulunmuşlardır (Gür, 2004: 3-40). 1988 yılından itibaren Gürcistan'da ülkenin bağımsızlığı talebiyle kitle gösterileri meydana gelmeye başlamıştır (Pirtakhia, 2005:4-8). 1989'da bu cumhuriyetin nüfusunun yalnızca %18'ini Abhazlar, %46'sını Gürcüler oluşturmaktaydı. Gürcistan hükümeti bu demografik yapıyı göstererek Abhazların taleplerine karşı çıkmaktaydı. Ağustos 1990'da Abhazya Yüksek Sovyeti, Gürcistan'dan bağımsızlık talep etmeye başlamıştır. Bu bildirgenin

Gürcistan Yüksek Sovyet'i tarafından geçersiz olduğu ilan edilmiş ve bu karar Abhazya'da yaşayan Gürcüler tarafından da protesto edilmiştir (Koçoğlu, 2001:19).

Abhazya'da yaşayan Gürcüler, Tiflis'in organizasyonu ile silahlı gruplar oluşturarak Abhazları taciz etmeye başlamışlardır. Abhazya Parlamentosu 5 Ağustos 1992 tarihinde sonu soykırıma gidecek bu çarpık ideolojinin önüne geçebilmek için Abhazya'nın bağımsızlık ve tam egemenliğini ilan eden duyuruyu yayınlamıştır (Kumuk,2004:262). Bu karar Gürcistan tarafından şiddetle reddedildi. Abhazya 14 Ağustos 1992'de Gürcü ordusunun işgaline uğradı. Böylece birbuçuk yıl sürecek kanlı bir savaş başlamış oldu (Karayel,1998).

Silah ve sayısal olarak üstün olan Gürcüler, savaşın ilk günlerinde Abhaz topraklarının büyük bölümünü ele geçirmeyi başardılar (Kumuk,2004:262). Fakat dengeler Abhazya'nın Rus, Ermeni ve Rumlar gibi diğer etnik grupların da silahlanarak Gürcülere karşı savaşmaları ve Rusya ve Türkiye'den Abhaz-Abazaların, Çerkes ve Çeçenlerin yardıma gelmeleriyle değişmiştir (Kumuk,2004:263). Abhaz milislerin Kuzey Kafkasya halklarının desteğini alarak Gürcülere karşı mücadelesi esnasında Kuzey Kafkasya halklarının isteği üzerine RF konuya taraf olmuş, bu savaşı zaman zaman Abhazlar yanında yer alarak Gürcistan üzerinde politik bir baskı aracı olarak kullanmıştır. Böylece RF, Gürcistan'ın BDT'ye girmesini sağlamış ve müteakiben Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanıyarak arabulucu rolüyle de bölgede etkin güç konumunu muhafaza etmeye devam etmiştir (Mert,2004:53).

30 Eylül 1993'de Abhazlar Gürcüler'i topraklarından attılar. Abhazya fiili olarak bağımsızlığına kavuştu (Karayel,1998). 4 Aralık 1994'te Moskova da imzalanan deklarasyonla taraflar arasındaki görüşmeler sonuçlanmıştır (Kumuk,2004:267). Abhazya ve Gürcistan arasında imzalanan deklarasyon, taraflar arasında federatif temellerde devlet ortaklığı kurulması, Abhazya'nın kendisine ait bir anayasa, parlamento, hükümet ve devlet sembollerinin olması temelinde imzalanmıştır (Kumuk,2004:268). Fakat Gürcistan Abhazya'nın tekrar kendisine verilmesi için Rusya'dan yardım istemiştir (Karayel,1998). Gürcistan, RF ile askeri antlaşmalar imzalayarak RF'nin Abhazya'yı köşeye sıkıştırmasını istemiş, RF'ye 25 sene süreli 5 askeri üs tahsis etmiş ve bu sonucunda RF'nin tutumu aniden değişmiştir

(Kumuk,2004:268). Ruslar, Gürcü topraklarında Rus askeri üsleri açma izni ve BDT'ye dahil olmaları karşılığında Gürcistan'a yardıma girişti (Karayel,1998). 1996'da Gürcistan'ın isteği üzerine Bağımsız Devletler Topluluğu Abhazya'ya ekonomik ambargo uygulamaya başladı ve Abhaz-Rus sınırı kapandı. Hala Abhazya ekonomisini ciddi darbeler vurmaya devam eden ambargo özellikle Soçi sınırından açılan nefes borusuyla Rusya sınırında kısmen delinmiş durumdadır (Taştekin, 2002:6).

E. Şevardnadze, Gürcü-Abhaz barış bölgesine BM barış gücünün gelmesini sağlamak istemiş fakat BDT barış gücünün bölgeye gelmesiyle yetinmek zorunda kalmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 128-129). Gürcistan, Abhazya sorununun çözümlenmesinde Rusya'nın arabuluculuğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Maalesef, beklendiği gibi, Rusya'nın BDT adına yüklendiği barışçı misyonu olumlu neticeler getirmemiştir (Pirtakhia,2005:4-10).

14 Mayıs 1994'te Moskova'da varılan anlaşmaya göre Kodor'da ne Abhaz ne de Gürcülerin silahlı grup bulundurmaması gerekmekte olmasına rağmen Gürcistan bu anlaşmayı Ekim 2001'de Gürcü-Çeçen-Kuzey Kafkasyalı bir grupla Abhaz askeri birlikleri arasında meydana gelen çatışmalar nedeniyle bölgeye Savunma Bakanlığı'na bağlı askerleri göndererek bozmuş oldu. Ayrıca Tiflis'in desteği ile silahlandırılmış olan Kodor'un sakinleri düzenli ordu mensubu yada polis teşkilatına bağlı olmadıkları için Gürcistan rahatlıkla Kodor'da silahlı güç bulundurmamayı yasaklayan 1994 anlaşmasının sınırlayıcı hükümlerinden kaçabilmektedir (Taştekin, 2002:5).

Kodor olaylarından sonra Abhaz tarafına yakınlaşan RF, Abhaz vatandaşlarına RF pasaportu vermeye başladı (Kumuk,2004:270). 2003 yılında ise Sohum-Soçi arasındaki tren yolu faaliyete geçirildi (Kumuk,2004:271). RF'nin Adler şehri ile Abhazya'nın başkenti Sohumkale arasında demiryolunun açılması ve Abhazya sakinlerine Rus pasaportunun dağıtılması Rus-Gürcü ilişkilerinde yeni gerginliklerin yaşanmasına sebep olmaktadır. RF için büyük stratejik öneme sahip olan Abhazya, RF'nin Kafkasya'da nüfuzunu muhafaza edebilmesi için sorunlu bir bölge olarak kalmalıdır. Bu durum RF'nin menfaatindedir. Fakat Gürcistan, Abhazya sorununu uluslar arası toplumun gündemine taşıyarak çözmek istemektedir (Buttanrı,2004:154).

Bu girişimleri sıralayacak olursak: 17-19 Kasım 1997 Cenevre, 16-18 Ekim 1998 Atina, 7-9 Haziran 1999 İstanbul, 15-16 Mart Yalta görüşmeleridir. Fakat bu görüşmelerden hiçbir sonuç elde edilememiştir (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:129).

Abhazya ve Gürcistan arasındaki anlaşmazlığın asıl sebebi Abhazya'nın statüsünün belirlenmesidir. Tarafların görüşleri farklı olmakla birlikte Abhazlar tam bağımsızlık isterken, Gürcüler Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün muhafazasını istemekte, federasyon ve konfederasyon sistemine sıcak bakmaktadırlar. Ayrıca çatışmalardan dolayı Abhazya'yı terk eden Gürcü mültecilerin Abhazya'ya geri dönüşü sürüncemede kalarak bir diğer sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda Abhazlar ön koşul olarak egemenliklerinin tanınmasında ısrar ederken, Gürcüler geri dönüşün Abhazya ile federal özerklik anlaşması imzalandıktan sonra olmasını istemektedirler (Yıldız,1998:199; Mert,2004:54).

Abhazya'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması çerçevesinde bir çözüme yanaşmaması halinde Gürcistan'ın istikrarının sağlanamayacağı, Abhazya'nın ise ekonomik ve sosyal sorunlarından dolayı her geçen gün RF'nin etkisine daha fazla gireceği değerlendirilmektedir (Buttanrı,2004:155).

Abhazya Özerk Cumhuriyeti tam bağımsızlık istemekte, Gürcistan ile eşit iki ülke prensiplerine dayalı konfederasyon istemekte, çatışmalar esnasında ülkeyi terk eden 200.000 Gürcü'nün geriye dönüşünü, Abhazların bölgede azınlık durumuna düşeceği gerekçesiyle kabul etmemektedir. (Kantarıcı, 2006:85).

Günümüzde Abhazya Özerk Cumhuriyeti bağımsız bir devlet gibi davranmakta ve Gürcü-Abhaz anlaşmazlığı devam etmektedir (Mert, 2006:55).

Başlangıçta Gürcistan üzerinde nüfuz kurmak istediği için Abhazya'yı destekleyen RF, muhtemel bir bağımsızlığın emsal teşkil edebileceği endişesi ile, son zamanlarda, Gürcistan sınırlarının içinde yer alacak bir çözümün, daha uygun olacağını dile getirmektedir (Kantarıcı 2006:85).

Abhazya sorununda Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün ve sınırlarının korunmasını desteklemiş, uyuşmazlığın insan haklarına saygı temelinde diyalogla

çözümü yönünde görüş açıklamıştır. Önemli miktarda Abhaz ve Gürcü kökenli vatandaşımızın bulunması, Türkiye için Abhazya sorununda göz ardı edilemeyecek bir unsurdur. Kafkasya'nın istikrarı, Gürcülerin ve Abhazların uzun vadeli çıkarları açısından esnek bir federasyon şeklinde de olsa Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir (Mert 2004:57). Gürcistan, Kafkasya'yı dış dünyaya açan kapıdır. Gürcistan'ın bölünmesi ve böylece RF'nin etki alanına girmesi karşısında Azerbaycan'ın bağımsızlığının Türkiye ve Azerbaycan için bir anlamı kalmayacaktır. Bu sebepten hem Azerbaycan'ın bağımsızlığını, hem bölgesel istikrarı ve boru hatlarının güvenliğini düşünen Türkiye, Gürcü-Abhaz çatışmaları esnasında hem Gürcülere hem de Abhazlara insani yardım yapmış, 1994'ten beri Gürcistan'da görev yapmakta olan BM Gözlemci Misyonu'na (UNOMIG) 5 askeri gözlemci ile katkıda bulunmuş ve 1999'da İstanbul'da bir konferansa ev sahipliği yaparak tarafları bir araya getirmiştir (Yapıcı, 2004: 255).

ABD'nin desteği ile gerçekleşen "Kadife Devrim" sonucu M. Saakaşvili iktidarı ele geçirmiştir. Göreve gelir gelmez Acaristan'a müdahale ederek buradaki Moskova yanlısı yönetime son veren M. Saakaşvili, gazetecilere yaptığı bir açıklamasın da; *"Abhazya'yı geri almak için bugün hazır değiliz, ancak 2-3 yıl içinde buna hazır oluruz"* diyerek Gürcistan'ın, Abhazya konusun da askeri hazırlık içerisinde olduğuna işaret etmiştir (Yalçınkaya,2006:187).

3 Ekim 2004 tarihinde yapılan Abhazya devlet başkanlığı seçiminde, RF'nin desteklediği Raul Hacimba'nın kaybetmesi ve Sergey Bagapş'ın kazanması gerginliğe neden olmuştur. Rus yanlısı Abhazlar ile Abhaz milliyetçileri arasında bir iç savaş tehlikesinin ortaya çıkması üzerine (Kanbolat, 2007b: 8) 6 Aralık 2004 tarihinde Raul Hacimba ve Sergei Bagapş tarafından yeni seçime gidilmesine yönelik anlaşma yapılmış ve 12 Ocak 2005 tarihinde seçim tekrarlanmıştır (Pirtakhia,2005:4-11). Sergey Bagapş'ın devlet başkanlığına, Raul Hacimba'nın da devlet başkanı yardımcılığına hak kazandığı seçim sonuçlarıyla, iç savaş tehlikesi bertaraf edilmiş olurken Abhazya halkıda, yozlaşmış bir yönetimden kurtulmada ve iktidar nimetlerini Moskova'nın desteği ile kullanan yönetici sınıfını tasfiye etmede ne kadar kararlı olduğunu tekrar göstermiştir (Kanbolat, 2007b: 8).

Türkiye, tarihî, kültürel ve akrabalık bağlarının bulunduğu bu ülke ile ilişkilerini geliştirmeli, Gürcü-Abhaz sorununun çözülmesi için arabulucu olmalı böylece bölge ve dolayısıyla Türkiye'nin istikrarına katkıda bulunmalıdır.

2.1.3. Güney Osetya Sorunu

İran kökenli olan Osetler, Orta Kafkaslarda, Kafkas dağlarının kuzey ve güney yamaçlarında yaşamakta olup Hint-Avrupa ırkına mensup bir Kafkas halkıdır. (Tavkul, 2002:77; Kantarcı, 2006:88). SSCB, Osetya'yı bölerek bir bölümünü Güney Osetya Özerk Bölgesi adıyla 20 Nisan 1922'de Gürcistan'a, diğer bölümünü Kuzey Oset Bölgesi adıyla 7 Temmuz 1925 te RF'ye bağlamış, müteakiben 5 Aralık 1936 yılında Kuzey Osetya Özerk Bölgesi, özerk cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir. SSCB dağıldıktan sonra Kuzey Osetya RF sınırları içinde bir federe cumhuriyet olarak kalırken, Güney Osetya Gürcistan topraklarında kalmıştır (Mert, 2004:61).

Güney Osetya: 3900 km² yüzölçümü ve 150.000'e yakın nüfusu ile küçük bir bölgedir (Sekin ve Tekin,2006:36). Başkenti Tshinvali olan Güney Osetya'nın toplam nüfusunun %66'sını Osetler, %29'unu Gürcüler kalan kısmını ise diğer Kafkas Toplulukları oluşturmaktadır. Ayrıca Kuzey Osetya'da yaşayan Osetler'in buradaki nüfusu 632.000 ve bu nüfus içerisindeki Osetler'in dağılımı %53 seviyesindedir. Güney Osetya'dan arazi olarak daha büyük olan Kuzey Osetya 8.000 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 132-133) Osetlerin yarısından fazlası Gürcüler ve Ruslar gibi Ortodoks Hıristiyan, bir kısmı da Sünni Müslüman'dır. Her iki halkla da (Gürcü ve Ruslarla) ırki yakınlıkları olmadığı gibi, dilleri de tamamen değişiktir. Hint-Avrupa Dil ailesinden İran koluna bağlı bir dildir (Sekin ve Tekin, 2006:37).

Gürcü tarihçilere göre Güney Osetya her zaman için Gürcistan'ın bir parçası olmuş buna rağmen Osetlerin bu topraklara yerleşmeleri son iki yüzyıl içinde kuzeyden göç etmeleri sonucu gerçekleşmiştir. Osetler ise bunu kabul etmemekte ve Güney Osetya'nın tarihi vatanlarının bir parçası olduğunu iddia etmektedirler(Tavkul,2002:77).

20 Nisan 1922'de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Rusların baskısıyla "Güney Osetya Özerk Bölgesi" kurulmuştur. Gürcüler her ne kadar bunun yapay, temeli olmayan bir tasarruf olduğunu düşünseler de, Komünizmin baskısı altında ses çıkarmamışlardır (Sekin ve Tekin,2006:36). 1989 yılı sonlarından itibaren, Kuzey

Osetya ile birleşmeyi isteyen Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki gerginlik artmıştır. Güney Osetya, kendisini “Demokratik Güney Osetya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” olarak ilan etmiş ve buna Gürcistan, Aralık 1990 da bölgenin mevcut özerk bölge statüsünü kaldırdığını açıklayarak tepki göstermiştir (Buttanrı, 2004: 155). Gamsahurdia’nın olumsuz ve aşırı milliyetçi tutumuna rağmen, Rusların da desteğini alarak 9 Aralık 1991’de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Osetlerin amacı, Rusların sayesinde önce Kuzey ve Güney Osetler’i birleştirip tek bir ülke haline getirmek, bir müddet Rus idaresinde kaldıktan sonra da bir fırsatını bulup bağımsızlıklarına kavuşarak, tam bağımsız bir ülke olmaktır. Rusların amacı ise hiçbir surette Güney ve Kuzey Osetya’yı birleştirmemektir. Çünkü hem güçlü kalkınmış ve bağımsız bir Osetya, Ruslar için kullanılmaya daha az elverişlidir hem de Gürcüler’e karşı kullanacakları çok önemli bir kozu da ellerinden kaçırmak istemeyeceklerdir. Rusların desteklediği Abhazlar ve Osetler uğruna savaştıkları bağımsızlıklarına, yine Rusların istememesi nedeniyle kavuşamayacaklardır (Sekin ve Tekin,2006:37). Sorunun çözümünün aranmasından daha çok her iki yönetim tarafından gerginlik oluşturulması sonucu (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:134) 6 Ocak 1991’de 6000 kişilik Gürcü birliğinin başkent Tshinvali’ye girmesi ile çatışmalar başlamıştır (Demir,2003:190). 1992 yılının Haziran ayına kadar Osetya’lılarla Gürcüler arasında devam eden savaş sonucunda çok sayıda insan ölmüştür (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:134). 39.000 Oset, 11.000 Gürcü evlerini terk etmiştir (Sekin ve Tekin, 2006:37). Çatışmalar döneminde Kuzey Osetya’ya geçen 17.000 Osetin haricinde, büyük çoğunluğu oluşturan Gürcü mülteciler halen Gürcistan’da dağınık olarak yaşamaktadır (Kantarcı,2006:89).

RF Devlet Başkanı B. Yeltsin tarafından 22 Haziran 1992 de Dagomis kentine davet edilmiş olan Gürcistan, Kuzey Osetya ve Güney Osetya temsilcileri ile yapılan görüşmeler sonucunda RF, Gürcistan, Kuzey Osetya ve Güney Osetya birliklerinden oluşturulacak bir barış gücünün gözetiminde ateşkes anlaşmasına varılmıştır. Dagomis Antlaşmasına göre, Gürcistan-Güney Osetya sınırında ve Tshinvali çevresinde güvenlik koridoru kurulmuş ve 4 Temmuz 1992 den itibaren oluşturulan Barış Gücü bölgede konuşlandırılmıştır (Mert, 2004:62; Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:134; Corley, 1997:270; Bangert, 1998; Cornell ve Starr, 2006:30).

10 Kasım 1996 tarihinde Güney Osetya’da Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve Cumhurbaşkanlığını Gürcistan ile ilişkilerde ılımlı politika yanlısı olan eski Yüksek Sovyet Başkanı Ludwig Çibirov kazanmıştır. Gürcistan, bu seçimleri hukuk dışı ilan ederek reddetmiştir (Demir,2003:192).

9 Ocak 1999’da Gürcistan adına Bakan Vasha Lortkipanidze, Güney Osetya Devlet Başkanı Çibirov ile bir görüşme yapmış ve bu görüşme ile Gürcistan ile Güney Osetya arasındaki memorandumu teyit eden ekonomik işbirliği imkânları üzerine fikir birliğine varılmıştır. Şevardnadze, bu görüşmenin ardından görüşmeyi faydalı olarak tanımlamıştır. Böylesi olumlu bir adımın ardından tekrar bir seçim süreci yaşanmış ve 12 Mayıs 1999’da Güney Osetya’da parlamento seçimleri yapılmıştır. Gürcistan’ın reddettiği, AGİT’in gözlemci göndermediği seçimlerde Komünist Parti oyların %39’unu alarak birinci parti olmuştur (Demir,2003:193).

20 Kasım 2001 tarihinde Güney Osetya’da Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimleri yapıldı ve Cumhurbaşkanlığına, Yüksek Şura 10 Kasım 1996 tarihinde seçilen Ludvig Çibirov’un yerine Eduard Kokoev seçilmiştir (Pirtakhia,2005: 4-14).

M.Saakaşvili’nin özerk bölgeleri hedef alan açıklamaları Osetler arasında hoşnutsuzlukla karşılanmış ve 2004 başından itibaren birçok sıcak çatışmanın yaşanmasına sebep olmuştur. Gürcü lider M. Saakaşvili ise, Osetya’ya destek veren RF’yi uyararak; “*Çıkacak savaş Osetler ve Gürcüler arasında değil, RF ve Gürcistan arasında olur.*” demiştir (Yalçınkaya,2006:190).

Güney Osetya’da 23 Mayıs 2004 tarihinde yapılan parlamento seçiminde 25.000 seçmen, toplam 74 sandıkta 34 milletvekili belirlemek üzere oy kullanmıştır. Ancak seçimlerde kırsal bölgelerde yaşayan Gürcüler için 4 milletvekili ayrılmış olmasına rağmen Gürcüler oy kullanmayarak seçimi boykot etmişlerdir. Güney Osetya’da gerçekleştirilen Parlamento seçimleri, seçim kampanyalarında “*Gürcistan’dan ayrı, Rusya ile Birlik*” sloganını kullanan Devlet Başkanı Eduard Kokoev’in liderliğini yaptığı Yedinstvo partisi kazanmıştır. Seçimlerin ardından yapılan açıklamalarda Güney Osetya sorunu yeniden alevlenmeye başlamıştır (Sekin ve Tekin, 2006:3).

9 Haziran 2004 tarihli oturumunda Güney Osetya Özerk Birliği Parlamentosu, RF ile birleşme kararı almıştır. Eduard Kokoev, 12 Haziran 2004 tarihinde Moskova’da yaptığı basın açıklamasında; “*Osetya halkının bölünmüş bir halk olduğunu, uluslararası camianın Güney Osetya problemini bölünmüş halk kapsamında ele alması, ayrıca toprak bütünlüğüne ilişkin, kanun ve taleplerin yanı sıra, bir milletin kendi seçimini yapma hakkını göz önünde bulundurması gerektiği, yakın bir tarihte Osetya’nın Kuzey ve Güney bölünmüşlüğünden kurtularak RF’ye dahil olacağına inandığı, Güney Osetya’nın RF’ye dahil edilmesi için gerekli olan müracaatın DUMA’ya ve RF Hükümetine yapıldığı*” şeklinde konuşarak bilinen taleplerini yenilemiştir (Sekin ve Tekin, 2006:37; Kantarcı, 2006:90).

Güney Osetya, anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için 14-15 Haziran 2004 tarihleri arasında Tiflis’te gerçekleştirilmesi planlanan dörtlü (Rusya, Gürcistan, Kuzey ve Güney Osetya) görüşmelere katılmayacağını açıklayarak barışçıl çabaların önünü tıkamıştır (Sekin ve Tekin, 2006:38).

Günümüzde Kuzey Osetya ile birleşmek suretiyle RF’ye katılma arzusu, Güney Osetya’daki yokluk ve yoksulluğa rağmen devam etmektedir (Mert, 2004:62).

Ancak Güney Osetya Parlamentosu’nda RF yanlısı Komünist Parti ve Sosyal Demokratların çoğunlukta olması ve bunların Kuzey Osetya ile birleşmek istiyor olmaları, taraflar arasındaki sorunun barış yoluyla çözümlenmesini engellemekte olup ekonomik nedenleri ikinci plana itmektedir (Kantarcı, 2006:89). RF açısından stratejik konuma sahip olan Güney Osetya’nın, bir sorun olarak varlığı RF’nin Gürcistan üzerinde denetim kurmasını sağlamaktadır (Yıldız,1998:196; Kantarcı, 2006:89).

1990’larla birlikte yaşananlarda Abhazya ve Acaristan’da olduğu gibi RF’nin katkısı büyüktür. Ancak Kuzey Osetya Federe Cumhuriyetinin de önemli çıkış ve müdahaleleri olmuştur (Yalçınkaya, 2006:189). Halen Güney Osetya kendi kendini yönetmekte ve Rus Barış Gücü birliklerinin koruması altında bulunmaktadır (Buttanrı, 2004:155).

RF bölgede barışı sağlamak istiyor görüntüsü çizse de yapmış olduğu diğer hareketleriyle bunu istemediğini kanıtlamaktadır. Örneğin (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:134) RF, Aralık 2000 de, Gürcistan vatandaşlarına vize uygulaması getirirken, Abhazya ve Güney Osetya sakinlerini bu uygulama dışında tutarak (Ağacan, 2001:38)

Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duymadığını göstermiştir (Mert, 2004:64; Kantarcı, 2006:89). RF, askeri üslerinin boşaltılmaması için Abhazya ve Güney Osetya'yı Gürcistan'a karşı bir tehdit olarak kullanmaktadır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:134).

RF, Azeri petrolünün Gürcistan üzerinden Batı'ya taşınmasını istememekte ve siyasi kargaşa içindeki bir Gürcistan'ın Batı için çekiciliğinin azalacağını düşünmektedir. Bu sebepten RF, Gürcistan'daki etnik çatışmaları ve iç çekişmeyi destekleyerek Kafkasya ve Kafkas ötesinde istikrarsızlığın devam etmesini istemektedir (Tavkul, 2002:82).

Batı'nın M. Saakaşvili'nin Acaristan üzerinde kontrolü tekrar sağlamasını olumlu karşılamış olmasına rağmen, Rusların bu konudaki düşünceleri farklıdır. Ruslara göre Güney Osetya, Acaristan'daki gibi Gürcü kökenli değil tamamen farklı bir etnik kökene sahip olup, iyi silahlanmış ve de Kuzey Osetya'daki soydaşlarından güçlü destek almaktadır. RF'nin kendilerini desteklediği müddetçe kaybetmeyeceklerine inanan Osetlere karşı, M. Saakaşvili ise BM, AB, AGİT ve ABD gibi uluslararası aktörlerin desteğiyle sorunu çözebileceğine inanmaktadır (Yalçınkaya,2006:193).

2.1.4. Acaristan Sorunu

Acaristan (Acarya), Türkiye ile sınırı olan Karadeniz sahili boyunca yer alan Gürcistan'a bağlı bir Özerk Cumhuriyettir. 2911km² yüzölçümlü, 400.000 nüfuslu, başkenti Batum olan Acaristan'ın, %70'i müslümandır. Nüfusun, 350.000'i Acarlar, 20.000'i Ruslar, 15.000'i Ermeniler ve kalanı diğer Kafkas halklarından oluşmaktadır (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:130).

Acaristan'ın bulunduğu bölge 16. yüzyılda Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Acarlar için "Osmanlı egemenliği sırasında Müslüman olmuş Gürcü asıllı topluluktur" görüşünü benimseyenler bulunmaktadır. Acaristan, 1878'de Rusların eline geçmiştir (Sekin ve Tekin,2006:34). Rus hâkimiyeti ile birlikte Acaristan'ın adı adeta sürgün yurdu olmuştur. 1879, 1921, 1929, 1945 yıllarında (Hasanoğlu ve Cemilli 2006:130), büyük kitleler halinde Acarlar, anayurtlarından sürülmüşlerdir. Bu göçlerin en şiddetlisi 2. Dünya Savaşı sonrasında Gürcü asıllı J.Stalin tarafından gerçekleştirilmiştir (Sekin ve Tekin,2006:34).

13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması, Acaristan'ın özerkliğine dair ilk resmi vesikadır. 1921 yılında Kızıl Ordu'nun, Gürcistan'ı işgal ederek ülkeyi Rusya'ya bağlamasını müteakip SSCB de 1937 yılında Acaristan'ın, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Acaristan Sosyalist Özerk Cumhuriyeti olarak hukuki statüsünü tanımıştır (Mert, 2004:58).

Hristiyan Gürcüler'in, Müslüman Gürcülere karşı takındıkları Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit oluşturdukları iddiaları sonucu Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki çatışmalar, 1991 yılında, Müslüman halkın, "Hristiyanlaştırılma"ya ve "Acaristan'ın özerkliğini kaldırma"ya yönelik politikalara karşı gösterileri ile başlamıştır (Yıldız, 1998: 201-202; Kantarcı, 2006: 86). Özerklik-bağımsızlık tartışmalarının gündeme gelmiş olmasına rağmen bölge, diğer özerk bölgelerin aksine M. Saakaşvili'ye kadar istikrarlı bir çizgi takip etmiştir (Yalçınkaya, 2006:198). Acarların bağımsızlığın yanı sıra dinsel amaçları olan istekleri vardır. 1993'te silahlı Acar grupları tarafından, Rus kuvvetlerine karşı kışkırtmalar meydana gelmiştir (Yıldız, 1998: 202; Kantarcı, 2006: 86).

Acara Özerk Cumhuriyeti küçük bir otonom bölge olmasına rağmen 1995'de kabul edilen Gürcü Anayasasında, Acara'nın statüsü belirlenmemiş ve özerk cumhuriyet statüsü zikredilmemiştir. Acaristan, diğer özerk bölgelerde olduğu gibi bağımsızlık peşinde koşmamakta fakat otonom yönetimini korumak istemektedir. RF için stratejik öneme sahip olan Batum'da bir Rus askeri üssü bulunmaktadır (Buttanrı, 2004:156). RF, askeri üsleri vasıtasıyla etnik grupları desteklemiş, Gürcistan'ı kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. Bu durum Rus askeri üssünün ülkeden çıkartılmasını istemeyen Aslan Abaşidze'nin Rusya'nın askeri ve siyasi desteğini bir koz olarak kullanmaya çalıştığının kanıtıdır (Mert, 2004:59).

Sarp Sınır Kapısı ve Batum Limanı gelirlerinin Gürcistan hükümeti tarafından kontrol ve paylaşılmasını kabul etmeyen A. Abaşidze, bu duruma gerekçe olarak merkezi hükümetin genel bütçeden Acara'nın alt yapısı ile alakalı projelere kasıtlı olarak kaynak ayırmadığını öne sürmüştür (Mert, 2004:59). Acaristan, merkezi yönetimi tam olarak karşısına almamaya çalışarak, RF'nin desteğine dayalı bağımsızlık politikası gütmüştür. Aslan Abaşidze'nin, merkezi yönetimden bağımsız davranışları, RF ile yakın ilişkileri,

bölgedeki Rus askerleri ile yakın temasları, Tiflis'te rahatsızlığa yol açmış olmasına rağmen Gürcü yetkililer, Abhazya ve Güney Osetya sorunları nedeniyle Acaristan'ın da bir istikrarsızlık unsuru olarak karşılımlarına çıkmaması için bu davranışlara göz yummuşlardır (Buttanrı, 2004: 156). Gürcistan yönetimi, A. Abaşıdze'nin bağımsız bir devlet başkanı gibi hareket etmesinden rahatsız olmakla beraber, bölge ile olan ilişkilerini belirli bir çerçevede tutma çabası göstermişlerdir (Buttanrı, 2004: 157).

4 Ocak 2004'de ABD'nin açık desteği ve "Kadife Devrim" in ardından Mihail Saakaşvili, Gürcistan Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. ABD destekli iktidarı ve söylemleri, Rusya yanlısı olan Acaristan Yönetimini rahatsız etmiştir (Yalçınkaya,2006:199).

Saakaşvili yönetimiyle Acara lideri A. Abaşıdze'nin ilişkileri aşırı derecede gerginleşmiştir. A. Abaşıdze, bu zamana kadar göndermediği vergi gelirlerini göndermeye başlamış, Saakaşvili'yi Batum'a sokmak istememiştir. Tiflis'in ambargo uygulaması üzerine iki lider Batum'da görüşerek temel konularda anlaşmaya vardıklarını bildirmişlerdir. Ancak Gürcistan'ın Diskoria-2004 tatbikatı esnasında Batum ile Tiflis'in bağlantısını sağlayan, iki karayolu ve bir demir yolu köprüsünün A. Abaşıdze'nin talimatıyla yıkılması Acaristan ve Gürcistan arasındaki gerilimi doruk noktasına taşımıştır (Mert, 2004:60). A. Abaşıdze, 6 Mayıs 2004 tarihinde görevinden istifa ederek Batum'da bulunan Rus Milli Güvenlik Sekreteri İgor İmanov ile Moskova'ya gitmiştir (Sekin ve Tekin, 2006:34). A. Abaşıze yönetimine son verilmiş ve böylece Gürcistan ile Acaristan arasındaki gerilimde son bulmuştur.

Saakaşvili yönetimi ele geçirdikten sonra, Acaristan (Acarya) Özerk Cumhuriyeti'ne müdahale ederek A. Abaşıdze yönetimine son vermiş ve A. Abaşıdze'nin Gürcistan'ı terk etmesini sağlamıştır. Müteakiben Acaristan'da, kendisine bağlı bir yönetim kurmuştur. 2004 yılının Haziran ayı içerisinde Acaristan'da yapılan seçimlerde, Saakaşvili'nin desteklediği parti oyların yaklaşık %75'ini almıştır. Böylece Saakaşvili bu bölge üzerinde daha büyük bir kontrol kurmuştur (Yalçınkaya, 2006: 203-204).

2.1.5. Pankisi Vadisi Sorunu

Gürcistan ile Rusya arasındaki gerginliği artıran ve bölge dışı güçleri (ABD) Gürcistan meselesine dahil eden sorunların başında Pankisi Vadisi gelmektedir. Pankisi (Panki) Vadisi Gürcü-Çeçen sınırında 65 km. uzunluğa sahip ve Tiflis'in 190 km. kuzeydoğusundadır (Pirtakhia, 2005:4-15). Güney Osetya'nın doğusunda bulunan bu vadide, çeçen direnişçiler ve pek çok mülteci yaşamaktadır (Yalçınkaya, 2006:194). Rusya, bu vadide Çeçen direnişçilerin bulunduğunu iddia ederek vadiye müdahale etmek istemiştir. Gürcistan buna izin vermezken Rusya, 2000-2002 yılları arasında vadiyi belli aralıklarla bombalamış ve Rus-Gürcü gerginliğinin artışına sebep olmuştur (Pirtakhia, 2005:4-15).

Gürcüler, Kistler ve 2 bin civarında Oset'in yaşadığı Pankisi Vadisin'de, Çeçenistan'daki savaşın başlamasıyla birlikte Çeçen kaynaklarına göre 10 bin, Gürcülere göre 7 bin ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 31 Aralık 2000 tarihli verilerine göre ise 7601 Çeçen mülteci barınmaktadır (Taştekin, 2007:5).

Pankisi Vadisi, Çeçenistan'da savaşın başlamasıyla stratejik bir değer kazanmaya başlamıştır (Taştekin, 2007:5). RF, Gürcistan'ın bölgenin güvenliğini sağlayamadığını iddia ederek burada bir operasyon yapılmasını istemiş buna Gürcistan yetkilileri Rusya'nın bölgeden bir daha çıkmayacağı endişesi ile sıcak bakmamıştır (Mert 2004:95-96). Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov, Gürcistan'ın teröristlere yardım ve yataklık ettiğini iddia etmiş, Gürcistan ise bu suçlamayı reddetmiştir (Taştekin,2007:6; Mert 2004:96-97)

RF ile Gürcistan arasında 11 Eylül'e kadar Çeçenler'e lojistik destek sağladığı gerekçesiyle problem teşkil eden Pankisi Vadisi, Şubat 2002'nin sonlarına doğru uluslararası teröre karşı ABD tarafından başlatılan kampanyanın kapsama alanına dahil edilmiştir (Taştekin, 2007:3).

11 Eylül saldırılarını bahane ederek Afganistan'a giren ABD, El-Kaide militanlarının Pankisi Vadisi'nde bulunduğunu iddia ederek Gürcistan birlikleri tarafından bölgeye özel operasyon düzenlenmiştir. Bazı El-Kaide bağlantılarına rastlanılmış ve imha edilmiştir (Pirtakhia, 2005: 4-16) ABD, Gürcistan'a Mayıs 2002'de, Gürcistan ordusunun anti-terörizm kapasitesini arttırmak ve Moskova-Tiflis arasındaki gerginliği

hafifletmek için 64 milyon dolar değerinde eğitim ve malzeme yardımı yapmıştır (Berman, 2004: 62).

RF, ABD'nin bölgeye müdahalesinde rahatsız olmuş fakat bölgede bulunan mülteciler içerisinde Çeçen savaşçıların olduğunu ve onların "terörist" kabul edilmesinin gerektiğini belirterek baskıda bulunmaya devam etmiştir (Pirtakhia, 2005: 4-16).

ABD'nin 11 Eylül sonrası Kafkasya politikasında Gürcistan'ın yeri çok büyüktür. Pankisi Vadisi'nin Kafkasları kontrol eden, Güney ve Kuzey Kafkasya'yı birbirine bağlayan stratejik öneme sahip olması ABD'nin buraya verdiği önemi gösteren en büyük sebeptir (Yalçınkaya,2006:198). Gürcistan'ın iç sorunlarını halletmek ve Rusya'ya karşı ayaklarını sağlam basmak için tüm kapılarını ABD'ye açması, Washington'a Orta Asya'da elde ettiği stratejik alanın batıyla bağlantı noktasındaki Güney Kafkasya koridorunu açma fırsatını vermiştir (Taştekin,2007:41).

2.1.6. Ahıska Türkleri ve Cavaheti Ermenileri Sorunu

Güney Kafkasya'daki diğer önemli bir etnik sorun kaynağı burasıdır. Özerk idari bir birim yapısının söz konusu olmamasına rağmen coğrafi ve demografik özellikleri yüzünden bölge siyasi öneme sahiptir (Yalçınkaya, 2006: 214).

Şekil 5: Gürcistan'ın İdari Yapısı

Kaynak: (Kanbolat, 2002:53)

Bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırınının birleştiği yerin kuzeyinde, Acara Özerk cumhuriyeti'nin doğusunda Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan ilimizle sınır teşkil

eden ve Tiflis'in güneybatısında kalan Ahıska ve Ahılkelek bölgesi, günümüzde Gürcistan sınırları dahilindedir ve çok eski bir Türklük yurdunun merkezidir (Taşdemir,2005:15).

Ahıska bölgesinin günümüz idari yapısındaki ismi Mesketya-Cavaheti (Samtshe-Cavaheti)'dir (Taşdemir, 2005:17).

Mesketya-Cavaheti Vilayeti; Eski Mesketya Vilayetinin Ahıska, Adıgön, Aspınza, Borcom ilçeleriyle eski Cavaheti Vilayetinin Ahılkelek ve Ninotsminda ilçelerinden oluşturulmuştur. Yüz ölçümü 6412,9 km² olan yeni vilayette, 6 ilçenin yanında 5 kent, 7 kasaba ve 250 köy bulunmaktadır (Taşdemir, 2005:17; Kanbolat, 2002:55).

Şekil 6: Mesketya-Cavaheti Vilayeti

Kaynak : (Kanbolat, 2002:55)

Ermeni nüfusunun, Cavaheti Vilayeti'nin %91'ini, Mesheti Vilayeti'nin ise %30'unu oluşturacak şekilde yaklaşık olarak 400.000-600.000'e ulaşmış olduğu değerlendirilmektedir (Kantarıcı, 2006:91). 2002 nüfus sayımına göre Ahıska Ermeni nüfusuna ait oranlar Ahılkelek %94.3, Aspınza %17.3, Ahıska %36.6, Ninotsminda %95.8, Adıgön %3.4 ve Borcom %9.6 şeklindedir (Taşdemir, 2005:30). Bu oranlara baktıktan sonra Güneybatı Gürcistan'ın Ermenileşmesini hızlandıran faktörleri, Ahıska Türklerinin Stalin tarafından 15 Kasım 1944'te Türkistan'a sürgün edilmesi ve SSCB'nin dağılmasını müteakip Gürcülerin büyük kısmının Tiflise göç etmesi olarak sıralayabiliriz. Böylece şu an yaklaşık 9 Ermeniye karşı 1 Gürcü Cavaheti Bölgesinde yaşamaktadır (Taşdemir, 2005:32; Yalçınkaya, 2006:215).

Gürcistan'ın ekonomisi ve alt yapısı en kötü, işsizliğin en yüksek olduğu bu bölgesinde en önemli geçim kaynağı Rus askeri üssüdür(Taşdemir,2005:33;Yalçınkaya,2006: 214).

Ahıska bölgesi (Mesketya-Cavaheti):

1. Gürcistan-Azerbaycan, Ermenistan-İran ve Türkiye yönünde uygun yaklaşma istikametleriyle üç yönlü hareket alanına sahip olması (Taşdemir, 2005:21)
2. Kafkasya'da Türkiye'ye yönelik başlıca tehdit durumuna getirilen Ermenistan'a komşu olması (Ardahan iline komşu olması) (Taşdemir, 2005:21; Kanbolat, 2002:56)
3. Avrasya Ulaşım Koridoru Projesi, Kars-Tiflis Devlet Demiryolu Projesi, Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi ve Şahdeniz (Bakü-Tiflis-Erzurum) Projesi gibi Kafkasya'dan geçen ve büyük milli çıkarlarımızın olduğu enerji ve ulaşım projelerinin güzergahları üzerinde yer alması (Taşdemir, 2005:21; Kanbolat, 2002:56)
4. Cavaheti Ermenilerinin Haydat ülküsünü gerçekleştirmek için özerklik ve müteakiben Ermenistan la birleşme arayışında olması (Taşdemir, 2005:21)
5. Türkiye'de 25.000'den fazla Ahıska Türkü'nün yaşamasının Türkiye'ye Kafkasya da politik inisiyatif sağlaması gibi sebeplerle Türkiye için stratejik öneme sahiptir. (Taşdemir, 2005:22; Kanbolat, 2002:56)

Bölgedeki Türk varlığının M.Ö.'lere dayandığı ifade edilmekle birlikte Ahıska'da islam öncesi dönemlerde Sakalar, Masagetler, Hunlar, İlk Kıpçaklar, Alanlar, Savurlar gibi çeşitli Türk topluluklarının yerleştiği belirtilmektedir. Kuzeyden gelen Kıpçak Türkleri, 12. asırdan itibaren Ahıska'yı yurt edinmiştir (Mert, 2004:64-65).

1578 senesinde Osmanlı İmparatorluğunun Gürcistan'ı fethetmesinden sonra; İç Anadolu bölgesinden;özellikle Konyadan,Tokattan,Yozgattan seçilen Türkler Ahıska ve civarına yerleştirilerek bölge tamamen Türk yurdu olmuştur(Avşar ve Tunçalp,1994: 6).

16 Mart 1921 de Moskova anlaşmasıyla Rusya'ya bırakılan Batum, Ahıska, Ahılkelek, Acara bölgeleri, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Tiflis vilayetine bağlanmıştır. Ahıskalılar, 1938 Sovyet anayasasının kabulünden sonra kayıtlara Azeri, dilleri ise Azerbaycanca olarak geçirilmiş müteakiben 1940 yılında resmi dilleri Gürcüce olarak değiştirilmiştir (Mert, 2004: 66).

15 Kasım 1944 yılında J.Stalin tarafından sürgüne gönderilen Ahıska Türkleri, bu kaderi paylaşan en son topluluk olmuştur. Sürgün edilen halklar Alman Ordusu'yla işbirliği yapmakla suçlanmış fakat Almanlarla hiçbir şekilde teması olmamış olan bu topluluk Türkiye ile sıcak ilişkiler içinde olmaları ve Türkiye ile sınırdaş bir bölgede yaşamalarından dolayı sürgün edilmişlerdir (Yalçınkaya, 2004:205; Taşdemir, 2005:32). Bunun en güzel kanıtını Beria'nın, J.Stalin'e Ahıska Türklerinin sürgün edilmesiyle alakalı gönderdiği mektubunda (24 Temmuz 1944) kullandığı şu ifadelerde görmekteyiz: *"Gürcistan SSC'nin Türkiye sınır bölgelerinde oturan Türk nüfusun önemli bir kısmı yıllardır Türkiye tarafındaki akrabalarıyla temas etmek suretiyle mühaceret eylemi içerisinde olup, kaçakçılık yapmakta, Türk istihbarat organları için casus angaje kaynağı oluşturmakta ve eşkiya'ya insan gücü temin etmektedir."* (Mert, 2004: 67; Yalçınkaya, 2006:209).

Topyekün sürgüne gönderilen Ahıska Türklerinin sayısının kesin olarak tespit edilmesi mümkün olmamakla birlikte yaklaşık 120 bin civarında olduğu değerlendirilmektedir (Avşar ve Tunçalp, 1994:10).

1957 yılında, sürgün edilen halkların geri dönmelerine müsaade edilmesine rağmen Ahıska Türklerine bu izin verilmemiş ayrıca 30 Haziran 1968'de Ahıska Türklerinin haksız yere sürgün edildiği ilan edilmiş olmasına rağmen bu karar onların vatanlarına geri dönmelerini sağlamaya yetmemiştir (Yalçınkaya, 2006: 209-210).

Zviad Gamsakhurdia döneminde Ahıska Türklerine, Gürcü kimliği ile ikamet etmek ve Mesheti Vilayeti dışında bir bölgeye yerleşmek önerileri sunulmuş, aynı önerinin Eylül 2000 ayında Avrupa Azınlık Komisyonunun bu ülkeye sunduğu, *"Ahıska Türklerinin 12 yıl içinde aşamalı olarak Gürcistana dönme planı"* görüşmelerinde de tekrar edilmesi sonucunda herhangi bir gelişme kaydedilememiştir (Kantarıcı, 2006:94-95)

Siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı 1990'lar da Ahıskalı Türklerin Türkiye'ye göçü başlamıştır (Mert, 2004:71). 1992 yılında Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabul ve İskanına Dair 3835 sayılı kanun çıkarılmıştır (Mert, 2004:71; Avşar ve Tunçalp, 1994:49; Taşdemir, 2005:48). Buna göre vatandaşlık ve çalışma hakları tanınan 179 Ahıskalı Türk ailesi getirilerek İğdır bölgesine yerleştirilmiştir (Mert, 2004:71; Avşar ve Tunçalp, 1994:51).

Ekonomik sebepler, tehcir bölgelerindeki yer sıkıntısı problemi, Ülkedeki Abhazya ve Güney Osetya çatışmalarının sonucu olarak oluşan mülteci problemi, Ahıska Türklerinin geri geldikleri takdirde bağımsızlık talep edecekleri endişesi, Gürcistan tarafından Ahıskalıların Müslümanlaşmış ve Türkleşmiş Gürcüler olduğu iddiası ve geri dönüşlerinin ancak Gürcü olduklarını kabul etmeleri ve Gürcü soyadları almaları halinde mümkün olacağına çeşitli vesilelerle belirtilmiş olması Gürcistan'ın belirttiği mevcut sorunun çözümünü etkileyen faktörler olarak sıralanabilir (Taşdemir, 2005:165-169).

Sorunun çözümünü etkileyen önemli bir faktörde bugün Ahıska (Cavaheti)'da yaşayan Ermeni azınlığın ve Ermenistan'ın Tiflis'e yönelik tavrıdır. Bölgedeki Ermeniler, Ahıska Türklerinin geri dönüşüne şiddetle karşı çıkmakta ve Türklerin geri getirilmesi halinde, olayların çıkabileceğini ve Ermenistan ile birleşebileceklerini ima etmektedirler. Gürcistan, Ahıskanın yeni bir "Dağlık Karabağ" olmasından endişe etmekte bu sebepten Ermenileri rahatsız edecek gelişmelerden uzak durmaya özen göstermektedir (Mert, 2004: 73; Kantarcı, 2006:96).

ABD, Krasnodar'da yaşayan 10.000 civarındaki Ahıska Türkünü mülteci olarak ülkesine kabul etmiştir. Bu durum Ahıskalıların yurtlarına dönmek için verdikleri mücadeleyi zayıflatacak ve böylece bölgedeki Ermenilerin çıkarlarına hizmet etmiş olacaktır (Mert, 2004: 73-74; Yalçınkaya, 2006:211-212)

Türkiye'nin Türkistan'a açılan stratejik kapısı konumunda olan Ahıska, Türk milli çıkarları açısından çok önemli bir bölgedir. Bu nedenle Ahıska Türklerinin Gürcistan'a dönmesini hedeflemeyen çözüm girişimleri sorunun çözümü için yeterli olamayacaktır. Türkiye, Ahıskalıların vatanlarına geri dönebilmeleri için her türlü çabayı sarf etmelidir (Mert, 2004: 74-75).

Ermenistan'ın, 'Büyük Ermenistan' olarak kabul ettiği bölgelerde (Türkiye'nin doğu vilayetleri, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesi, Gürcistan'ın Cavaheti bölgesi, İran'ın kuzeyi ve Rusya'nın güneyi-Krasnodar bölgesi) toprak talebi vardır (Cabbarlı, 2004a:1; Sekin ve Tekin, 2006:34).

Gürcistan'daki Ermeniler yoğun olarak Ermenistan sınırının kuzeyine isabet eden ve Türk sınırına yakın olan bölgede yaşamaktadır. Buradaki Ermeniler, Gürcülere baskı

yaparak onları bu bölgelerden kaçırmaktadırlar. Bölgede Gürcistan'ın hakimiyeti yoktur ve kontrol tamamen mahalli yönetimler vasıtasıyla Ermenilerin elindedir (Buttanrı, 2004 :157)

Dağlık Karabağ'dan sonra Cavahetya'da da kültürel ve siyasî alanlarda özerklik arayışında olan Ermeniler, bölge nüfusunun da çoğunluğunu oluşturmaktadır (Taşdemir, 2005:30; Kanbolat,2002:57). Bölgenin fiili kontrolü ellerinde olan Ermenilerin yerleştikleri bölgelerden zamanla diğer halkları uzaklaştırmaları ve Ermenistan'ın Karadeniz'e ulaşma idealleri gözönüne alındığında, Cavahetya Ermenilerinin özerklik-bağımsızlık mücadelelerinin nasıl sonuçlanacağı gözükmemektedir (Kanbolat, 2002:57).

25 Şubat 1988'de kültürel amaçlar ile oluşturulduğu iddia edilen "Cevah Halk Hareketi", Dağlık Karabağ Savaşı'nın başlaması ile giderek güçlenmiş, Cavaheti'deki gönüllülerin savaşmak üzere Dağlık Karabağ'a gönderilmesini organize etmiştir (Sekin ve Tekin,2006:36). Mart 1988'de itibaren Ahılkelek'ten bir çok gönüllü, Karabağ Ermenilerine yardıma gitmiştir. Böylece, açık söylemi Ermeni kültürel mirasını korumak, Cavaheti'deki okullarda Ermeni tarihi ve biliminin okutulmasını sağlamak milli kurumları korumak ve bölgenin kalkınmasını sağlamak olan Cevah Hareketi, Cavaheti Ermenileri arasında hızlı bir şekilde gelişmiştir (Taşdemir, 2005: 37). Kendine bağlı silahlı gruplar da oluşturmuştur. Abhazya ve Güney Osetya'da yaşananlar merkezi hükümeti zayıf düşürürken, Cavaheti'deki örgütlerin bölge üzerindeki denetimlerini güçlendirmiştir. Cavaheti bu dönemde, görünürde Gürcistan'a bağlı fakat fiilen onun egemenlik alanı dışında bir bölge haline gelmiş ve bu yapısını günümüze kadar sürdürmüştür (Sekin ve Tekin, 2006:36).

4 Eylül 2001 de Korçaryan, Erivan'ı ziyaret eden Putin'den, Cavaheti konusunda Gürcistan'a baskı yapmasını istemiştir. Avrupa Parlamentosunda da, Ermenistan delegasyonunun yoğun çabaları sonucunda 24-28 Eylül tarihleri arasında yapılan oturumlarında Cavaheti Ermenilerinin durumları gündeme alınarak görüşme yapılmıştır (Taşdemir, 2005: 45).

ABD'deki Ermeni diasporasının temsilcileri Beyazsaray ve Dışişleri yetkilileri ile görüşerek Cavaheti'deki sivil toplum örgütlerinin özerklik taleplerini desteklemişlerdir. Ardından da 6 Şubat 2004 tarihinde Tasnaksutyun'un Erivan'da yapılan kurultayında

yapılan konuşmalarda Gürcistan'ın Cavaheti'ye özerklik vermesi gerektiği birkez daha belirtilmiştir. Yeniden örgütlenmesi istenen Gürcistan Konfederasyonu'nu oluşturacak Cavaheti Konfedere Devleti'nin nihai hedefi Ermenistan'la birleşmek olacaktır (Yalçinkaya, 2006:217).

2.3. Kuzey Kafkasya' daki Etnik Sorun Alanları

Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasya'daki Kafkas Cumhuriyetlerin'deki etnik ve demografik yapının ne kadar karmaşık olduğunu birinci bölümde verdik. Bu bölümde genel olarak Kuzey Kafkasya'daki çatışma potansiyeli olan sorunlardan bahsedeceğiz. Burada Dağıstan Federe Cumhuriyeti, Oset-İnguş mücadelesi, Adıgey'in Özerkliğinin RF tarafından kaldırılma projesi ve bölgedeki radikal dini eylemlerden kısaca bahsedeceğim. Bölgedeki sorunların sebeplerinden ve bunların çözüm yollarından bahsedeceğim. Çeçenistan sorunu Kuzey Kafkasya'daki en önemli problem sahası olmasından dolayı sorunun gelişimi ve Rus-Çeçen savaşı olarak ayrıntılı olarak Çeçenistan Sorunu alt başlığı altında bahsedeceğim.

SSCB'nin dağılması sonucu ortaya çıkan ortam Kafkasyalıların tarihlerine ve kültürlerine yeniden sahip çıkmalarına ve geçmişlerini keşfetmelerine imkân sağlarken her etnik grubun ayrı bir dili, kökeni ve geçmişinin olması, bu etnik gruplar arasında çatışmalara sebep olmuştur. Oluşan etnik çatışmaların en büyük sebebi Çarlık Rusyası'nın ve müteakiben SSCB'nin Kafkasya Bölgesinde uyguladığı "böl ve yönet" politikası olmuştur (Tavkul, 2002: 60). Rusya toplumları birbirine düşürmek için etnik yapı farklılıklarına dayanan özerk ve sözümler ona federe devletçikler kurmuş, bunların aralarında suni sınırlar ve toprak ihtilafları çıkartmış, husumet ortamı yaratmıştır (Kona, 2004a: 83).

Kuzey Kafkasya'nın mevcut etnopolitik durumu neredeyse ortak ulus manasını taşıyan "Dağlılar" ortak düşüncesinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ulusçuluğun ve ulusal bilincin alternatifi gibi kabul edebileceğimiz bu düşünce maalesef dış baskılardan korunmak, bölge halklarının bağımsız ve güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamak için yeterli olamamıştır (İbrahimli, 2001: 55)

Günümüzde Kuzey Kafkasya bölgesinde yaşanan etnik gerilim ve çatışmaların sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Bölgedeki en büyük sorun kaynağı Rusya Federasyonudur. Deli Petro'dan günümüze kadar olan süreçte Rusya'nın daimi ve değişmeyen hedefi sıcak denizlere inmek olmuş ve bu hedefin gerçekleşmesi için en kısa yolun Kafkasya'dan geçmesi dolayısıyla bölgenin huzur bulabilmesi için Rusya'nın bu emelinden vazgeçmesi gerekmektedir (Karayel,1998).
2. Kuzey Kafkasya bölgesi ekonomik olarak çok kötü bir durumdadır. Buda sorunların temelini oluşturan bir diğer sebeptir (Karayel,1998; Çelikpala, 2006: 49). Zayıflamış ve geri kalmış Sovyet sonrası ekonomik yapı içerisinde mahalli makamların ekonomilerini uygun bir şekilde yönetmelerine izin verilmemiş buda ekonomik anlamda bir gerilemeye sebep olmuştur. Etnik çekişmelerin savaşa dönüştüğü bölgede enerji, gıda, ilaç gibi zaruri ihtiyaçların karşılanamaz hale gelmesi sonucu gerginlikler daha da artmış ve sürekli hale gelmiştir (Tavkul, 2002:61). Kıt olan ekonomik kaynakların ve gelirin paylaşımında siyasi çıkar kavgalarıyla iç içe geçmiş bir çekişme yaşanmaktadır (Çelikpala, 2006: 49).
3. Kafkasya'daki en köklü problem, mevcut etnik ve demografik yapıdır. Rusya'nın Kafkasya'yı işgalinden itibaren bölge halkı hep sürgünler ve katliamlarla karşı karşıya kalmıştır. Sürgün edilen halkın boşalttığı topraklara Ruslar ve diğer milletler yerleştirilerek Kafkasya Ruslaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle Stalin'in uyguladığı iskan politikaları ve oluşturulan suni cumhuriyetlerde adeta "*etnik mayın tarlaları*" oluşturulmuştur. Stalin'in sürgüne gönderdiği halkların topraklarına başka topluluklar yerleştirilmiş, oluşturulan cumhuriyetlerde etnik, tarihi ve kültürel yapı gözönüne alınmamış ilerde sorunlara sebebiyet verecek şekilde sınırlar çizilmiştir (Karayel,1998; Çelikpala, 2006: 49)..
4. Burada bir diğer sebep olarak Stalin döneminde sürgüne gönderilen halkların daha sonra affedilerek dönmelerini sayabiliriz. Çünkü bu halklar vatanlarına döndüğünde topraklarında başka toplulukların yaşadığını görmüş aralarında toprak ihtilafları doğmuştur (Karayel,1998; Çelikpala, 2006: 49)..
5. SSCB'nin dağılması sonrası bölgede oluşan otorite boşluğu yüzünden iktidarı kimin kullanacağı, nasıl kullanacağı, siyasal yapıda ne gibi değişiklikler olacağı tamamen belirsiz durumda kalmış, buda bölgenin hızla militarize olmasına sebebiyet

vermiştir. Hukuk düzeninin yokluğu suç oranlarının hızla artmasına ve bölgede yerel silahlı güçlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Karayel,1998; Çelikpala, 2006: 49)..

6. Bölge yöneticilerin birçoğu eski komünist kadrolardan oluşmakta, Rusya yanlısı politikalar izlemekte ve bu durum RF'nin bölgeye müdahalesini kolaylaştırmaktadır. Kafkasya'nın Rus nüfuz bölgesi olmaktan çıkarılmasıyla Kafkasya'daki problemler çözüm yoluna girecektir (Karayel,1998; Çelikpala, 2006: 49)..

7. Merkezi yönetimin amacı ne olursa olsun, bölge özelinde çatışma ve anlaşmazlıklara sebep olan dağılma-ayrışma ve birleşme mücadeleleri söz konusudur. Örneğin, Rusya'nın itirazlarına rağmen, Kabardey-Balkar'da ve Karaçay-Çerkes'de ayrılma talepleri söz konusuken diğer taraftan Çeçenistan ve Karaçay-Çerkes'deki Kazakların, Stavropol ile birleşme çabaları söz konusudur (Çelikpala, 2006: 49)..

8. Bölgede genç nesillerin siyasallaşmasında etkili olan siyasal İslam hareketlerinin de incelenmesi gerekmektedir. SSCB'nin dağılmasını müteakip siyasal İslam'ın, bölgede oluşan boşluğa paralel bir biçimde etkinliğini arttırdığını söyleyebiliriz. Kafkasya'da ılımlısından en radikaline tüm eğilimlere rastlanmaktadır (Çelikpala, 2006: 49).

Kuzey Kafkasya coğrafyasındaki sorunların sebeplerini genel olarak ele aldıktan sonra bölgedeki cumhuriyetlerin sorunlarına bir bakalım.

Dağıstan Federe Cumhuriyeti'ne baktığımızda, XX. yüzyıl öncesinde bu coğrafyada herhangi bir etnik sorun yaşanmamış olmasına rağmen Sovyetler Birliği zamanında uygulanan yanlış göç ve toprak politikaları sonucu Dağıstan, Sovyetler Birliğinin dağılmasını müteakip bir etnik çatışma tehlikesi içine girmiştir (Tavkul, 2002: 150; Kumuk, 2004: 300). Doğalgaz zengini olan Dağıstan'da patlak vermiş bir etnik olay olmamasına rağmen bu potansiyel günümüzde daima mevcuttur (Karayel,1998).

1950'lerde Rusya'nın uyguladığı politikalar sonucu dağlık bölgelerde yaşayan halklar (Avarlar, Dargılar, Laklar ve diğerleri) düzlüklere göç ettirilmiş ve böylece verimli ovalarda yaşayan Nogaylar ve Kumukların topraklarına yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Çeçenlerin sürgüne gönderilmesinden sonra onlardan boşalan yerlere Kumuklar yerleştirilmiş, Kumukların boşalttığı alanlara da Avarlar konuşlandırılmıştı. Çeçenlerin sürgünden dönüşü ve SSCB'nin dağılması bu ekilebilir alanların paylaşımında sorun yaşanmasına ortam yaratmıştır (Kumuk, 2004: 300;

Falkowski, 2007:48). Bu durum ovalarda yaşayan Kumuklarla dağlardan göç eden Avar, Dargı, Lak ve Lezgiler arasında toprak paylaşımı yüzünden problem ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Tavkul, 2002: 150). Ayrıca Dağıstan'ın başkenti Mahaçkala'da Avarların ve Dargıların baskın nüfus olması idari konularda onları avantajlı konuma getirmiştir. Laklar'ında onlarla birleşmesi sonucu oluşturdukları etno-politik birlik Dağıstan'da egemen bir tabaka oluşturmuş buda Kumuk, Lezgi ve Avar-Dargi-Lak koalisyonu arasında ciddi etnik çatışma potansiyeli doğurmuştur (Kumuk, 2004: 300; Tavkul, 2002: 152).

Ayrıca doğalgaz kaynaklarından faydalanma konusunda da bölge halkları arasında sorun çıkma potansiyeli mevcuttur (Kumuk, 2004: 301).

8. yüzyıldan beri güçlü bir şekilde kök salmış İslam ve bunun bütünleştirici gücü şimdilik daha kötü olayların meydana gelmesini engellemektedir (Tavkul, 2002:150; Karayel, 1998).

Oset-İnguş çatışmasının tarihine baktığımızda, eski tarihlerden beri Terek nehrinin sağ tarafında İnguşlar'ın, sol tarafında ise Osetlerin yaşadığını görmekteyiz (Karayel, 1998). 1936 yılında Vladikavkaz şehrinin ortasından geçen Terek ırmağının sol tarafı Kuzey Osetya'ya, sağ tarafı da İnguşlara ait olacak şekilde şehir ikiye bölünmüştür (Tavkul,2002: 85). İnguşların yaşadığı Prigorodniy Rayon adını taşıyan bu bölge, İnguşların 1944 yılında, Sibiryaya sürülmeleri üzerine Kuzey Osetlere verilerek (Karayel, 1998) buraya genelde Güney Osetya'dan getirilen Osetler yerleştirildi (Tavkul, 2002: 85). İnguşlar 1957 yılında Kuruşçev tarafından affedilerek vatanlarına döndüklerinde, Prigorodniy Rayon'u ve ayrıca üzerinde hak iddia ettikleri 7 eski İnguş köyünü resmi olarak geri alamadılar (Tavkul, 2002: 85; Karayel, 1998). İnguşlar, 40 yıl boyunca resmi veya gayri resmi yollardan Prigarodni'ye dönmek için her türlü yolu denediler (Kumuk, 2004: 293). Komünist dönem de dahil olmak üzere Osetler'le İnguşlar arasında sürekli çatışmalar çıktı, katliamlar meydana geldi (Karayel, 1998). 4 Haziran 1992 tarihinde İnguşetya kuruldu ve bu cumhuriyetin Kuzey Osetya ile sınırının henüz belli olmaması İnguşlar ve Osetler arasındaki siyasi ve etnik gerilimi arttırdı (Tavkul, 2002: 86). Bu durum sonunda Ekim 1992'de çıkan çatışmalarda 600 civarında Inguş hayatını kaybederken nüfusun geriye kalanı, yaklaşık 35.000 kişi evsiz kalarak Inguşetya sınırlarının gerisine kaçmak zorunda kaldı (Kumuk, 2004: 294).

Çatışmalarda 3.000 kişilik bir Rus askeri birliği Osetlerin etnik temizlik yapmasına yardımcı olmuştur (Tavkul, 2002: 87).

Osetler Bolşevik yönetimi tarafından hediye edilen bu topraklardan, İnguşlar ise tarihi vatanlarından vazgeçmeyeceklerdir. Bu toprakların geleceği ticari antlaşmalarla veya bugüne kadar olduğu gibi etnik çatışmalarla belirlenecektir (Kumuk, 2004: 297).

Adıgey Federe Cumhuriyeti üzerinde oynanan oyunlarda başrolde RF Devlet Başkanı V. Putin bulunmaktadır. V. Putin, 1916 yılında oluşturulmuş olan bir plan dahilinde etnik cumhuriyetleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır (Yasmann, 2006: 78). Bu planın yürürlüğe girmesi Perm Vilayeti ve Komi-Permyak Özerk Bölgesinin 1 Aralık 2005'den itibaren Perm-Krai Vilayeti olarak birleştirilmesi, Evenk ve Taymir Özerk Bölgelerinin 1 Ocak 2007'den itibaren "Krasnoyarsk Krai" ile birleştirilmesi, 2005'de Kamchatka bölgesi ve Koryak Otonom bölgesinin 1 Ocak 2007 itibari ile birleştirilmeleriyle sonuçlanacak bir referanduma kabul oyu vermeleriyle başlamıştır (Yasmann, 2006: 78; Karayel, 2006: 16; Kanbolat, 2005b: 199).

Moskova tarafından ekonomik sebepler öne sürülerek birleştirmelerin yapıldığı söyleniyor olmasına rağmen asıl sebep Kuzey Kafkasya ve Volga'daki sorunlu etnik cumhuriyetlerin ortadan kaldırılmasıdır, Kafkas halklarının Rus ve Kazak nüfusun yoğunlukta olduğu Krasnodar ve Stavropol bölgeleri içinde eritmektir. Birleştirilen bölgelere bakacak olursak buralarda Rus nüfusun yoğun olduğu yani "etnik bir muhalefetin oluşmayacağı" bölgeler olduğu görülmektedir (Karayel, 2006: 16).

Adıgey Cumhuriyeti'ndeki 450 bin nüfusun sadece % 27'si Adige olduğu çoğunluğun Ruslar'dan oluştuğu ve yasal düzenlemelerin yapıp, birleşmenin bir referandumla halka sorulması halinde cumhuriyette Adige nüfusun oylarıyla birleşme karşıtı bir sonucun çıkma ihtimali sıfırdır (Karayel, 2006: 16).

Putin tarafından amaçlarının birleştirmeler ile güçlü bölgeler oluşturmak olmadığını, söz konusu birleşmenin halkın ekonomik durumunun düzeltilmesine yardımcı olmak için yapıldığını savunuluyor olmasına rağmen (Kanbolat, 2006a: 13) asıl niyetinin bu olmadığı aşikardır. Şayet böyle olsaydı Adıgey Cumhuriyeti'ni Krasnodar gibi içinde kaybolacakları bir federal yapıyla değil, öncelikle Adigeler'in yaşadığı Kabardey-Balkar

ve Karaçay Çerkes Cumhuriyetleri ile birleştirmeye çalışmaları gerekirdi (Karayel,2006: 16).

Hayata geçirilen plana göre Rusya Federasyonu mevcut 88 bölge yerine 28 bölgeden oluşacak ve tüm etnik otonom bölgeler komşuları olan Slav nüfusun yoğun olduğu bölgelerle birleştirilerek yeni vilayetler oluşturulacaktır. Ayrıca yeni oluşturulacak bölgelerin isimlerinde etnik çağrışım yapacak kelimelerin kullanılmamasına dikkat edilmesi planlanmaktadır. Bu plana göre Kuzey Kafkasya bölgesi şu şekilde şekillendirilmek istenmektedir: 1. Çeçenistan, Ingusetya, Dağıstan, Kabardey-Balkar ve Kuzey Osetya Cumhuriyetleri'nin Stavropol Krai ile birleştirilerek Kuzey Kafkasya vilayetinin oluşturulması, Adigey ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetleri'nin Krasnodar Krai ile birleştirilip Prichenornormskaya vilayetinin oluşturulması (Yasman,2006:78).

RF'nin Karadeniz'e tek çıkış kapısı olan Kuzeybatı Kafkasya ile Türkiye arasında tarihi, kültürel ve etnik bağlar bulunmakta buda bölgeyi Türkiye'ye doğru yakınlaştırmaktadır. Buda RF'yi endişelendirmekte, Türkiye ile bölgenin uzun vadede ilişkilerini koparmak istemektedir. Türkiye'nin RF'nin uygulamaya çalıştığı bu plana seyirci kalmamalıdır (Kanbolat, 2005b: 202).

Şimdi **Vahabilik ve Radikal İslamın**, Kuzey Kafkasya'daki boyutunu kısaca ele alacağım. Kuzey Kafkasya'da radikal islami düşünceler daha çok Vahabilik şeklinde yayılmaktadır (Yarlıkapov, 2001: 204). 1920 yılından beri Kafkasya'da varlığını sürdüren Vahabizm, Stalin ve onun politikaları tarafından varlık gösterememiş ancak 1980'lerdeki glasnost politikaları ve 1990'larda bölge üzerindeki Sovyetlerin etkinliğinin azalması sonucu yeniden canlanmıştır. Günümüzde nisbeten az bir grup tarafından öğretilerine çok bağlı olarak Kuzey Kafkasya da yaşamaktadır. Dağıstan nüfusunun %10'luk kesimi Vahabizme inanmakta olup Karaçay-Çerkes'te bu sayı 300 kişiyi geçmemektedir (Dzutsev ve diğ., 2002).

1998 yılında Buynak rayonuna bağlı Karamani, Çobanmani ve Kadar köyleri Dağıstan yönetimini tanımayarak şeriat yönetimi kurduklarını ilan etmişlerdir. Bu durum Vahabiliğin Kuzey Kafkasya'da ne kadar etkili propaganda yaptığını göstermek için yeterlidir (Yarlıkapov, 2001: 208).

Son birkaç senedir Kuzey Kafkasya'da Radikal İslami hareketlerde artış görülmektedir. Bunun sebebi Rusya'nın 2002'den beri uyguladığı aşırı merkeziyetçi politikalar ve bölgenin sosyo-ekonomik sorunları çözememesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Rus yanlısı yöneticilerin iş başına getirilmeside bu durumun kötüleşmesine sebep olmaktadır (Baran ve diğ., 2006: 41).

İslami grupların Kuzey Kafkasya'da radikalleşmesi bölgenin kanseri konumundaki Çeçenistan'dan kaynaklanmaktadır (Baran ve diğ., 2006: 41). Çeçen mücadelesinin radikalleşmesi ilk Çeçen savaşından sonra gerçekleşmiştir. İlk Çeçen-Rus savaşının milliyetçi olmasına rağmen ikinci savaştan sonra radikal dini gruplar gelişmek için fırsat bulmuşlardır (Baran ve diğ., 2006: 29). Çeçenler savaş sırasında İslâm faktörünü sistemsiz biçimde kullansalar da, Hasavyurt Anlaşmasının ardından oluşan barış döneminde dini, ideolojik açıdan sistemli biçimde değerlendirme çabalarına girişmişlerdir. Bu gün Çeçenistan'da (aynı zamanda Dağıstan'da), ulusal kurtuluş mücadelesi onu başarıya ulaştıracak dinî düşünce ve değerler sistemine dayanma çabası içerisindedir (İbrahimli, 2001: 56). Çeçenistan, giderek Kuzey Kafkasya'da dinî ideoloji merkezi haline gelmekte ve Rusya'nın baskıları arttıkça bölgede İslâm radikalleşmektedir (İbrahimli, 2001: 57).

Kuzey Kafkasya'daki İslami hareketler bariz organize örgütlerden ziyade bireysel ve değişik isimlerden oluşan alt gruplar şeklinde oluşmaktadır. 2002 yılında Moskova'daki tiyatronun kuşatılması olayındaki Riyazüs Salihin grubu bunlardan birisidir (Baran ve diğ., 2006: 30).

Kuzey Kafkasya'da sadece RF'den kaynaklanan sorunlar yoktur. Gerçekte radikal İslamcılığın Kuzey Kafkasya'da yayılması durumu daha da kötüleştirmektedir ve bu durumun dışarıdan bağlantıları vardır (Baran ve diğ., 2006: 32; Cornell ve Starr, 2006: 65). Bastırılmış duygular bölgede ters etki yapmakta işsiz yada herhangi bir mal varlığı olmayan gençler ülkelerinin liderleri tarafından değiştirilmekte ve bu yolla lokal olarak militanların sayıları arttırılmaktadır. Açıkçası şu anda hala azınlık bir grup olarak duruyor olmalarına rağmen ülke liderlerinin yanlış yönlendirmesiyle hükümetlere karşı olan bu insanların sayıları artmaktadır (Cornell ve Starr, 2006: 66).

Kuzey Kafkasya'da İslamın radikalleşmesinin son örneği 13 Ekim 2005 tarihinde 250 kadar silahlı radikal Müslüman gencin Nalçık'a girerek başta FSB merkezi ve

karakollar olmak üzere ordu ve polis merkezlerinin bulunduğu on beş ayrı noktaya saldırıda bulunmasıdır. Bu gençlerin mensup olduğu “Cemaat”, Kuzey Kafkasya’da özellikle Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan’da gerçekleştirdiği örgütlenmelerde başarılı olmuştur (Kanbolat, 2006b:88-89).

2.2.1. Çeçenistan Sorunu

Çeçenistan bir Kuzey Kafkasya ülkesi olup (Berzeg, 2007) RF’nin güneybatısında, Büyük Kafkas Dağları’nın kuzeyindedir (Yalçinkaya,2006:79). 2002 yılı RF nüfus sayımı verilerine göre Çeçenistan halkının %93’ünü Çeçenler, %4’ünü Ruslar ve %3’ünü diğer halklar oluşturmaktadır (Gcpp, 2005: 42).

Çeçenistan sorunu, Rus Çarlık ordularının Şeyh Şamil liderliğindeki Çeçen güçlerini 1859 yılında yenerek Çeçenistan’ı güç yoluyla Rus İmparatorluğu bünyesine katması (Tanrısever, 2001:182), Kuzey Kafkasya’nın binlerce yıllık bu otokton halkının bir milyon kadarını Osmanlı ülkesine zorla sürmesi (Berzeg, 2007) ve müteakiben İkinci Dünya Savaşının sonlarında Moskova’nın, tekrar Çeçen halkının önemli bir kısmını sürgün etmesi sonucunda derin bir tarihsel boyut kazanmıştır (Tanrısever, 2001:182).

SSCB’nin dağılmasından sonra RF’nin girdiği demokrasi, serbest pazar ekonomisi ve ulusal devlet yapısına geçişi sürecinde Kafkasya bölgesindeki eski SSCB ülkeleri ve özerk/otonom yönetimler, RF’nin egemenliğinden kurtulmak için zaman zaman çatışmalara yol açan girişimlerde bulunmuştur (Gür,2001:3-39).

1990’dan itibaren bağımsızlık talepleri olan Çeçenler, 1991 yılı içinde yerel Sovyet hükümetini devirerek bağımsızlıklarını ilan ettiler (Ormrod, 1997: 104). 27 Ekim 1991’de yapılan seçimler sonucunda C. Dudayev Cumhurbaşkanı seçildi (Tavkul, 2002: 93). Moskova’daki Rus yöneticiler, bu durumu ülkenin toprak bütünlüğüne yönelmiş bir tehdit olarak algılamış ve kuvvet kullanarak ayrılıkçıların Çeçenistan’daki iktidarına son verme politikası izlemişlerdir (Tanrısever, 2001:183).

1992 yılında İnguşlar, Çeçenlerin bağımsızlık hareketine katılmayarak Çeçen-İnguş Cumhuriyetinden ayrılarak RF’ye bağlı İnguşetya Federe Cumhuriyetini kurdular (Tavkul, 2002: 93; Yalçinkaya, 2006: 81).

RF bünyesindeki 89 federe birimden sadece Çeçenistan, Moskova'nın egemenliğini tanımazken; Moskova, Çeçenistan'a askeri olarak müdahale etmek için tam 3 yıl beklemiştir. Stratejik konumunun yanı sıra askeri, ekonomik ve diğerlerine "kötü örnek" teşkil etmesi nedenlerinden ötürü (Tanrısever, 2001:183) RF, 1991-1993 döneminde ekonomik ambargo ve muhaliflerin desteklenmesi politikası yürütmüş (Tavkul, 2002: 94) başarısız olunca da fiili müdahalede bulunmuştur. Aralık 1994'de başlayan çatışmalar tam 21 ay sürmüştür (Kasım, 2006: 28), Aslan Mashadov ve Aleksander Lebed tarafından 31 Ağustos 1996'da imzalanan Hasavyurt Ateşkes Anlaşması ile Rusya Federasyonu ile Çeçenistan Cumhuriyeti arasındaki meselelerin 31 Aralık 2001 tarihine kadar uluslararası kurallara çerçevesinde karara bağlanması kabul edilmiştir (Tavkul, 2002: 102; Taştekin ve Özkaya, 2002: 8; Kumuk, 2004: 315). Rusya askerlerini bölgeden çekmiş ve yönetim Çeçenlere bırakılmıştır (Kanbolat, 2001: 170).

1994 -1996 yılları arasında 250 bin kişi ölmüş, 80 bin kişi yasa dışı toplama kamplarında tutulmuş ve 12 bin kişi kaybolmuştur (Kanbolat, 2005b: 197).

Rus yönetimi, Mashadov'u bir federasyon anlaşması imzalamaya ikna edemeyince, Çeçenistan'da istikrarın sağlanması için gerekli olan ekonomik ve siyasal desteği sağlamamıştır. Böylelikle Moskova, politikasını Çeçenistan'ın istikrarsızlaştırılması üzerine bina etmeye başlamıştır (Tanrısever, 2001:183).

Bölgede faaliyette bulunan Arap unsurlar, dış yardım almaya ve Çeçen lider Mashadov üzerinde mücadeleyi sürdürme konusunda etkili olmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde Çeçenistan'da konuşlanan kökten dinci Vahabi-Arap unsurlar ağırlıklarını artırmış ve Basayev gibi önde gelen Çeçen liderler üzerinde, dış malî yardım sağlamak suretiyle ağırlık kazanmışlardır (Gür, 2004:3-39)

Çeçenistan'daki istikrarsızlığı pekiştiren faktörleri Çeçen kabileleri arasında rekabet, ayrılıkçı Çeçen komutanların Mashadov'un ulusal ordu kurma projesine destek vermeyip kendi başlarına buyruk bir tavır sergilemeleri, fidye için adam kaçırmaya gibi organize suçların artması olarak sıralayabiliriz. Ayrıca Çeçenler, bir düzen kurarak kendi savaş yaralarını sarmak yerine, tüm Kafkasya'yı Moskova'ya karşı birleştirmeye çalışmışlardır. Sonuç olarak Çeçenler, Moskova'nın bölgeden çekildiği ve Çeçenistan'ın de facto bağımsızlık kazandığı yılları kendi siyasal kurumsallaşmasını

tamamlamak yerine istikrarsızlık içine sürüklenerek geçirmişlerdir (Tanrısever,2001:183).

31 Ağustos 1999, 9 Eylül 1999 ve 13 Eylül 1999 tarihlerinde Moskova'da, 4 Eylül 1999'da Dağıstan'ın Buynaksk bölgesinde ve 16 Eylül 1999'da Volgadonsk kentinde gerçekleştirilen terör eylemleri RF tarafından kamuoyunun Çeçenistan hareketına hazır hale getirilmesi için kullanılmıştır. Bu olaylar Rus ordusunun Çeçenistan'a girmesine gerekçe olarak gösterilmiştir, dünya kamuoyunun tepkisini çekmemek içinse "anti-terör operasyonu" adı altında yürütülmüştür (Taştekin, 2001).

Rusya, 11 Eylül'den sonra Batı'nın Çeçenistan konusunda daha anlayışlı olacağını ve yaratılan havadan nasıl çıkar elde edeceğinin hesaplarını yapmıştır (Kasım, 2006: 32). Putin, televizyonda yaptığı bir konuşmasında "Çeçenistan'daki olayların uluslararası terörizmle mücadelenin dışında olduğu düşünülemez" diyerek yapılan operasyonlara meşruiyet zemini bulmaya ve RF'nin askeri birliklerinin yapmış olduğu insan hakları ihlallerini temizeye çıkarmaya çalıştığı gözlenmiştir (Taştekin, 2001). Ayrıca RF, Çeçenistan'da yürüttüğü mücadelenin Gürcistan'a kadar uzandığını ileri sürerek, Çeçen direnişçilerin Pankisi Vadisi'nde konuşlandığını belirtmiş ve bu konuda Gürcistan'a da baskı uygulamaya başlamıştır (Gür, 2004:3-40).

2. Çeçenistan savaşının en dikkat çekici tarafı Rus Askeri güçlerinin uzun bir tırmanma döneminin ardından aşama aşama tam bir işgale yönelmeleridir. Öncelikle Rus Hava Kuvvetleri, Çeçenistan'ı havadan bombalamış, ardından Çeçenistan etrafında bir güvenlik kuşağı oluşturulmuştur. İsyancıların çok güçlü oldukları ve kontrolü elinde tuttukları başkent Grozni etrafındaki çember yavaş yavaş daraltılarak sonunda tüm Çeçenistan işgal altına alınmıştır (Tanrısever, 2001:184).

İkinci savaşın başladığı Eylül 1999'dan beri 130 bin kişi hayatını kaybetmiş, 16 bin kişi yasadışı tecrit kamplarında tutulmuş ve 10 bin kişi kaybolmuştur (Kanbolat,2005b: 197).

Rus-Çeçen savaşı boyunca Rus ordusunun ağır silahlar ile giriştiği güç mücadelesi karşılığında Çeçenler, bazı radikal grupların yardımıyla Rusya'ya yönelik eylemlerde bulunmuşlardır. Bu saldırıları uluslararası kamuoyuna "Terörizm" olarak kabul ettirmeye çalışan Rusya için 3 Eylül 2004 tarihinde, Kuzey Osetya'da meydana gelen

kanlı Beslan Okul Baskını iyi bir argüman olmuştur. Putin, BM’de Çeçenler ile ilgili herhangi bir karar alınması aşamasında engelleme politikası uygularken, Beslan Baskınından sonra çark etmiş ve BM’den karar çıkarılması için girişimde bulunmuştur. V. Putin’in bu davranışı, Rusya’nın Çeçenistan’daki olayların uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilmesi için arkasına BM’nin desteğini almaya çalıştığı ve böylece Çeçenistan üzerinde daha baskıcı politikalar uygulamak için dayanak oluşturmak istediği şeklinde yorumlara neden olmaktadır (Kantarıcı, 2006: 80).

RF’nin İkinci Çeçenistan müdahalesi sonrası Ahmed Kadirov hükümet başkanı olarak RF tarafından görevlendirilmiştir. Böylece asıl ülkeyi temsil eden Aslan Mashadov yönetimine karşı bir kukla Ahmed Kadirov hükümeti kurulmuştur (Kumuk, 2004: 331). 8 Mart 2005 tarihinde bağımsızlık yanlısı Çeçenistan Devlet Başkanı Aslan Mashadov öldürüldü. İlmli bir lider olan A. Mashadov’un yerine 9 Mart 2005 tarihinde toplanan Çeçen-İçkeriya Cumhuriyeti Devlet Savunma Konseyi tarafından Abdul Halim Sadullayev Devlet Başkanlığı görevine getirilmiştir. Fakat A. Mashadov’un boşluğunu doldurabileceği kuşku olan Abdul Halim Sadullayev’i Rusya yanlısı Çeçen yöneticiler, Şamil Basayev’in piyonu olarak değerlendirmektedirler (Kanbolat, 2005b: 196). Şu an Rusya yanlısı kukla yönetimin başında ise Ahmed Kadirov’un oğlu Ramazan Kadirov bulunmaktadır (Kanbolat, 2007a: 18). V. Putin sivil idareyi destekleyerek Moskova yanlısı güçlerin dağılmalarını önleyerek geniş halk kitlelerini yanlarına çekmelerini ve isyancı Çeçen liderlerin kendi içlerinde bölünerek marjinalleşmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Tanrısever, 2001: 196).

RF açısından sorun tüm Kuzey Kafkasya’nın elde bulundurulmasıdır. Çarlık döneminden beri Ruslar sıcak denizlere ulaşmak ve elde bulundurulduğunda kendilerini Türkiye ve İran’a karşı avantajlı konuma getirecek, stratejik konuma sahip Kafkasya’nın ele geçirilip muhafazası için çalışmışlardır. Kuzey Kafkasya bu mücadelenin jeostratejik hedefi olmuştur (Kona, 2004a: 84).

Grozni (Caharkale), Kafkasya’daki önemli petrol bölgelerinden birisidir. Bakü-Novorossisk petrol boru hattının bir kısmı Çeçenistan sınırlarından geçmektedir. RF’nin Karadeniz’e tek çıkışı ve güneydoğudaki yumuşak karnı olan Kuzey Kafkasya, ticaret, tarım, doğal kaynaklar ve turizm konularında ve askeri konularda RF açısından büyük

önem taşımaktadır. Çeçenistan ise bu bölgedeki stratejik konumundan dolayı askeri müdahaleye maruz kalmıştır (Kona, 2004a: 84).

BÖLÜM 3: GÜÇ MERKEZLERİNİN KAFKASYA POLİTİKALARI

Güç Merkezlerinin Kafkasya'daki çıkarları dikkate alındığında, Kafkasya'nın güvenliği artık bölgesel bir sorun olmaktan çıkmış ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Burada Rusya, Ermenistan ile ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerini en üst düzeye çıkarmak azminde; ABD, Hazar enerji kaynaklarının kontrolünü sağladıktan sonra askeri ve siyasi olarak bölgeye yerleşmek istemekte; İran ve AB ülkeleri ise bu pastadan kendilerine düşen payları kapmaya çalışmaktadırlar (Cabbarlı,2004a:8).

Bu ortam içinde bölge ülkeleri olan Rusya Federasyonu ve İran ile bölge dışı aktörlerden ABD ve AB'nin Kafkasya Politikaları bu bölümde incelenecektir.

3.1. ABD'nin Kafkasya Politikası

Soğuk Savaş sonrası gerçekleşen en büyük değişim, ABD'nin gerçek global güce sahip tek ülke olarak ortaya çıkmasıdır (Kemik,2000:161). SSCB'nin çöküşünün ardından Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu bağımsız devletlerin varlığı bu bölge ile tarihsel bağları olmayan ABD'nin dış politikasında yeni bir dönemin oluşmasına sebep oldu. Kafkasya'yı 1991 yılına kadar kendisi için bir tehdit unsuru olarak algılayan ABD, artık bölgeyi nüfus alanının içine almak için gerekli planları hazırlamaya başladı (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:17).

Bu bağlamda, ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya politikaları temelde iki unsur üzerine inşa edilmiştir. Bunlar; ABD'nin uluslararası ekonomik, politik ve jeostratejik çıkarlarının maksimize edilmesi ve oluşan stratejik boşluğun uluslararası sistemin istikrarı açısından yol açabileceği risklerin giderilmesidir (Oktar,2006:4-2-7).

ABD'nin stratejik değerlendirme raporlarında, ulusal çıkarları açısından Körfez ve Hazar Bölgesine önem verdiği, ABD dışında bir devletin bölgesel güç olmasının kendi çıkarlarına darbe vuracağı ve bu bölgelerde çıkarlarına darbe vuracak gelişmelere karşı müdahaleye başvuracağı belirtilmektedir (Üren,2001:4-78). Artık ABD, Kafkasya'yı Orta Asya ile beraber düşünmekte ve her aşamada bölge üzerinde kontrolünü egemen kılmaya çalışmakta, böylece diğer batılı ülkelerin, özellikle AB'nin çıkarlarını da koruduğunu değerlendirmektedir. Kafkasya Bölgesi'nin, uzun yıllar boyunca ABD dış

politikasının yakın ilgi alanı içerisinde kalacağı değerlendirilmektedir (Gür, 2004: 4-21).

ABD, Radikal İslam'ın yayılmasını önlemek, İran'ı kontrol altında tutmak, bölgenin tabii kaynaklarının işletilmesinde önemli bir rol almak, bölgedeki cumhuriyetlerde Batı güvenlik ve ekonomik sistemini kurmakla, demokrasi ve insan haklarının gelişimini sağlamak amaçlarını gütmektedir (Acar, 2006:63).

ABD, bölgeye yönelik amaçlarını gerçekleştirirken Rusya ile ilişkileri bozmamaya özen göstermekte (Bal,2001:33) ve politikasının eksenine Rus faktörünü yerleştirmektedir. Yeni pazar ve hammadde arayışı içerisinde giren kapitalist sistem, Güney Kafkasya'daki uyuşmazlıklarda esnek bir tutum sergilerken, Kuzey Kafkasya'daki çatışmaları da Rusya Federasyonu'nun bir iç sorunu olarak değerlendirmektedir (Acar,2006:63).

ABD, SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını açıklayan ülkeler ile ilişkilerinde mesafeli davranmıştır (Acar, 2006: 63). 1990'larda sadece BTC gibi enerji projelerini destekleyen ABD hükümetinin Kafkasya ve Orta Asya bölgesine olan ilgisi 11 Eylül olaylarından sonra değişim göstermiştir (Berman, 2004: 60). 1991-1994 yılları arasında ABD, Kafkasya'yı Rusya'nın arka bahçesi kabul etmiş ve bölgeye fazla önem vermemiştir. Bağımsızlıklarının güçlendirilmesi dışında bu bölgelerin ABD'nin ulusal çıkarları için önemli olmadığı düşünülmekte, enerji zengini Azerbaycan'ın ise bölge ülkelerinin ekonomilerinin desteklenmesi bakımından iyi bir araç olabileceği fakat bunun küresel enerji konsepti açısından çok önemli bir değerinin olmadığı değerlendirilmektedir (Shaffer, 2003: 54). Tabii ki bu düşünce tarzıda ABD Hükümetinin kararlarını etkilemiştir. Böylece Ermeni lobisinin etkisiyle ABD, 1992-2002 yılları arasında Azerbaycan'a 907 sayılı ambargo kararını almış ve bunu uygulamıştır. Bu durum doğal olarak ABD'nin bölgeye olan politikalarına kısıtlama getirmiştir (Shaffer, 2003: 54). 24 Ekim 1992 yılında kabul edilen 907. ek maddeye göre Azerbaycan, ABD tarafından tüm eski SSCB ülkelerine yapılacak olan Özgürlüğü Destekleme Kanunu (Freedom Support ACT) çerçevesindeki mali yardımlardan mahrum bırakılmıştır. Ermeni lobisinin baskısı ile ABD Kongresinin bu tür bir karar alması, Dağlık Karabağ savaşında ABD'nin girişimlerini hiçe indirmiş ve Hazar Petrollerinin işletilmesi için 1992 yılında oluşturulmuş konsorsiyumun başkanlığını

İngiltere şirketi olan BP'ye bırakmak zorunda kalmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:17-18).

ABD, bölgede 1993-1995 yılları arasında Moskova merkezli bir dış politika izlerken, 1996 yılı ve sonrasında bağımsız cumhuriyetler ile yakın ilişkiler içerisine girmiş, özellikle Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin batı ile bütünleşme isteklerine sıcak bakmıştır (Acar, 2006: 63). Bu dönemlerdeki politikalar koordinesiz ve bazen de birbirleriyle çelişkili olmuştur. Çünkü güçlü Ermeni lobisi bazen çelişkili dahi olsa bazı kararların alınmasında etkili olmuştur (Shaffer, 2003:53). Azerbaycan'a karşı alınan 907 sayılı karar bunun en bariz örneğidir.

Clinton iktidarında, bölgenin siyasî durumu ve Rusya'nın konumu incelenmiş ve Rusya'ya ait politikaların ABD'nin çıkarlarını tehdit etmediği müddetçe, Kafkasya ve Orta Asya'nın Rusya Federasyonu'nun etki alanı içerisinde kalarak Rusya'nın bölgedeki askerî müdahalelerine karışılmamaya özen gösterilmiştir (Hunter,1994:157). Ancak Rusya'nın küresel politikadaki görüşlerinin Amerikan karşıtı tutum alması üzerine bu tutumunu değiştirmiştir. ABD, Rusya'nın Avrasya'daki Amerikan taraftarlığını önleyecek bir tür Avrasya-ABD karşıtı ittifaklara yönelme stratejisine karşı Rusya içindeki batıcı grupları desteklemiş, demokrasi ve pazar ekonomisini bölgede yerleştirmeye çalışmıştır (Acar, 2006: 64).

ABD, Almanya ve Rusya arasında özellikle Hazar Denizi petrollerinin dünya pazarlarına sürülmesi konusunda ciddi bir rekabet yaşanmaktadır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:17). Bu bölgedeki etkinlik, daha önce belirtildiği gibi Orta Doğu'yu da etkilemektedir. Dünya petrol rezervlerinin %16'ya yakını bu bölgededir ve ABD bu petrol kaynaklarının tekrar Rusya Federasyonu kontrolüne girmesini de istememektedir (Gür,2004:4-21).

Hazar bölgesindeki Amerikan politikası 11 Eylül olaylarından sonra dramatik bir şekilde değişmiştir. Daha katılımcı olmuş ve önceliklerini değiştirmiştir (Shaffer, 2003:57). ABD, gelecekte ekonomik büyümenin doğuracağı enerji talebi artışını göz önünde tutarak, zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine haiz Hazar Denizi Havzası'nın kaynaklarının işletilmesini ve dünya pazarlarına arzını istemekte, bu hususta her türlü siyasi ve ekonomik desteği vermektedir. Bu suretle Orta Doğu petrolüne yeni bir

alternatif kazandıracak ve fiyat istikrarı da korunmuş olacaktır. Bu amaçla ABD, Hazar Denizi çevresindeki devletlerin bağımsızlıklarını, hükümlerlik haklarını desteklemekte, bölge petrolünün çıkarılması ve ihracı bakımından Amerikan şirketlerini teşvik etmektedir (Gür,2004:4-22). Bölgedeki petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının çıkarılması ve alım/satımı için ABD'nin siyasi ve ekonomik desteği, bölgedeki devletleri teşvik ve cesaretlendirmek bakımından çok önemlidir (Üren,2001:4-78).

Devlet merkezli politikaların yanı sıra uluslararası sermayeyi, hükümet dışı ve uluslararası örgütleri kendi politikaları çerçevesinde yönlendiren ABD'nin bu politikasının bölgedeki etkinliğini giderek arttırabileceği, konunun uzmanları tarafından ifade edilmektedir (Üren,2001:4-78). ABD, Kafkasya'da nüfusunu arttırmak için bölgede cereyan eden etnik çatışmalara Rusya'dan farklı olarak çözüm bulma arayışı içerisinde (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:17-18).

ABD için zorunlu jeopolitik yaklaşım; bölgedeki devlet ya da devletler topluluğunun belirlediği jeostratejik dengenin kendi aleyhinde oluşturulmasını önlemektir. Böylece ABD'nin Avrasya Batı Ekseni'nde ulaşmak istediği hedef; bölgedeki menfaatlerini zora sokacak bir Avrupa Birliği'nden ziyade, politik yönden ABD'ye bağlı ve işbirliği içinde olan, demokratik uluslararası sistemi ve Barış İçin Ortaklık (BİO) sistemini genişleten, Fransa ve Almanya'yı da bünyesine alan bir Avrupa Birliği'ni hedefleyen Batı Jeopolitik Ekseni'nin oluşturulmasıdır. Türkiye'ye bu eksen içerisinde ABD tarafından özel bir önem verilmekte, bölgedeki menfaatlerinin gerçekleşmesi için Türkiye ile stratejik ortaklık kurulmak istenmektedir (Kemik,2000:162).

Genel olarak baktığımızda ABD, 1994 yılında Azerbaycan ile petrol anlaşmaları imzalanana kadar bölgede etkisiz kalmıştır. ABD'nin bu dönemde Kafkasya'da etkisiz kalmasının esasen iki sebebi vardır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:18).

1. ABD'nin Kafkasya'yı Rusya'nın arka bahçesi olarak görmesi ve bu sebeple uzaktan yürütülen etkisiz politikaları (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:18).
2. Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bu dönemde Rusya yönlü politikalar izlemesidir. Ermenistan, Rusya'nın uydusu olarak kalmaya devam ederken, ABD ve

Avrupa'dan yeterli siyasi desteği alamayan Azerbaycan ve Gürcistan ise mecburen Rusya'ya yönelmişlerdir (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:18).

ABD'nin Güney Kafkasya politikasında 1994 yılında petrol anlaşmalarının imzalanması ile yeni bir canlanma yaşanmıştır. ABD bölgede işletilmesi öngörülen tüm enerji kaynaklarının öncülüğünü oluşturmak ve onu korumak için girişimlerini hızlandırarak, AB, Rusya ve Çin'in bölge içerisindeki etki alanlarını daraltmaya çalışmıştır. ABD'nin bir Süper Güç olarak kalabilmesi için Güney Kafkasya'da gerçekleşen olayları da denetleyebilmesi gerekmektedir. ABD, bu sebepten ötürü bölge içerisindeki siyasi ve ekonomik ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmiştir. (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:18-19).

ABD, Kafkasya'da siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayarak bölgede yatırım yapan ABD şirketlerini desteklemek ve böylece onları garantiye almak, Rusya ve İran'ın Kafkasya dışında tutulması ve etkisizleştirilmeleri için Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile ortak hareket etmek ve bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılıklarından kurtulabilmeleri için karşılıksız mali yardımlarda bulunmak suretiyle Ortadoğu'dan sonra stratejik enerji kaynaklarına sahip Kafkasya'da tek başına güçlü olmak istemektedir (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:19).

Ayrıca ABD, Hazar Havzası'ndaki devletlerin bağımsızlıklarını destekleyerek, politik ve ekonomik reformlar yapmaları yolunda onları cesaretlendirmek, bu devletlerin aralarında ekonomik bağlar kurması sureti ile bölgedeki çatışmaları ortadan kaldırmak, Rusya Federasyonu'nun petrol ve doğal gaz kaynakları ile bunların ulaşım yollarına sahip olarak tekrar güçlenmesine ve böylece bölge ülkelerini tekrar kontrol altına almasına engel olmak, petrolün dünya pazarlarına serbest bir şekilde akışını sağlayarak ABD ve müttefiklerine güvenli bir şekilde ulaşmasını temin etmek amaçlarını hayata geçirmeye çalışmaktadır (Gür,2004:4-22,23).

Bu bağlamda ABD, bu bölgedeki Hazar Havzası petrol boru hattı projesini, Novorossisk'e ulaşması halinde Rusya'nın tekeline gireceğinden dolayı istememiş ve hattın Azerbaycan-Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaşmasını istemiştir.

ABD Dışişleri Bakan Vekili ve Başkan Clinton'un kabinesinden Strobe Talbott'un Johns Hopkins Üniversitesi'ndeki yaptığı bir konuşmada "200 milyar varillik petrol

rezervlerine sahip Hazar Havzası, ABD açısından hayati çıkar bölgesidir. Dünyanın 21. yüzyıldaki bu enerji deposu Rus hegemonyasına bırakılamaz. ABD olarak BTC Boru Hattını destekliyoruz” demesi, bu bölgedeki politikasını açıklamaktadır (Balaban,2003:33).

ABD, 2000 yılından itibaren NATO ve BİO faaliyetleri çerçevesinde Güney Kafkasya ülkelerine özel bir program uygulamaktadır. Almanya’da açtığı Marshall Center vasıtasıyla düzenlediği yıllık programa uygun olarak bu merkezde ve gezici timler vasıtasıyla ülkelere giderek, yerinde kurs ve seminerler vasıtasıyla nüfuz etme gayretini sürdürmektedir (Gür,2004:4-23).

ABD hükümetinin 1990’larda sadece BTC gibi enerji projelerini desteklediği Kafkasya ve Orta Asya bölgesine olan ilgisi 11 Eylül olaylarından sonra değişmiştir (Berman, 2004:60). Ocak 2002’de, 1992 tarihinden beri Azerbaycan’a uygulanan 907 sayılı ambargo kararını askıya almıştır. Bu karara bağlı olarak Azerbaycan’a yıllık 50 milyon ABD doları tutarında yardım yapmayı taahhüt etmiştir. Sınır güvenliğini arttırmak, iletişim altyapısını geliştirmek ve kitle imha silahlarının yayılmasına karşı mücadeleyi güçlendirme amacı taşımıştır (Berman, 2004:62). Ayrıca ABD, BTC projesine malî destek sağlamakla Hazar Enerji Havzası’nın kaynaklarının bu güzergâhtan batıya ulaşmasına yeşil ışık yakmıştır. Diğer yandan ABD, Azerbaycan Silâhlı Kuvvetleri’nin NATO standartlarına yaklaştırılması çalışmalarına Türkiye ile birlikte oluşturduğu Kafkas Çalışma Grubu (KÇG) faaliyetleri çerçevesinde katkı sağlamaktadır (Gür,2004:4-23).

Bölge ülkelerinin silâhlı kuvvetlerinin ülke sınırlarını, karasularını ve hava sahasını kontrol edebilme ve bu suretle terörist gruplar, kitle imha silahları (KİS) başta olmak üzere silâh ve uyuşturucu kaçakçılığı ve bölgesel istikrarı tehdit eden diğer faaliyetlere karşı etkin önlemler alabilme kabiliyetlerinin NATO standartlarına uyum temelinde geliştirilmesini hedefleyen KÇG projelerinin Azerbaycan için yürürlüğe konulabilmesi için ABD, bu ülkeye uyguladığı savunma ambargosunu askıya almıştır. KÇG çatısı altında; Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri’nin modernizasyonu, Azeri Deniz Kuvvetleri’nin Hazar Denizi’ndeki sorumluluk sahasında güvenliği garanti edecek kabiliyetlere kavuşturulması, Silâhlı Kuvvetlere ülkenin kara sınırlarının ve hava sahasının etkin

biçimde kontrol edilebilmesi için gerekli teçhizat ve eğitim desteği sağlanmasına yönelik ortak projeler uygulama safhasında bulunmaktadır (Gür,2004:4-23).

Gürcistan, jeopolitik konumu sebebiyle, Kafkasya'nın anahtarı rolünü oynayan diğer bir ülkedir. Buna bağlı olarak da, Kafkasya'da etkili olmak isteyen Gürcistan ile iyi ilişkiler içerisinde olmalıdır. Fakat ABD, Gürcistan'a olan yaklaşımında; bu her ne kadar SSCB'nin çöküşüyle başlamış olsa da, ABD'nin hem "Önce Rusya" politikası hem de Gürcistan'ın etnik ve iç savaş sebebiyle yaşadığı kargaşa ve Şevardnadze'nin iktidara gelmesiyle Rusya ile başlayan yakın ilişkileri yüzünden ihtiyatlı davranmış, etkili olamamıştır. Çeçenistan savaşıyla zayıf düşen Rusya ile 1995'te arka arkaya patlak veren krizler sebebiyle Gürcü-Rus ilişkileri büyük ölçüde bozulmuştur. Aynı dönemde ABD de artık "Önce Rusya" politikasından uzaklaşmaktaydı. Kafkasya'daki çıkarları sebebiyle Gürcistan ve Azerbaycan'ın Rusya hegemonyasına direnme girişimleri, ABD tarafından destek görmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren Gürcü-Amerikan ilişkileri artan eğilimle devam etmiştir. Nitekim 1997'de Şevardnadze ABD'ye ikinci resmi ziyaretini gerçekleştirmiş, ilk ziyaretin aksine askeri meseleler görüşülmüştür. ABD desteğini arkasına alan Şevardnadze devam eden süreçte, Moskova'dan uzaklaşmaya başlamış ve BDT ile olan ilişkilerini asgari düzeye indirmiştir (Uslu,2002:47).

ABD, Gürcistan'ın ihtiyaç duyduğu, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına yönelik tehdit olarak algıladığı Rus baskılarına karşı, desteğini her fırsatta dile getirmiştir. Gürcistan'ın hem petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçeceği ülke olması hem de kara ulaşım koridorundaki kilit rolü itibariyle ABD; bölgede güvenliği ve istikrarı temin etmeyi hem de Gürcistan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamayı görev olarak üstlenmiştir. Rusya'nın baskılarının amacının Gürcistan'ı Batı yanlısı politikalarından döndürmek olduğunu bilen ABD, Gürcistan'ı himaye etmekte ve Rus baskılarına karşı tavır almaktadır. Son dönemlerde Gürcü-Rus ilişkilerinde yaşanan başlıca sorunlar, Gürcistan'daki Rus askeri üsleri, Rusların Aralık 2000'den itibaren Gürcistan'a vize uygulamaya başlaması ve Gürcistan'ın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını kullanarak Rusya'nın, elektrik santrallerinde ateşleyici olarak kullanılan doğal gazı sık sık kesmesidir (Uslu,2002:48).

Rus üsleri konusunda, ABD, Gürcistan'ı desteklemiş, söz konusu üslerin ülkeden

çıkarılmasında, önemli rol oynamıştır. 1999'da yapılan AGİT İstanbul Zirvesi'nde söz konusu üslerin Gürcistan'dan çıkarılmasıyla ilgili olarak anlaşma sağlanmış olmasına rağmen Rusya üslerin çıkarılmasında ayak direktmiştir. Bunun üzerine ABD askeri delegasyonu Moskova'ya gitmiş konunun siyasi, mali ve lojistik yönlerini görüşmüştür. Şevardnadze, Rus üslerinin çıkarılmasıyla ilgili olarak Rus-Amerikan görüşmelerinin başarılı geçtiğini açıklamıştır. Gürcistan'dan çıkarılan Rus askeri araçlarının Ermenistan'a taşınmasına tepki gösteren ABD, bunun AKKA'ya uygun olmayacağını, Rus askeri ekipmanının bölgede kalmasındansa Rusya'ya dönmesini tercih ettiğini bildirmiştir. Rusya'nın, Abhazya ve Güney Osetya sakinlerini kapsam dışında bırakacak şekilde Gürcistan'a vize uygulaması karşısında, ABD "böyle bir uygulamanın Gürcistan'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanımakla çeliştiğini ve sorunun giderilmesi için tarafların görüşmelere başlamasını" belirtmiştir. ABD Dışişleri Bakanı da bu konuyu Rus meslektaşısı ile görüşmesinde dile getirmiştir. ABD, Rus-Gürcü ilişkilerinde pürüz oluşturan bir diğer nokta olan, Gürcistan'a verilen doğal gazın Rusya tarafından sık sık kesilmesini de sert bir dille eleştirmiştir. Clinton yönetimi, 1996'dan itibaren geliştirmeye başladığı Gürcistan'la ilişkilerini kısa bir süre sonra Tiflis'in karşı karşıya olduğu sorunlara sahip çıkararak, Gürcistan'ın hamisi olduğunu ve Rusya'nın bu ülkenin bağımsızlığına tehdit niteliği taşıyan girişimlerini önlemek niyetinde olduğunu göstermiştir (Uslu,2002:48-49).

Yeni bağımsız cumhuriyetlerin iktisadi kriz yaşadığı bir gerçektir. Batılı ülkeler, ağırlıklı olarak cumhuriyetlerin bu krizden çıkması için mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu çerçevede ABD, Gürcistan'a önemli ölçüde mali yardımda bulunmuştur. Gürcistan, bağımsızlığını kazandığı günden günümüze kadar, yaklaşık bir milyar dolarlık ABD yardımı almıştır. Gelinek nokta itibarıyla; Gürcistan, ABD'den yardım alan ülkeler arasında kişi başına düşen yardım bakımından üçüncü sıradadır. 2000 yılında 108,4 milyon dolar ABD yardımı alan Gürcistan'a, 2001 yılı için 92 milyon dolar yardım ayrılmıştır. ABD, Gürcistan'ın dış ticaretinde yüzde 7,5'lik bir payla beşinci sırada bulunmaktadır. ABD ile Gürcistan arasındaki ticaretin düşük olmasının sebeplerinden biri, 1974 yılında kabul edilen SSCB-ABD ticaret ve ekonomik ilişkilerine kısıtlamalar getiren kanun olmuştur. Sovyet mallarının, ABD pazarına girmesini engelleyen kanun, günümüzde yürürlüktedir. Yalnız 2000 yılının son günlerinde, ABD Başkanı Clinton almış olduğu bir kararla ABD ile Gürcistan arasında

ticaretin yapılmasına kısıtlama getiren söz konusu uygulamaya son vermiştir. Gürcistan, Kırgızistan'ın ardından bu kısıtlamanın kaldırıldığı ikinci SSCB cumhuriyetidir. Kısıtlamanın kaldırılmasından sonra ABD-Gürcü ticari ilişkilerinin gelişmesi beklenmektedir. Gürcistan'a yapılan yabancı yatırımlar arasında ise ABD, yüzde 28,5'lik payla birinci sırada yer almaktadır. ABD'yi yabancı yatırımlar alanında yüzde 13,3'lük payla İngiltere takip etmektedir. ABD yatırımlarının enerji, ulaştırma ve iletişim sektörlerine yöneldiği gözlenmektedir. Gürcistan'ın en büyük termal gücünü üreten, Tiflis'teki enerji dağıtım tesisini ABD şirketi çalıştırmaktadır (Uslu,2002:49).

Gürcistan'ın ABD'yle ilişkileri daha ziyade askeri alandadır. 1994 yılında ABD'ye ilk ziyaretini gerçekleştiren Gürcistan Başkanı E. Şevardnadze, ABD'den askeri yardım istememiş, ayrıca Gürcistan ordusunun Rusya'nın yardım ve çalışmaları ile oluşturulacağını belirtmiştir. Daha sonra ikinci kez Temmuz 1997'de ABD'yi ziyareti esnasında ise öncelikli olarak askeri meseleler görüşülmüştür. Nitekim söz konusu tarihten itibaren askeri alanda işbirliği artarak devam etmiştir. ABD, Gürcistan ordusunun kurulmasında önemli rol oynamaktadır (Uslu,2002:49).

ABD'nin Gürcistan'a Rus baskılarına karşı her alanda hamilik yapmasının ötesinde, ekonomik olarak da Tiflis, ABD ve AB nezdinde en çok kayırılan ülke statusüne sahiptir. Gürcistan bugün ABD'den yardım alan ülkeler arasında kişi başına düşen yardım bakımından üçüncü sıradadır. ABD, Gürcistan ordusunun yeniden yapılandırılmasında, Türkiye ile birlikte önemli rol oynamaktadır. Gürcistan, ABD'nin yürüttüğü Yabancı Askerî Finansman (FMF) ve Uluslararası Askerî Eğitim Programlarından yararlanmaktadır (Balaban,2003:35).

FMF programı Gürcistan'ın ABD askeri araçlarını satın alabilmesini kolaylaştırmıştır. Bu program çerçevesinde 2001 yılında Gürcistan'a 10 UH-1 savaş helikopteri verilecektir. FMF programı çerçevesinde 1997'den itibaren yaklaşık 140 Gürcü subayı askeri eğitime tabi tutulmuş ve yine bu program çerçevesinde 1997-99 arasında ABD, Gürcü ordusuna yönelik, yaklaşık 17,5 milyon dolar harcama yapmıştır. ABD'nin Gürcistan'la olan askeri ilişkileri hem doğrudan doğruya hem de NATO çerçevesinde gelişmektedir. Gürcistan, 1994 yılından itibaren NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) Programının üyesidir. 2000 yılının ilk altı ayında Gürcü askerler NATO'nun

düzenlediği yaklaşık 100 tatbikat, eğitim ve uygulama toplantısına katılmıştır. Bunun yanında, BİO programı çerçevesinde 2001 yılında düzenlenmesi planlanan “Cooperative Partner 2001” tatbikatına ev sahipliği yapmıştır. ABD, Türkiye, Almanya, Yunanistan gibi NATO üyelerinin yanı sıra SSCB Cumhuriyetlerinden Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan’dan yaklaşık 2000 askerin katıldığı bu tatbikatın bir diğer özelliği Acaristan’da bulunan 12. Rusya Askeri Üssüne ait olan Gonyo Poligonunda gerçekleştirilmiş olmasıdır (Uslu,2002:49-50).

Gürcistan’ın ABD’yle olan askeri ilişkileri, özellikle 2000 yılında hızlanmıştır. Gürcistan’ı ABD Savunma Bakanı Yardımcısı, CIA Başkanı, Sahil Güvenlik Komutanı ve diğer askeri yetkililer ziyaret etmişlerdir. ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Warner, ziyareti sırasında Gürcistan’la askeri işbirliği anlaşması imzalamış ve yaptığı açıklamada özellikle hava savunma sistemi alanında Gürcistan ordusunun çağdaş hale gelmesi için ülkesinin yardımlara devam edeceğini belirtmiştir (Uslu,2002:50).

2002 den itibaren Güney Kafkasya’da aktif politika uygulayan Amerika, artık burayıda Orta Asya ve anti-terör politikasının bir parçası olarak görmektedir (Shaffer, 2003: 53). Gürcistan’ın kuzeydoğusunda, Çeçenistan sınırında yer alan Pankisi Vadisi’nde El-Kaide militanlarının bulunduğu iddiasına dayanarak, ABD’li askerî uzmanlar Mart 2002’de Gürcistan birliklerini terörizme karşı eğitmek üzere, Gürcistan’a gelmeye başlamışlardır. RF, bu yaklaşımın kendisinin jeopolitik çıkarlarına bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir. Moskova, Orta Asya’da ABD üslerinin açılmasına sessiz kalmıştır. Ancak, Kafkasya’daki girişimleri kendi çıkar alanına müdahale olarak değerlendirmektedir (Balaban,2003:35).

Operasyon sonucunda gerçekten bazı El-kaide bağlantılarına rastlanılmıştır ve ortadan kaldırılmıştır. ABD, bununla ilgili Gürcistan Silahlı Kuvvetlerine eğitim, donatım ve istihbarat elde etme açısından yardımda bulunmuştur (Pirtakhia,2005:4-16).

Şevardnadze, ülkesinin 2005 yılında NATO’ya üye olma isteğine atıfta bulunarak 3-5 yıl sonra Gürcistan’da ABD’nin yardımları ile mobil, iyi silahlanmış, NATO standartlarında bir ordu olacağını altını çizmiştir. ABD’nin Gürcistan’la olan askeri işbirliğinin amacı, Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü sağlamak için ülkeyi ihtiyaç

duyduğu askeri kapasiteye ulaştırmak, sınır güvenliği ve askeri örgütlenme gibi savunma konularında kendi kendine yeterliliğini sağlamaktır (Uslu,2002:50).

Rusya ise bölgeye ABD'nin gelişinden rahatsız olmakla birlikte, bölgede bulunan mülteciler içerisinde Çeçen savaşçıların olduğu ve onların “terörist” kabul edilmesi için baskıda bulunmaya devam etmektedir. Gürcistan hükümeti buna karşı çıkınca sürekli bu bölgeyi bombalama tehdidin de bulunmaktadır ve bundan çıkar sağlamaya çalışmaktadır (Pirtakhia,2005:4-16).

3.2. Rusya'nın Kafkasya Politikası

Tarih boyunca Kafkasya Bölgesi ile ilgilenen pekçok güç olmuştur. Bizanslar, Persler ve Ruslar, Kafkasya ile ilgilenen önemli birer aktördürler. Özellikle 16. yüzyılda Hazar Denizine ulaşmış olan Rusya, bölge ile ilgilenen en önemli güçlerden birisidir. Astrahan ve Kazan Hanlıklarını fetheden Rusya, artık İran ve Osmanlı Devletleri ile sınır komşusu olmuştur (Yanar,2002:55; Pamuk,1995:6).

Rusya 1801 yılında Gürcistan'ı müteakiben Ermenistan ve Azerbaycan'ı ele geçirerek Güney Kafkasya'yı hakimiyeti altına almasına rağmen 1864 yılına kadar Kuzey Kafkasya'da Çeçenler, Dağistanlılar ve Çerkesler ile savaşmış ve ancak bu tarihten sonra Kuzey Kafkasya'ya tam olarak egemen olabilmmiştir (Cornell ve Starr, 2006: 49; Yıldız, 1998: 143).

Bu tarihten günümüze kadar geçen süre içerisinde Rusya, Kafkasya Bölgesi'ndeki en önemli ve güçlü aktörlerden birisi olarak varlığını Kafkasya'da devam ettirmiştir.

Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'ya önem vermesinin çeşitli sebepleri olmasına rağmen belki de en önemli sebep Kafkasya'nın jeostratejik önemidir (Yanar,2002:55).

Rusya tarih boyunca doğu, batı ve kuzeyden gelen tehditlere maruz kalmış fakat zor iklim şartları tarafından korunan doğu, batı ve kuzey sınırları düşmanlarına talihsiz ve acı tecrübeler yaşatmıştır. Napolyon'un ve İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Ordularının Rusya karşısında hezimete uğramalarının en büyük sebebi budur. Fakat Rusya'nın güneyinde böyle bir durum söz konusu olmazken bu sebepten dolayı Rusya daima

güney sınırını uzatmak, daha ileriye götürmek ve kendisi için uygun olan bir güvenlik çemberi oluşturmak ihtiyacı hissetmiştir (Yanar,2002:56).

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının üç ayağı vardır. Bunun iki tanesi Kafkasya üzerine kurulmuştur. Bunlar; 1. Kafkasya'yı üs olarak kullanarak Doğu Anadolu'yu ele geçirerek, İskenderun Körfezine ve Akdeniz'e inmek, 2. Kafkasya'yı yine harekât üssü olarak kullanarak, İran üzerinden Hint Okyanusu üzerine ulaşmaktır. Kafkasya, Rusya'nın stratejik menfaatleri açısından son derece önemli jeopolitik ve jeostratejik bir bölgedir. Şöyleki Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olan Kafkasya, Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı olduğu için Rusya'nın Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz yoluyla Süveyş Kanalı'na inmesine imkân sağlamaktadır (Yanar,2002:56).

RF, Kafkasya'da uzun vadeli çıkarlarını temin ve muhafaza amacıyla, bu ülkelerdeki iç dinamikleri kullanma yönünde bir politika izlemekte ve Kafkas ülkeleri arasındaki sorunları, Kafkasya'daki nüfuzunun devamı açısından bir manivela olarak değerlendirmektedir. Rusya, Ermenistan-Azeri savaşında Ermenistan'ı, Abhazya-Gürcistan çatışmasında Abhazya'yı desteklemiştir. Parçalanma aşamasına gelen Gürcistan'a ise ancak BDT'ye girdikten sonra destek vermiştir. Ermenistan ile yakın işbirliği, bölgede Gürcistan ve Azerbaycan aleyhinde bir dengesizlik yaratmıştır (Üren,2001:4-80)

Kafkasya, Rusya'ya Asya'daki rakipleri Türkiye ve İran ile buluşma imkanları tanırken Orta Asya'nın kapısı olarak görev yapar. Ayrıca Orta Doğu yolu üzerinde bulunması da önemli bir özelliğidir. RF, Kafkasya'yı kontrolü altında tutarak kendisini korumak ve bir süper güç olarak varlığı sürdürmek için burada bir tampon bölge oluşturabilmektedir (Yanar,2002:56-57).

18. yüzyıldan itibaren belirginleşen ve yayılcı bir siyaset anlayışını benimseyen Rus dış politikası, ülkenin güvenliği ve ekonomik gelişimi için çok önemli görülen hedef bölgelere yönelmiştir. Söz konusu bu bölgeler Baltık, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya bölgeleridir. Rusya'da hangi idare ve rejim iktidarda olursa olsun bu bölgelere yönelik dış politika değişmemiş, sadece ilgili dönemin koşullarına uygun biçimde kılıf değiştirilerek sürdürülmüştür (Kanbolat, 2001:166-167).

1993 yılından itibaren, SSCB'nin dağılmasının verdiği şoku atlarmaya başlayan RF, Kafkasya'nın da içinde bulunduğu eski SSCB alanı içerisinde politikalarını bir dizi doktrin yayınlayarak yeniden belirlemeye başlamıştır (Kanbolat, 2001:166-167; Öztürk, 2001).

Dönemin RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylanan 23 Nisan 1993 tarihli belgede, SSCB'nin dağılması sonrası geleneksel "Rus Dış Politikası'nın Esasları" tekrar belirtilmiştir. BDT sınırları içindeki Rus nüfuz alanının korunmasını öngören bu belgenin yanı sıra aynı yıl açıklanan "Yakın Çevre Doktrini" ile BDT üyeleri "Yakın Çevre" olarak tanımlanarak, RF'nin eski SSCB alanına yönelik politikası ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Söz konusu doktrinde, özet olarak, Yakın çevre ülkelerinin ekonomik ve güvenlik açısından RF ile bütünleşmelerinin gerektiği, yabancı devletlerin eski SSCB alanında nüfuz edinme çabalarının önlenmesinin zorunlu olduğu, bu bölgenin güvenliğinden ve istikrarından sorumlu olan ve bölgeye müdahale hakkı bulunan yegâne devletin RF olduğu belirtilmiştir. Geleneksel Rus dış politikasının çağdaş koşullara uygun olarak biçimlendirilmesinin sonucu olarak ortaya çıkan Yakın Çevre Doktrini, Rusya'nın SSCB'nin dağılması ve Sovyet Sosyalizmi'nin çökmesine rağmen yine de yayılcılığına son vermeyeceğinin, geleneksel hedeflere yönelik politikalarının değişmeyeceğinin somut bir belgesi olmuştur (Kanbolat, 2001:167; Öztürk, 2001). Böylece RF'nin eski SSCB bölgesinde 1993'den itibaren yoğunlaşan müdahale çabaları Kafkasya bölgesinde de kendi etkilerini göstermeye başlamıştır. RF, Haziran 1995'de Kuzey Kafkasya'da AKKA sınırlarını çizneyerek 58. Ordu'yu kurmuş ve bölgedeki askeri varlığını artırmıştır (Kanbolat, 2001:167).

RF'nin "Yakın çevre" politikası gereği barış gücü gönderdiği beş çatışma alanından üçü Kafkasya'da olup bu bölgeler Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazyadır. RF tarafından eski SSCB ülkelerinin komşularıyla olan sınırlarına asker yerleştirmek istenmiştir. 26 Mayıs 1995'de Minsk'de imzalanan BDT'nin 16. Zirvesi'nde, Sınır güvenliği konusu karara bağlanmıştır. Yeltsin'in girişimleri sonucu 3 Haziran 1996'da bir araya gelen Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile Kuzey Kafkasya'lı liderler ile yapılan görüşmelerde Rusya, istikrar, güvenlik ve işbirliğine olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Sadece bir iyi niyet gösterisi olarak kalan bu adım önemli fakat Rusya tarafından etkin olarak kullanılamamıştır. Rusya, BDT içerisinde cereyan eden

sorunlara ve gerilemelere rağmen 1997’de Azerbaycan ve Ermenistan ile dostluk, işbirliği ve güvenlik antlaşması imzalamıştır (Demir,2003:142).

Rusya’nın “yakın çevre” anlayışı çerçevesinde Güney Kafkasya’ya yönelik dış politikası; 1. Bölgede etkin güç olmak ve çatışmaların çözümünde ağırlıklı rol almak, 2. Yakın çevresi ile ekonomik, politik ve askeri olarak bir entegrasyon gerçekleştirmek ve bölgesel bir “birlik” oluşturmak amaçlarını kapsamaktadır. Bundan dolayı 1996’da Yevgeni Primakov, dış politikada önceliğin yakın çevrede olduğunu söyleyerek Rusya’nın beklentilerini dile getirmiştir (Demir,2003:143). Rus dış politikasında Orta Asya ve Kafkasya’ya verilen önem, Putin’in iktidara gelmesiyle birlikte daha da artmıştır (Demir,2003:144).

Vladimir Putin’in Devlet Başkanlığı’na seçilmesinden sonra, Rusya dış politikada Kafkas ülkelerinin Rusya’ya bağımlılığını ve işbirliğini artırmayı hedefleyen "diplomasi-güvenlik-ekonomi (enerji)" dengeli pragmatik bir politika izlemeye başlamıştır. Bölgede büyüyen terörizm ve aşırı dinci akımları tehdit göstererek bölge ülkeleri üzerinde etkisini artırma ve yeniden bölgeye hakim olma gayretlerine girmiştir. Rusya'nın gayretleri ile terörizme karşı müşterek mücadele teması, BDT'nin ana hedefi haline gelmiştir (Kanbolat,2001:35)

10 Ocak 2000’de kabul edilen “RF’nin Ulusal Güvenlik Doktrini” belgesi, RF’nin kararlı ve kesin bir şekilde ulusal güvenliğini sağlamaya niyetli olduğunu ortaya koymuştur. “Putin Doktrini” de denen belgenin kabul edilmesinden sonra 20 Nisan 2000’de yayınlanan “RF’nin Yeni Askeri Doktrini”nde de, RF’nin parçalanma ve NATO tarafından çevrelenme tehlikesini hissettiği görülmektedir. Bu nedenle doktrinde üstü kapalı olarak, NATO tehdit, RF’na karşı çalışan NGO’lar düşman olarak algılanmış ve buna karşı müttefik kavramı ortaya konulmuştur. 30 Haziran 2000’de onaylanan “RF’nin Yeni Dış Politika Doktrini” belgesi ise diğer ülkelerde, özellikle de eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rusya’nın ekonomik çıkarları ve söz konusu cumhuriyetlerdeki Rusların statüleri üzerine odaklanmıştır (Kanbolat, 2001:167;Öztürk, 2001).

“Yakın Çevre“ politikasının kısa sürede yarattığı sonuçlar incelendiğinde, mahalli anlaşmazlıkları kullanmak ve körüklemek dahil, siyasi, ekonomik ve askeri baskı

metotlarına başvuran, AKKA Uyarılama Anlaşmasından da yararlanarak bölgedeki askeri varlığını güçlendirmek isteyen RF'nin, BDT çatısı altında Kafkasya'daki varlığını yeni bir zemine oturtma gayreti içinde olduğu görülmektedir (Üren,2001:4-80).

Ancak, 11 Eylül Olayları sonrası ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya yerleşmesi ile birlikte "Yakın Çevre Doktrini" tarihe karışmıştır (Kanbolat,2005b:187).

11 Eylül 2001 saldırısından sonra, Rusya'nın Batı ile olan ilişkilerinde gelişme işaretleri görülmekle birlikte, temel görüş ayrılıklarının olduğu noktalarda bir uzlaşmaya varıldığını söylemek güçtür (Kasım,2006:33). Rusya, ABD'nin 11 Eylül sonrası terörizme açtığı savaştan politik çıkar elde etmeye çalışmıştır. Çeçenistan konusunu bir terör olayı gibi göstermeye çalışmıştır (Baev, 2003:43). Rusya, bir yandan 11 Eylül terör saldırısından sonra Batı'nın Çeçenistan konusunda Rusya'ya daha anlayışlı davranacağını ve 11 Eylül sonrası uluslar arası ortamdan yararlanacağını hesaplarken, diğer yandan bölge ülkelerinin hava sahalarını ABD'ye açmaları ve hatta ABD'ye üs vermelerinden rahatsız olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra Rusya ile NATO arasında daha yakın ilişki kurulması için yapılan girişimler ise Rusya ile Batı arasında yeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Kasım,2006:32).

V. Putin, 16 Mayıs 2003 günü, RF Federal Meclisi'nde yaptığı yıllık değerlendirme konuşmasında; BDT ülkeleri ile ilişkilerin RF dış politikasında öncelikli yere sahip olduğunu, bu ülkelerle tarihi, kültürel ve ekonomik bağları bulunduğunu, BDT bölgesini RF'nin çıkar alanı olarak gördüklerini ve BDT ülkeleri için de RF'nin çıkar alanı olduğunu açıklamıştır. Bu açıklama; RF'nin BDT bölgesi ve dolayısıyla Kafkasya Politikası'nda, ABD'nin Afganistan ve Irak Harekatı sonrasında da bir değişiklik olmadığını, içinde bulunulan küresel politik ve askeri gelişmeler çerçevesinde anılan bölgenin RF'nin arka bahçesi olduğunu vurgulama ihtiyacında olduğunu göstermiştir (Gür,2004:4-3).

Terörizmi ve İslamcı yayılmayı ülke bütünlüğü ve BDT teşkilatının geleceği açısından tehdit olarak gösteren Putin, karşı tedbir olarak Orta Asya ve Kafkas ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirecek dengeli bir politika izlemeye başlamıştır. Bu politika BDT'nin ortak kararları şeklinde değil, ikili ilişkiler kapsamında her iki ülkenin ihtiyaçlarını gözeten pragmatik bir yaklaşım esasına dayandırılmıştır. Bu kapsamda Putin, Ocak

2001'de Azerbaycan ve Eylül 2001'de Ermenistan'a resmi ziyaretlerde bulunarak ilişkileri iyileştirmek istediğini göstermiştir (Gür,2004:4-3).

Esasen Ermenistan ve Azerbaycan'ın çatışma ortamı içinde olmaları sonucu ortaya çıkan istikrarsız ortam RF'nin bölgedeki nüfuzunun devam etmesine yol açmaktadır. RF barışı destekler görünürken iki ülkedeki milliyetçiliği dolaylı olarak alevlendirmektedir. ABD politikalarına karşı hareket edebilecek kadar güçlü bir ekonomiye sahip olmayan RF, işbirliği ile daha karlı çıkma hesapları yapmaktadır. RF Kafkasya'daki halkların güvenini ve sonrasında RF'ye ekonomik bağımlılıklarını kazanabileceğinden hareketle, uzun vadede bölge ile olan kültürel bağları ve derin çıkar ilişkileri nedeniyle, sahip olduğu nüfuz potansiyelini pekiştirmeyi amaçlamaktadır (Gür,2004:4-3).

Güney Kafkasya'ya hakim olmadıkça Kuzey Kafkasya'ya hakim olamayacağını ve kendi birliğini sağlayamayacağına inanan Putin, bölgedeki sorunların çözümü için RF önderliğinde RF, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'dan teşkil edilen "Kafkasya Dörtlüsü" oluşumuna büyük önem vermektedir. Kafkasya dörtlüsü ülke liderleri her BDT Zirvesi'nde ayrıca bir araya gelmekte ve bölge sorunlarını görüşmektedir. Kafkas Dörtlüsü (RF, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan) Devlet Başkanlarının 29 Ocak 2003 günü Kiev'de yapılan görüşme sonrası Putin; aralarındaki düzenli temasların Kafkasya'daki sorunlarının çözülmesi için çok önemli olduğunu, işbirliğine; terörizmle mücadele, devlet düzeninin güçlendirilmesi, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çatışmaların önlenmesi açısından baktıklarını, bu durumun bölgenin daha güvenli ve yaşanabilir hale gelmesine katkı sağlayacağını açıklamıştır. RF, Kafkas Dörtlüsü girişimiyle bölgedeki gelişmeleri RF'nin kontrolünde tutmaya ve diğer ülkelerin bölgeye müdahil olmasını engellemeye çalışmaktadır (Gür,2004:4-3,4).

Bilindiği gibi Kafkasya'daki istikrar sorununun en önemli boyutunu enerji politikaları oluşturmaktadır. RF'nin Batı ile bu yöndeki ilişkilerinin seyri Ermenistan ile ittifakının temel dayanak noktalarından birini oluşturmuştur. Azerbaycan'da var olan enerji kaynakları ve bu kaynakların dünya pazarına ulaştırılmasında Kafkasya'nın boru hatlarının geçiş güzergâhı üzerinde bulunması, Batı'nın ve özellikle ABD'nin ilgisini Azerbaycan'ın ve diğer bölge ülkelerinin RF nüfuz alanına girmesini engellemeye çekmiştir. Buna karşılık RF, bütün yabancı nüfusu bölge dışında tutmak için bölgedeki

petrol ve doğal gaz üzerinde bir monopol oluşturmaya, Azerbaycan ve Gürcistan'ı abluka altında tutmaya çalışmıştır (Gür,2004:4-4). Rusya, Gürcistan'ın Kafkasya'daki önemini azaltma politikaları yürütmüş bunun için Güney Osetya ayrılıkçılarını desteklemiş ve BTC'nin önemini sabote edilmesini sağlamaya çalışmıştır (Berman, 2004: 65). Bunu yaparken ekonomik baskı unsurlarından yoksun olması, onu bölgede var olan askeri üslerini yenilemeye ve güçlendirmeye sevk etmiş ve bunlar aracılığıyla etkili olmak istemiştir. Putin'le birlikte ivme kazanan RF'nin bölgede hegemonyasını yeniden kurmasına yönelik bu politikalar, Ermenistan gibi bir destek noktasına her zaman ihtiyaç duymaktadır. Batılı devletlerin Rusya'yı durdurma politikası, Rusya açısından Ermenistan'ın jeopolitik önemini artırmıştır (Gür,2004:4-4).

RF Hazar Havzası'ndaki petrol ve doğal gazın Bakü- Novorossisk boru hattı üzerinden taşınmasını ve kapasitesinin artırılmasını istemekte ve mevcut hattın yerine daha pahalı yeni hatların inşa edilmesinin ekonomik olmayacağı yolundaki ısrarını sürdürmektedir. Burada esas olan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinin hayata geçirilmesini engelleme gayretidir. Rusya Hazar Havzası'ndan çıkan petrol ve doğal gazın kendi kontrolü dışında pazarlanmasını istememektedir. RF Çeçenistan'daki gelişmeler nedeniyle gündeme getirilen boru hattı güvenlik sorununu aşmak amacıyla Bakü-Novorossisk hattını, Çeçenistan'ı by-pass edecek şekilde düzenlemiştir (Kanbolat,2001:174). Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesine sıcak bakmayan RF bu konudaki baskısını Gürcistan üzerinde de sürdürmektedir. Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinin Batıya açılması konusunda çok önemli bir coğrafi konuma sahip olan Gürcistan, 1994'den itibaren Barış İçin Ortaklık (BİO) programlarına ve NATO tatbikatlarına düzenli olarak katılmaya başlamıştır. Bu tutum RF tarafından dikkatle ve endişe ile takip edilmektedir. Bölgede var olan etnik problemler ve ayrılıklar da Rusya'ya onlardan faydalanarak bölge ülkeleri üzerinde baskı oluşturabilme fırsatı vermektedir. Karabağ, Osetya ve Abhazya sorunu; Rusya'nın tahrik ettiği sorunlardır ve amacı da adı geçen bölgedeki ülkelerin Rusya'ya bağımlılığının sürmesidir (Gür,2004:4-5).

Bölge ülkelerinin ordularındaki mevcut silahların, Rus yapımı silahlar olması da Rusya'ya bunu bölge ülkeleri üzerinde baskı aracı olarak kullanma olanağını sağlamaktadır. Moskova'nın Ermenistan ve Gürcistan'daki askeri üslerinin varlığı,

Ermenistan-Türkiye sınırının Rus sınır kuvvetleri tarafından denetlenmesi ve Ermenistan'ın diğer iki bölge ülkesinin katılmadığı Ortak Güvenlik Anlaşması'na katılması, Rusya'nın söz konusu politikalarının unsurlarını oluşturmaktadır (Gür,2004:4-5).

3.3. İran'ın Kafkasya Politikası

İran için Transkafkasya birçok açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Bunları çeşitli başlıklar altında toplamak mümkündür:

Jeopolitik konum ve güvenlik arayışı ilk sırada yer alır. SSCB'nin dağılmasını müteakip beşi Türk olmak üzere sekiz yeni devlet ile komşu olmuş ve bu devletlerden iki tanesi Güney Kafkasya'da bulunmaktadır (Demir,2003:131).

İkinci önemli unsur olarak ekonomiyi ele almamız gerekir. İslam Cumhuriyeti bölgeye politik olarak baktığı gibi petrol ve doğal gaz gibi stratejik enerji kaynakları açısından zengin olan bölgeye ekonomik olarak bakmaktadır (Demir,2003:132-133).

İran'ın, Azerbaycan'la özel ve karışık bir ilişkisi vardır. 20 milyondan fazla Azerinin İran'da yaşıyor olması ve bunların Azerbaycan'la birleşme ihtimali İran'ın Kafkasya politikasına yön vermiştir. Bir Şii ülkesi olan Azerbaycan doğal olarak İran'ın dini politikalarının etkisi altında kalmaktadır. Ayrıca İran, Azerbaycan'ın Türkiye ve İsrail'le olan ilişkilerinden endişe duymaktadır (Yunusov, 2003:146).

İran için Kafkasya'daki bir diğer önemli sorun Hazar Denizinin statüsünün belirlenmesidir (Yunusov, 2003:146). Bu sorunun henüz çözümlenmemiş olmasına rağmen İran, Azerbaycan ile petrol üretimi, rafine edilmesi, taşınması ve pazarlanması konusunda işbirliği yaparak iki ülke arasında işbirliği kurmaktadır. ABD'nin muhalefetine rağmen petrol ve doğal gaz boru hatlarının güzergâhı içinde bir alternatif olmak isteyen İran, Azerbaycan ile birlikte Hazar'da birçok konuda işbirliğine gitme ve yine Ermenistan ve Gürcistan'a enerji sağlama konularında yeni olanaklar aramaktadırlar (Demir,2003:133).

Türkiye ve Rusya, İran'ın bölgeye yönelik politikalarında önemli bir yere sahiptir. İran Kafkasya'ya yönelik politikalarını Rusya ve Türkiye ile ilişkilerine ve yine söz konusu ülkelerin bölgeye yönelik politikalarına göre oluşturmaktadır. İran, SSCB'nin resmen dağılmasına kadar Güney Kafkasya'daki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanımamış ve bu konuda dönemin Dış İşleri Bakanı Ali Muhammed Beşerati: *“Bizim için yeni cumhuriyetler ile politik, ekonomik ve kültürel ilişkileri Moskova ile ilişkiler bağlamında geliştirmek önemlidir.”* diyerek İran'ın bölge ile ilişkilerinde Rusya'nın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. ABD'nin Kafkasya'da Rusya ve İran'ı dışlamak istemesi, bu iki ülkeyi birbirlerine daha da yaklaştırmıştır. Hazar Denizi'nin kullanılması konusunda birbirlerine yakın görüşlere sahip olan İran ve RF ikilisine, Ermenistan'ın da katılması sonucu resmi olmasa da bu üç ülke bölgede önemli bir mihver oluşturmaktadır (Demir,2003:133).

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte İran, 7 Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyeti'ni bağımsızlık ilanlarından aylar sonra, 25 Aralık 1991'de tanımıştır (Aras,1996:171). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türk Cumhuriyetleri'nin ortaya çıkması İran'ın güvenlik dengesini değiştirmeye zorlamış, Türkiye'nin bölgede nüfuz sahibi olma girişimleri ABD nüfuzunun bir uzantısı olarak değerlendirilmiş ve bu durum İran'a, Kafkasya'da RF merkezli bir dış politika uygulama zorunluluğunu getirmiştir. Öte yandan Azerbaycan'ın, Türkiye ve ABD'ye yakın politika izlemesi, ülkede çok sayıda Azeri'nin yaşaması ve bu kapsamda Azerbaycan'ın Büyük Azerbaycan idealinin neden olabileceği muhtemel milliyetçilik hareketleri, Hazar Denizi'nin paylaşımı konusunda iki ülke arasındaki derin görüş ayrılığı gibi faktörlerin etkisiyle İran, Karabağ savaşı sırasında ve sonrasında Ermenistan'ı destekleyen bir tutum içinde olmuştur (Gür,2004:4-13). İran'ın Rusya ile ilişkileri, her zaman üst üste düşmemektedir ve karmaşık özelliğe sahiptir. Bir takım konularda, özellikle tek kutuplu dünya konusunda, askerî alanda görüşleri birbirine uymaktadır. Bazı konularda, özellikle de Hazar denizinin hukukî statüsü konusunda çıkarları çatışmaktadır.

İran'ı, kendi sınırları içerisindeki önemli oranda olan Türk nüfusunun varlığı tedirgin etmiştir. Bunu potansiyel bir tehdit olarak algılamıştır. Bu kapsamda İran, Azerbaycan'ın 1812-1828 Rus-İran savaşları sonucunda İran'dan ayrıldığını savunarak, Azerbaycan'ın İran'la birleşmesinde Türklerin engel teşkil edeceğini düşünmektedir

(Kalafat,2000:232). Bu düşüncesinde “*Adriyatik’ten Çin Seddine*” söylemi etkili olmuştur. İran, bu tehdidin ortadan kalkması için Türkiye’nin laik bir model olarak sunulma çabalarını çökertmek istemektedir. İran, rejim değişikliğinin akabinde ülkeden kaçan Şah taraftarları için geçiş ülkesi konumundaki Türkiye’ye karşı terör örgütlerine (PKK) destek sağlamıştır (Acar,2006:64).

İran kendi ülkesindeki Azeri azınlıkla ilgili olarak Türkiye’nin muhtemel girişimlerine engel olmak amacıyla Türkiye’de Kürtler’in bölücü hareketlerini desteklemeyi siyasi bir koz olarak kullanmak istemiştir (Gür,2004:4-13). İran istihbaratının PKK’ya desteği, Abdullah Öcalan tarafından sorgusu esnasında ifade edilmiştir (Acar,2006:64).

Diğer taraftan İsrail’in Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi ve Azerbaycan başta olmak üzere Hazar ve Orta Asya bölgelerinde nüfuz sahibi olmak istemesi İran’ı rahatsız etmektedir. İran tabii kaynaklar bakımından zengin olan Azerbaycan’ın güçlenmesini istememektedir (Bayır ve Aslanlı,2001:25).

Yukarıda ifade edilen konular resmen olmasa da bölgede RF-Ermenistan-İran üçlü yaklaşmasının doğmasına sebep olmuştur. Transkafkasya’da ve Merkezi Asya’da Rusya ve İran’ın çıkarları çoğu zaman bölgesel askeri muhalefetler ve enerji alanında birbirine uymaktadır (Gromiko,1998:194). Bunun yanı sıra Yunanistan-Ermenistan-İran arasında üçlü bir siyasî diyalog mekanizması kurulmuştur. Ayrıca Azerbaycan yetkililerinin NATO’nun Azerbaycan’da üs kurması yönündeki teklifleri ile Azerbaycan ve Gürcistan’ın BİO kapsamında Türkiye ve ABD ile kurdukları askerî ve siyasî işbirliği İran’ı, Ermenistan ve Rusya’ya daha da yaklaştırmıştır (Gür,2004:4-14).

İran bölgede dengeleri lehine çevirecek ve Türkiye’yi dışarıda bırakacak projeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Petrol boru hattının Bakü-Tiflis-Ceyhan yerine İran üzerinden Basra Körfezi’ne çıkması, RF ile ortaklaşa gerçekleştirdiği ve parasal kaynağının tamamını kendisinin karşıladığı nükleer santraller, Ermenistan’ın Türkiye sınırındaki Oktamberyan Nükleer Santrali’nin tekrar işletilebilmesi için maddî destek sağlaması ve 1998 yılı sonunda yapımına başladığı İran-Ermenistan-Gürcistan otoban projesi bunlardan bazılarıdır. İran’dan başlayarak Ermenistan’ı güneyden kuzeye geçip Gürcistan’da Karadeniz’e çıkması plânlanan yol ile İran, Türkiye’yi dengelemeyi amaçlamaktadır (Gür,2004:4-14).

Sonuç olarak İran'ın SSCB sonrasında Kafkasya'da geliştirdiği ve uyguladığı politikanın, kendi güvenliğini ve kendi millî çıkarlarını en üst düzeyde tutarak, mevcut bölgesel ve uluslar arası dinamiklerin ve risklerin iyi bir analizine dayandığı söylenebilir. Uzun vadeli hedeflerini; bölgede siyasî istikrarı sağlamak, ABD ve Türkiye'nin etkisini azaltmak, RF ile çıkar ortaklığı yapmak, üç bölge ülkesiyle ticarettten başlayarak diğer alanlarda da ilişkiler kurmak olarak tanımlayabiliriz. Bu hedeflere bir bütün olarak bakıldığında İran İslâm devriminin ve ideolojisinin gereklerinden çok İran Devleti'nin çıkarlarının ve reel politığının gerekleri olduğu söylenebilir. Uzun vadede de İran'ın Kafkasya politikasının, İran - ABD ilişkilerine göre şekilleneceği vurgulanabilir (Çetinsaya, 2003:31).

3.4. Avrupa Birliği'nin Kafkasya Politikası

Sovyetler birliğinin dağılmasından sonraki ilk on yıl içerisinde Kafkasya Avrupa'nın fark edilen ilgi alanları içerisinde çok önemli bir yere sahip olamamıştır. Bunun en büyük sebebi Balkanlar'daki yani AB'nin yakın çevresindeki çatışmalardır. Fakat buna rağmen AB ülkeleri, Güney Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden ülkelere özellikle Gürcistan ve Ermenistan'a iyi ilişkilerin sağlanması adına yardımlarda bulunmuştur (Cornell ve Starr, 2006:11).

AB, son zamanlarda güvenli bir Avrupa ve alternatif enerji alanları yaratma politikaları gereği ilgisini Kafkasya'ya yoğunlaştırmaktadır. Barış ve huzur içinde yaşayan güvenli bir Avrupa yaratma politikalarının bir gereği olarak, SSCB'den ayrılan Doğu Avrupa ülkelerini NATO'ya dahil ederek RF ile arasında bir tampon bölge oluştururken, enerji kaynakları bakımından zengin olan Kafkasya'nın kontrol altında bulundurulması, ekonomik yönden güçlü bir Avrupa'nın devamlılığı açısından AB politikalarının doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Almanya, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere AB bölge ile ilgilenmektedir. Bunda ekonomik gerekçeler ile jeopolitik gerekçeler ön plana çıkmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması Avrupa'nın güvenlik sorunlarını büyük ölçüde çözmüştür. AB, Kafkasya'yı Avrupa'nın bir parçası olarak görmekte ve Avrupa güvenliği açısından bu bölgenin önem taşıdığını ileri sürmektedir (Gür,2004:4-25).

AB'nin bölgeye yönelik politikasının temelini ekonomik çıkarlar oluşturmaktadır. Bu çıkarlara uygun olarak 1990 yılında BDT üyelerine yönelik ekonomik reform ve

kalkınma ile, dünya ekonomisi ile bu ülkelerin bütünleşmesini hedefleyen bir program geliştirmiştir (Acar,2006:67). BDT, eski SSCB oluşturan Cumhuriyetlerin onbiri tarafından 21 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan'ın Almatı'da yapılan toplantı sonucunda oluşturulmuştur (Özbek,1996:11). AB'nin geliştirdiği TACIS (Technical Assistance to CIS) programı çerçevesinde bölge ülkeleri ile ilişkilerini canlı tutmaya çalışan AB, eğitim, enerji, taşımacılık ve mali hizmet alanlarına öncelik vermiştir (Acar,2006:67).

AB komisyonu, ilk defa Aralık 1995'de Brüksel'de, Güney Kafkasya ülkelerine yönelik olarak yaklaşımını ortaya koymuş ve stratejisini açıklamıştır. Politik ilişkilerin güçlendirilmesi, ticaret ve yatırımların teşvik edilmesi, tarafların birbirlerine "en çok kayırılan ülke" rejimi uygulaması, miktar kısıtlamalarının kaldırılması (tekstil ve demir-çelik ürünleri hariç), düzenli bir politik diyalog mekanizmasının kurulması gibi hedefleri öngören çerçeve anlaşmalarının AB ve birçok eski SSCB ülkesi tarafından oluşturulması, bu ülkeler ile yapılan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasına (OIA) göre belirlenmiştir (Demir,2003:157-158).

Bu bölgedeki potansiyelin bilincinde olan Avrupa Birliği, Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Koridorunda (kısaca "TRACECA" olarak adlandırılır) antik "İpek Yolu"nun canlandırılması için başlatılan girişimin sponsorluğunu yapmaktadır. Avrupa ve Uzak Doğu arasında en kısa ve en ucuz yol olan bu koridor sadece Güney Kafkas ülkelerine değil, Orta Asya ve Karadeniz bölgesi (ki bazı kısımların denize sahili yoktur) için de son derece önemlidir. "TRACECA" projesinin bölgedeki işbirliğini artırması beklenmektedir (Uslu,2002:53).

Bu maksatla Almanya ilgisini Gürcistan üzerine yoğunlaştırırken, Fransa ise ülkesinde yaşayan Ermeni diasporasının da zorlaması sonucu Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmektedir. İngiltere ise daha çok petrol ile ilgilenmektedir (Gür,2004:4-25). Gürcistan askerlerinin Almanya'da eğitim gördükleri iddia edilmektedir (Uslu, 2002:76-77).

AB ülkeleri; öncelikle Orta Doğu petrollerine alternatif olarak Kafkasya enerji kaynaklarının Avrupa'ya entegrasyonunu istemekte, bilahare AGİT kararları gereği bölge ülkelerinde çağdaş ve insan haklarına dayalı demokratik rejimler kurularak,

uluslar arası sermayenin serbestçe hareketine de olanak sağlayan geniş bir ekonomik pazar yaratılmasına çalışmaktadır (Gür,2004:4-26).

Kafkasya artık sadece sorunların yaşandığı değil aynı zamanda potansiyel enerji kaynaklarına sahip bir merkez haline gelmiştir. 2004 den sonraki renkli devrimler sonucunda Karadeniz Bölgesinde ve akabinde Kafkasya'da yenilikler ve değişikliklerden söz edilmeye başlanmıştır. Son olarak 2005 de faaliyete geçen BTC petrol boru hattı enerjide Rusya'ya bağımlı olan Avrupa'nın bölgeye olan ilgisini arttırmıştır (Cornell ve Starr, 2006:14).

Özellikle Almanya'nın bölgeye yönelik faaliyetleri son yıllarda artan bir hızda devam etmektedir. Almanya, Rusya ile ekonomik ve siyasî ilişkilerinde en sağlıklı dönemini yaşamaktadır. RF'deki yabancı yatırımcıların başında Alman şirketleri gelmektedir. İki ülke ilişkilerinde kendi lehine gelişen mevcut statükoya zarar vermek istemeyen Almanya, bölge ile siyasî ilişkilerini AB vasıtasıyla yürütmeye gayret etmektedir (Gür,2004:4-26).

Bölgesel problemlere doğrudan taraf olmak istemeyen Almanya'nın, Güney Kafkasya ülkelerinin öncelikli ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak alanlarda faaliyette bulunarak, her üç ülkede de uzun vadeli ekonomik etkinliğe dayalı gayretler içinde olduğu görölmektedir. Güney Kafkasya'daki birçok problemin esasını ekonomik yetersizlikler oluşturmaktadır. Bölgeyi arka bahçesi olarak görme alışkanlığında olan RF'nin siyasî alanda aktif olma çabalarına karşın bölge ülkelerinin ekonomik ihtiyaçlarına cevap verememesi, Almanya'nın bölgeye yönelik politikaları için uygun bir zemin yaratmaktadır. Son dönemde RF ile siyasî rekabeti ulusal çıkarlarına aykırı gören Almanya; bu nedenle RF ile muhtemel çatışmadan kaçınmak maksadıyla, ağırlıklı olarak bu ülkenin askerî varlığının olmadığı Azerbaycan veya askerî varlığını boşaltmak üzere girişimlerin başlatıldığı Gürcistan gibi bölge ülkelerinde faaliyette bulunmayı tercih etmektedir. Almanya'nın bölgeye yönelik son dönemde artan ilgisinin; Hazar Havzası enerji kaynaklarına güvenli erişiminin Alman ekonomisi için giderek daha fazla önem arz etmesi, bölgenin istikrara kavuşması hâlinde, Alman ekonomisi için uygun pazar olma vasıflarına sahip olması, Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsünü

kazanmasıyla AB sınırlarının Güney Kafkasya'ya kadar uzanması ihtimalinin ortaya çıkması gibi gerekçelerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Gür,2004:4-26).

AB'nin Kafkasya politikasına yön veren enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması için AB Konseyi tarafından Aralık 2003'te kabul edilen Avrupa Savunma Stratejisi ile Daha Geniş Komşuluk Politikası Projesi'ne yer verilmiştir. Bu proje ile Avrupa'nın, dünyanın diğer bölgelerindeki güvensizlikten olumsuz etkileneceğini öne süren AB organize suçlar, bölgesel çatışmalar, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi önemli başlıklarda küresel güvenlik sorumluluğunu taşıyan bir aktör olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır (Acar,2006:67).

ABD'nin Gürcistan'daki siyasî ve askerî bakımdan etkin olma gayretlerinin aksine Almanya, kalıcı siyasî işbirliğine dayanak oluşturan ekonomik konularda bu ülkeye danışmanlık hizmeti ve giderek artan parasal yardımda bulunmaktadır. Almanya'nın diğer bölge ülkelerine olduğu gibi Gürcistan'a da yaptığı hibe şeklindeki ekonomik yardımların, öncelikle halk üzerinde büyük etki yapması beklenen tarım, enerji ve sağlık alanlarında kullanılmasını istemektedir. Böylelikle mevcut yönetime, hayatî önemi haiz problemlerin çözülmesinde destek sağlanırken, halk üzerine olumlu intiba yaratılmak suretiyle, uzun vadede kurulması plânlanan siyasî iş birliğinin de temelleri atılmaktadır (Gür,2004:4-26,27).

Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin enerji kaynakları, Almanya'nın ilgi alanı içinde bulunmaktadır. Almanya, bu alandaki hedefine ulaşabilmek maksadıyla Azerbaycan ile ekonomik alanda işbirliğini geliştirerek, bu ülke ile uzun vadeli siyasî ve ekonomik ilişkiler için, uygun zemin hazırlamaktadır. Bu maksatla Almanya, 1996 yılından bu yana teknik yardım kapsamında Azerbaycan'da tarım alanında iki proje yürütmektedir. Aynı zamanda bölgede yaşayan insanlara, üretime yönelik meslek kazandırma kursları da düzenlenmektedir (Gür,2004:4-27).

Almanya'nın Kafkasya bölgesindeki genel ekonomik açılımları ve NGO faaliyetleri, diğer bölge ülkeleri gibi Ermenistan'da da sürdürülmektedir. Ermenistan'ın sözde soykırım iddiaları Almanya için de özellikle kamuoyu bakımından özel bir önem arz etmektedir. Sözde soykırımın uluslar arası alanda tanınması Almanya'nın, yegâne "soykırımcı" ülke durumundan çıkışını sağlayabilecektir. Diğer yandan, Almanya'nın

Türkiye ile mevcut ekonomik ilişkileri, Ermenistan ile gelecekte kurulabilecek ilişkilerin ulaşabileceği en üst sınırla dahi mukayese edilemeyecek kadar önemlidir. Bu nedenle sözde soykırım konusunda Almanya'nın, Türkiye'nin hassasiyetlerini zorlayacak biçimde doğrudan tutum belirlemesi beklenmemektedir. Almanya'nın bölgedeki ekonomik açılımlarının verimli hâle gelmesinin öncelikli koşulunun bölgesel siyasî istikrar olduğu değerlendirildiğinde, bu ülkenin Azerbaycan-Ermenistan sorunlarının barışçı bir çözüme kavuşturulması konusunda olumlu bir tutum belirlemesi, çözüme yönelik AB inisiyatifinin gündeme gelmesi durumunda uluslararası çabalara destek verebileceği kıymetlendirilmektedir (Gür,2004:4-27).

BÖLÜM 4: TÜRKİYE İÇİN BÖLGENİN ÖNEMİ

Türkiye, Kafkasya ile tarihi, kültürel ve siyasi yakınlığı olan bir ülkedir. Bu nedenle Kafkasya ile ilgilenmek zorundadır. Kafkasya, Avrupa'nın Asya ile bulunduğu bir eşiktir. Kafkasya, Türkiye'nin Avrasya vizyonunda stratejik bir yer tutmaktadır. Kafkasya, Türkiye'yi Orta Asya'ya bağlayan kuşak içinde stratejik açıdan anahtar konumundadır. Aynı şekilde Türkiye de Kafkas ülkeleri için Batı'ya açılan bir kapıdır. Bu bölgenin bir an önce huzur ve sükûnete kavuşmasıyla, bölge halklarının geniş insani ve tabii kaynaklarını dünya ekonomisine sürmek yolunda karşılıklı iş birliğine girişmeleri mümkün olacak ve bu ülkeler tarihlerinin en müreffeh ve hür dönemine kavuşabileceklerdir (Gür,2004:4-29).

SSCB'nin dağılmasının ardından yeniden şekillenen coğrafyada, tarihi, dini ve kültürel bir geçmişin varlığı bölge ile olan ilişkilerimizi daha da aktif hale getirmiştir. Tarihsel bir geçmişi kullanarak bölgenin doğal zenginliklerinin uluslararası pazarlara taşınmasında diğer devletler gibi Türkiye de söz sahibi olmayı istemektedir. Ancak uluslararası sistemin getirdikleri ile –Kafkasya'da yaşanan etnik sorunlar, gerginlikler ve silahlı çatışmalar- bölgeye yönelik Türkiye politikaları olayların akışına göre değişmektedir (Acar,2006:65)

4.1. Türkiye'nin Kafkasya Politikası

Türkiye ve ABD, müttefik ilişkilerinin Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Hazar Havzası'ndaki yeni stratejik ortamın gerekleri doğrultusunda 1991 yılında ilan ettikleri, "Geliştirilmiş Ortaklık", 1997'de benimsedikleri, "Beş Bölümlü Gündem" ve 1999'da açıkladıkları, "Stratejik Ortaklık" kavramlarıyla genişletmiş ve derinleştirmişlerdir. İlişkiler halen; "Enerji", "Ekonomi ve Ticaret", "Savunma ve Güvenlik", "Bölgesel İşbirliği", "Kıbrıs" başlıkları altında yürütülmektedir (Özgen,2002:85-86).

İlk yıllarda bölgedeki Rus faktörünü görmezden gelen Türkiye büyük bir istekle "ağabey" rolüne soyunmuşsa da kendi iç sorunları, ekonomik gücünün sınırlı olması ve Kafkasya'da yer alan devletlerin aşırı beklentileri sonucunda yanlış adımlar attığının farkına varmıştır. Dolayısıyla bugün bu coğrafyaya yönelik politikaların belirlenmesinde Rusya ile olan ticari ve diplomatik ilişkilerin getirileri de hesaba

katılarak işbirliğini içeren adımlar atılmaktadır (Acar,2006:65).

Temelde enerji ihtiyacı üzerine inşa edilmiş olan (Mert,2004:277) Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya politikaları, boru hatları ve enerji ihtiyacı esasında yürütölmekte ve böylece bölge ile alakalı Türk politikalarının diğere önemli unsurları hep ikinci planda kalmaktadır (Mert,2004:275).

Türkiye, kendi enerji ihtiyaçları açısından baktığı "Mavi Akım Doğal Gaz Projesi"ni, gerek petrol (BTC) gerek doğal gaz (Türkmenistan-Türkiye) boru hatları güzergâhlarının tayini meselesi ile ilişkilendirmemiş ve böylece Rusya'nın Türkiye ile çatışan politikalar izleyebileceğini de kabul etmiştir (Mert,2004:275). Rusya'nın onayı olmadan Hazar altı petrol ve doğalgaz boru hattı geçişi meseleleri çözülemez (Mert,2004:276).

Türkiye'nin Kafkasya'ya yaklaşımı, Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin katılımlarıyla kapsamlı işbirliğinin kurulması arzusu doğrultusunda şekillenmektedir. Bu çerçevede; Türkiye, söz konusu ölkelerin bağımsızlıklarının pekişmesi, toprak bütönlüklerinin korunması ve ekonomik potansiyellerinin hayata geçirilmesi (Yanar,2003:205) ve batı ile her alanda entegrasyonlarının sağlanması için işbirliği ve güvenlik algılamalarına önem vermektedir (Kantarci,2006:173).

Kafkasya'da özellikle Azerbaycan, Gürcistan ve Çeçenistan ile ilişkilerine önem veren Türkiye bu bölgelerdeki etnik, dinsel ve sosyo-költürel temelli çatışmalarda arabuluculuk rolü üstlenmiştir (Acar,2006:65). Tarihsel ve költürel bağları nedeniyle bu çatışmalardan kendini soyutlayamayan Türkiye, çatışmalarda BM ve AGİT'in aldığı kararları desteklemekten öteye gidememiştir (Acar,2006:65). Azerbaycan; ortak etnik, dil, költürel ve dini özellikleri itibarıyla Türkiye'nin Kafkasya politikasının, merkezine yerleştirilmiştir. Türk-Azeri ilişkileri, tarafların birbirlerinden aşırı beklentiler içinde olması sebebiyle ancak Haydar Aliyev'in dengeleri gözeterek politikaları sonucu gerçekçi bir zemine oturmuştur (Yanar,2003:205).

Türkiye'nin Kafkasya politikasında Güney Kafkasya'nın ayrı bir yeri vardır. Türkiye, Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile arasında olan siyasi ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Fakat Kuzey Kafkasya'ya sıra gelince bu bölgede Türkiye, genelde

Rusya'ya karşısına almak istemeyen bir politika takip etmektedir. RF ile güçlü ekonomik bağlarının olması Türkiye'yi RF ile iyi ilişkiler içerisinde olmaya zorlamaktadır. Buna rağmen Türkiye, RF'nin nüfuzunun Kafkasya'da genişlemesini istememektedir. Türkiye'nin Kuzey Kafkasya'daki bağımsızlık hareketlerine destek vermediği ve burada cereyan eden olayların RF'nin iç sorunu olarak görüldüğü Türk resmi ağzları tarafından zaman zaman ifade edilmektedir (Yanar,2003:206).

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin bölgedeki başlıca ilgisi, bölge siyasetinde yeni bir güç olarak Türk devletler oluşturma vizyonundan, ileriki yıllarda dağıtımına başlanılacak olan bölgedeki enerji pastasından payını almak için daha somut politik ve ekonomik kazanımlara yönelmiştir. Türkiye; Hazar bölgesinde, başlıca Türkmenistan, Kazakistan ve Azerbaycan'da bulunan petrol ve gaz kaynaklarının geliştirilmesinde ve pazarlanmasında yer almak istemektedir. Bu kaynaklara bağlanacak borular sayesinde Türkiye'nin artan enerji ihtiyacının giderilmesi, boru hattı ve döşeme tesisatından önemli ekonomik faydanın sağlanması ve batı kadar Orta Asya'daki devletler için de ülkenin stratejik öneminin kuvvetlendirilmesi önem kazanmaktadır. Buna rağmen, Türkiye bu kazanımlara ulaşacak kadar fazla araca sahip değildir. Hazar petrolü projesinin başarısı, esasen ABD hükümetinin siyasal desteğine bağlıdır (Heslin,1999:22).

Türkiye, Kafkasya'da istikrarın ve gelişmenin sağlanması için her fırsatta olumlu gelişmeleri teşvik ederek yapıcı adımlar atmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:26). Gürcistan'ın Abhazy, Acaristan ve Güney Osetya ile ilgili sorunlarında tarafsız olmuş ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasını savunmuştur (Yalçınkaya,2006:314). Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış olmasına rağmen sadece Azerbaycan ve Gürcistan tarafından bu girişimleri olumlu karşılanmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:26).

Toprak talebi ve soykırım iddiaları, Ermenistan ile olan ilişkilerde hareket noktasını oluşturmaktadır (Kantarıcı,2006:177). Türkiye ve Azerbaycan'a yönelik toprak talepleri ve sözde soykırım iddialarını Türkiye'ye karşı baskı aracı olarak kullanmak isteyen Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler bu sebeplerden ötürü olumsuz etkilenmiştir (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:26). Ermenistan'ın en zayıf tarafı, sınırlarının tamamen

kara ile çevrilmiş olması ve Karadeniz ile bağlantısının ancak Türkiye üzerinden yapılabilecek olmasıdır (Kantarıcı,2006:178).

Türkiye'yi Kafkasya'dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Kafkasya; Türkiye'nin uluslararası dış politikalarına etkisi yanında bölgedeki Türk unsurların varlığı ile iç politikasında da önemli rol oynamaktadır. Orta Asya'da bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin temasının sağlanmasında Kafkasya adeta bir köprü vazifesi görmektedir (Kemik,2000:164).

Coğrafi yakınlığı, tarihi ve kültürel ilişkileri Türkiye'yi bir Kafkas ülkesi haline getirmektedir. Fakat Orta Doğu ve Irak'la ilgili gelişmelerde olduğu gibi Türkiye'yi Kafkasya'da en fazla sıkıntıya sokan ABD'nin önemli bir müttefiki olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye, Kafkasya'daki siyasi gelişmelerin merkezinde yer almaktadır (Yalçınkaya,2006:312).

Rusya Federasyonu'nun mevcut problemleri ve ekonomik sıkıntıları yanında, askeri gücü, kültürel, ekonomik, demokratik yapısı çerçevesinde teşkil ettiği potansiyel tehlike karşısında Kafkasya'nın bir barış kuşağı ve Rusya ile bir tampon bölge teşkil etmesi Türkiye için son derece önemli görülmektedir. Ermenistan, Gürcistan ve Türkiye arasında bir dostluk ve barış sürecinin devamının sağlanması bu ülkelerin son derece yararına olacaktır (Kemik,2000:164).

Rusya ve İran ile Kafkasya'da rekabet içinde olan Türkiye, bu ülkelerle ilişkilerini karşılıklı çıkar ve işbirliği içerisinde tutmak istemektedir. Bu sebepten dolayı Türkiye, Rusya ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği, İran ile Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO), İslam Konferansı Örgütü ve D-8 gibi birçok uluslar arası örgütte birlikte yer almıştır (Yalçınkaya,2006:314).

Kafkasya coğrafi yakınlık, ekonomik işbirliği imkânları ve doğal kaynakları nedeni ile Türkiye için önemli bir ilgi alanı oluşturmaktadır ve oluşturmaya devam edecektir (Kemik,2000:164).

Kafkasya'daki istikrarın sağlanması açısından, Türkiye'nin önemi son derece kritiktir. Avrupa ve Asya'nın bölünmüşlüğü'nün kalktığı ve istikrarlı bir Avrasya'nın

oluşturulmaya çalışıldığı ortamda, Kafkasya'nın sisteme kazandırılması için Türkiye'nin artan jeostratejik önemi bulunmaktadır. Türkiye, bölgede siyasi ve ekonomik istikrarı istemekte, ABD ve Avrupa Birliği ile işbirliği içinde Kafkasya'nın uluslararası sisteme kazandırılmasına ayrı bir önem vermektedir (Kemik,2000:164).

11 Eylül sonrası “terörist ülke” lere müdahale kapsamında gerçekleştirilen Afganistan ve Irak müdahalelerinden sonra sıra Suriye ve İran'a geldiğinde Türkiye müttefiki olan ABD'ye karşı çıkmıştır. Bunun en büyük sebebi Türkiye'nin komşularıyla dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri içerisinde yaşamak istemesidir. Kafkasya politikalarında istikrar ve iyi komşuluk ilişkilerini korumaya çalışan Türkiye, bunun karşılığını da diğer ülkelerden beklemektedir (Yalçınkaya,2006:314).

4.1.1 Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

Türk Cumhuriyetleri içinde egemenlik, bağımsızlık yolunda en hareketli, en aktif ve en kararlı adımları atanı Azerbaycan' dır (Ergin,2002:66).

Elçibey döneminde izlenen aşırı Türkiye ve Batı yanlısı politikalar, bir yandan Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttırmış ve petrol anlaşmasından pay almasını sağlamışsa da, diğer taraftan Rusya ve İran ile ilişkilerini gerginleştirmiş ve Karabağ sorununda Rusya ve İran'ın Ermeni yanlısı politikalar izlemelerine ve Elçibey'in de bir darbe sonucu iktidardan uzaklaştırılmasına sebep olmuştur (Demirağ, 2006:72). Bu darbeye seyirci kalan Türkiye, Elçibey'e olan desteğini tam olarak yerine getirememiştir (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:37).

Elçibey'e karşı düzenlenen bu darbeye, Rusya'nın yanında Hazar petrollerinden istedikleri yüzdeyi alamayan İngiliz Petrol Şirketlerinin de rol oynadığı düşünülmektedir (Demirağ,2006:72).

Haydar Aliyev'in dengeleri gözeten akılcı siyaseti, Türkiye-Azerbaycan arasında Elçibey döneminde kurulan romantik atmosferin dağılmasına, ikili ilişkilerin çok daha gerçekçi politikalar temelinde gelişmesine zemin hazırlamıştır. Aliyev başa geçtiği ilk dönemde Türkiye'ye daha mesafeli Rusya'ya daha yakın bir duruş sergilemiştir. 1993'te Türkiye'nin Elçibey ile yaptığı anlaşmaları askıya almış ve Türkiye'ye vize uygulaması

başlatmıştır. Bir önceki iktidar döneminde Rusya ile bozulan ilişkileri yeniden kazanmak amacıyla 1994 yılında BDT'ye girmeyi kabul etmiş, aynı yılın Eylül'ünde de imzalanan "Yüzyılın Anlaşması" ile Rusya'ya %10 pay vermiş olmasına rağmen, Karabağ sorununda Rusya'dan istediği desteği göremeyen Aliyev, yüzünü Türkiye'ye ve batıya dönmüştür (Demirağ,2006:72).

Türkiye, bağımsızlığını kazandığından bu yana Azerbaycan ile ilişkilerini bir stratejik işbirliği temelinde geliştirmeyi hedeflemiştir (Üren,2001:4-90). Türkiye ile Azerbaycan arasında askeri alanda eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği anlaşması 1995 yılının Ekim ayında imzalanmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:38). Türkiye ile Azerbaycan arasında 5 Mayıs 1997 tarihinde "Stratejik İşbirliği Deklarasyonu" imzalanmıştır. Buna göre; toprak bütünlükleri ve sınırlarının ihlal edilemezliği tehlikeye düştüğünde, iki ülke BM tarafından öngörülen metotları kullanarak, stratejik ortaklıkları çerçevesinde, birbirlerine yardım edeceklerdir. Türkiye-Azerbaycan stratejik işbirliği, ekonomik ve sosyal alanlarda da sürdürülmektedir. Azerbaycan'daki iç istikrarsızlıklar ve milli ordusunu kurmakta karşılaştığı güçlükler, Azerbaycan'ı olumsuz yönde etkilemektedir. 100.000 kişilik bir Azeri ordusunun teşkili, hedef olarak ortadadır. Türk-Azeri askeri işbirliği olumlu istikamette seyretmektedir. Buna rağmen Azerbaycan Ordusunun henüz yetenek bakımından büyük çapta bir savaşa hazır olduğunu söylemek zordur. Bu bakımdan, TSK'nin katkılarıyla Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, büyük ölçüde yeni bir yapılanmaya doğru yönlendirilmiş bulunmaktadır (Üren,2001:4-90).

Bağımsızlık öncesi başlayarak, günümüze kadar devam eden Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorununda, Türk kamuoyu Azerbaycan'ın yanında yer almış, uluslararası alanda Azerbaycan'ı desteklemiş, Ermenistan'a uygulanan ambargoya katılmış, Ermenistan ile olan diplomatik ilişkilerine son vermiştir (Demirağ,2006:73). Türkiye'nin 1992 yılından bu yana Ermenistan'a kapattığı sınırlarını açmaması, Azerbaycan ile olan ilişkilerinin iyi düzeyde olduğunun ispatıdır. Azerbaycan'da ve Türkiye'de yönetim kademelerinde kim olursa olsun bu iki ülkeye ait dış politikaların yabancı tehditlere karşı ortak olacağı görülmektedir (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:38).

12 Mart 2001 de imzalanan (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:38), 25 Mayıs 2005 tarihi itibarıyla tamamlanmış olan (Bozkurt,2006:35), “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı” iki ülke ilişkilerinin daha da artmasına ve stratejik ortak olma seviyesine ulaşmalarına sebebiyet vermiştir. Böylece hem Türkiye hem de bölge ülkelerinin stratejik ve jeopolitik konumlarını daha da artmıştır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın tamamlanmış, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı'nın tamamlanmak üzere ve Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Hattı'nda ise önemli mesafe kaydedilmiş olması, iki ülke arasındaki ilişkilerin de alınan mesafenin göstergeleridir (Aslanlı, 2006).

Türk-Azeri ilişkileri 2003 yılında Türkiye'nin dış politika önceliğini başka alanlara kaydırması ve Haydar Aliyev'in sağlık durumunun bozulması nedeniyle azalmıştır (Demirağ, 2006: 73). Bu esnada Ekim 2003 tarihinde yapılan ve sonuçları oldukça tartışmalı olan seçimleri, oğul İlham Aliyev kazanarak Azerbaycan'ın yeni lideri olmuştur (Ağacan, 2005: 30). Bu dönemde azalan ilişkiler; 8 Eylül 2003'te Başbakan İlham Aliyev'in ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye yapması, Ocak 2004'te Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Bakü ziyareti, Nisan 2004'de de İlham Aliyev'in Cumhurbaşkanı sıfatı ile Türkiye'ye gelmesi ile yeniden tesis edilmeye çalışılmışsa da, önceki yıllarla kıyaslandığında son üç yılda ilişkilerin son derece zayıf olduğu söylenmektedir (Demirağ, 2006: 73).

"*Gücümüz birliğimizdedir*" diyen İlham Aliyev'in bu ziyareti sırasında iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin bundan önce olduğu şekilde devam edeceği belirtilmiş, Ermenistan sınır kapısının açılması söylentileri dolayısıyla gerilen iki ülke ilişkileri ile alakalı "*Türkiye tarafından, Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan toprakları konusu çözülmedikçe, sınırın açılmayacağı konusunda güvence verildiği*" İlham Aliyev tarafından dile getirilmiştir (Demirağ, 2006: 73).

"*Bir millet, iki devlet*" sloganının Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev tarafından devamlı olarak dile getiriliyor olması Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine verilen öneminin en bariz göstergesidir (Aslanlı, 2006).

BTC, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan üçlüsü arasındaki ilişkinin geliştirilmesi, bu ilişkinin askeri boyuta taşınması sürecinde önemli bir rol oynarken, 23-27 Ağustos 2004 tarihlerinde üst düzeyde yapılan Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan askeri tatbikatı BTC'nin güvenliği ile alakalı olmakla ilerde daha geniş kapsamlı bir askeri işbirliğinin temellerinin atılması olarakta değerlendirilebilir (Aslanlı, 2004).

Azerbaycan denge politikasını ABD, Rusya ve İran'a karşı zor olsada günümüze kadar devam ettirebilmiştir. Nitekim İlham Aliyev, 7-8 Kasım 2006'da Brüksel'i ziyaret ederek Azerbaycan-AB Enerji İşbirliği Memorandumu'nu imzalamış akabinde 9 Kasım'da da Moskova'yı ziyaret etmiş ve V. Putin'le görüşerek Azerbaycan'ın dengeli dış politika stratejisini korumakta ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir (Veliev, 2006).

Kanbolata göre Bakü'de, AKP iktidarı devrinde Azerbaycan'ın biraz ihmal edildiği görüşü yaygındır. 29 Haziran 2005 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yapmış olduğu Azerbaycan ziyareti, Bakü'de gecikmiş, fakat başarılı bir resmi ziyaret olarak algılanmıştır. Böylece Azerbaycan'a verilen Ermenistan desteği yenilenmiş ve de Kıbrıs konusunda Azerbaycan iktidarı ile önemli bir açılım gerçekleştirilmiştir (Kanbolat, 2005a:38).

Nahçıvan'ın Antlaşmalardan kaynaklanan özel statüsünün korunması, Türkiye açısından da önem taşımaktadır. 350.000 kişilik bir nüfusa sahip olan Nahçıvan, her bakımdan Türkiye'nin ilgisine muhtaç bulunmaktadır. Nahçıvan halen bir "kanton" durumunda olup, Azerbaycan ile bütün irtibatları kesik bulunmaktadır. Türkiye ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ekonomileri arasında bir yakınlaşma süreci devam etmektedir. Nahçıvan Hudut Kapısından, iki tarafın da yararlandığı sınır ticareti sürdürülmektedir. Türkiye, Nahçıvan'a 20 milyon dolarlık Eximbank kredisi sağlamış durumdadır. Halen bu bölgedeki enerji dağıtım şebekesinin ve telekomünikasyon sisteminin tümüyle yenilenmesini öngören projeler üzerinde çalışılmaktadır. Türkiye tarafından Nahçıvan'a da askeri destek sağlanmaktadır (Üren,2001:4-90).

4.1.2. Türkiye –Gürcistan İlişkileri

Türkiye'nin Gürcistan politikası; her iki ülkenin birbirlerinin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı ile sınırların dokunulmazlığı ve iç işlerine

karışmama ilkelerine dayanarak aralarındaki ilişkilerin daha güçlendirilmesine dayanmaktadır (Mert,2004:280).

1992 yılının Mart'ın da E. Şevardnadze'nin iktidara gelmesi ile Gürcistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler siyasi ve ekonomik alanlarda kurulmuş ve gelişmeye başlamıştır. Hazar Petrollerinin Tiflis üzerinden Türkiye'ye ve müteakiben Batı'ya taşınmasını sağlayacak petrol ve doğalgaz boru hatlarının gerçekleştirilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağlayan en önemli etken olmuştur (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:99).

Gürcistan'ın, Türkiye'nin Azerbaycan ve Orta Asya'ya yönelik öncelikleri açısından özel bir önemi vardır. Gürcistan, Orta Asya'ya açılan önemli bir geçiş kapısıdır. Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olmayan bu ülke ile Türkiye arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkileri hızla ve çok olumlu bir mecrada ilerlemekte ve diğer ülkeler için de anlamlı bir örnek teşkil etmektedir. Gürcistan'ın huzur ve istikrarı Türkiye açısından da önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Gürcistan'ın demokrasiyi ve pazar ekonomisini yerleştirme gayretleri desteklenmektedir. Ahıska Türklerinin Gürcistan'a geri dönüşü konusunda bir program tedricen uygulanmaya konmaktadır. Türkiye, Gürcistan'ın en önde gelen partneri durumuna gelmiştir. İki ülke arasında 30 Temmuz 1992 tarihinde "Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşması" imzalanmış bulunmaktadır (Üren,2001:4-90,91).

Türkiye, Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra kısa sürede bu ülkenin en büyük ticari ortağı haline gelmiştir (Mert, 2004: 282). Türkiye, siyasi ve ekonomik destek sağladığı Gürcistan'a askeri konularda da destek olmuş, NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programı çerçevesinde Gürcistan ulusal ordusunun kurulmasına yardım etmiştir (Mert, 2004: 283). Türkiye, Gürcistan'a 1995 yılında 5.5 milyon dolar, 1999 yılında 2.5 milyon dolar, 2000 yılında 4 milyon dolar ve 2001 yılında 2.5 milyon dolar olmak üzere toplam 14.6 milyon dolar askeri yardım yapmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:100),

Türkiye, Gürcistan'a askeri ve maddi yardım dışında siyasi destekte sağlamış, Gürcistan'da meydana gelen etnik çatışmalarda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve sınırlarının dokunulmazlığını her zaman desteklemiştir (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:

100). Türkiye, özellikle Rusya'nın destek sağladığı Abhazya sorununun çözümünde Gürcistan'ın uluslararası alanlarda tanınmış sınırlarının bütünlüğünün korunmasını destekleyerek sorununun çözülmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Gürcü-Abhaz çatışması devam ederken hem Gürcüler'e hem de Abhazlara insani yardım yaparak her iki tarafında güvenini kazanmıştır (Mert,2004:281).

Hazar Havzası enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda da Türkiye ve Gürcistan işbirliği yapmış (Mert,2004:283), erken petrol güzergâhına destek veren Türkiye'ye karşılık Gürcistan, ana ihraç boru hattı olarak BTC hattını desteklemiştir (Mert,2004:284).

Türkiye ve Gürcistan, Azeri ve Kazak petrol ve doğalgazının Batı'ya taşınması konusundaki politikalarını koordine etmektedirler. Azeri erken petrolünü taşıyan Bakü-Supsa Boru Hattı, 17 Nisan 1999' da faaliyete geçmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Gürcistan tarafından da onaylanmıştır. Kars-Tiflis demir yolunun inşa süreci başlatılmıştır. Bu proje, Türkiye'nin Gürcistan üzerinden Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri ile irtibatına katkıda bulunacaktır. Projenin 92 km.lik bölümü Türkiye'de, 32 km.lik bölümü Gürcistan' da bulunmaktadır. İki ülke arasında Sarp Sınır Kapısı'na ilaveten, Türközü Kapısı da açılmış bulunmaktadır. Batum Havzasının Rehabilitasyon Projesi ile Batum Havaalanının müşterek kullanımı birlikte yürütülmektedir. Türkiye ile Gürcistan arasında elektrik enerjisi alanında çeşitli işbirliği projeleri mevcuttur. İki ülke arasında bir sınır anlaşmasının imzalanması da gündemde bulunmaktadır. Gürcistan, İpek Yolu'nun canlandırılması projesinde de aktif ve önemli bir rol oynamaktadır (Üren,2001:4-90,91).

Gürcistan, Rusya'nın beklentilerini karşılayamaması sonucu yüzünü Rusya'dan Batı'ya ve ABD'ye çevirmiştir. Bu durum Gürcistan ve Türkiye ikili ilişkilerinin gelişmesinde dönüm noktası olmuştur. Gürcistan artık ülke içerisinde cereyan eden etnik çatışmaları Rusya ile değil ABD ve uluslar arası kuruluşlar olan NATO ve BM vasıtasıyla çözmeye çalışmaktadır. Bu sebepten ilk önce ABD ve NATO'nun en iyi müttefiki olan sınır komşusu Türkiye ile ilişkilerinin iyi seviyede olması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye, Gürcistan'ın NATO'ya girmek için gerçekleştirdiği her türlü faaliyeti en fazla destekleyen ülkedir (Hasanoğlu ve Cemilli,2006:100).

4.1.3. Türkiye – Ermenistan İlişkileri

Ermenistan, Güney Kafkasya'daki bağımsız devletlerden biridir. Bu ülke ili ilişkiler Ermenistan'ın tarihi saplantıları ve Dağlık Karabağ'daki hadiseler yüzünden bir türlü istenilen seviyeye gelememiş, Ermenistan-Türkiye ilişkileri Ermenistan'ın bağımsızlığından itibaren hiçbir gelişme kaydetmemiştir (Yanar,2003:205-206).

Ankara, 16 Aralık 1991 tarihinde Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımış ve bağımsızlığının ardından Ermenistan'a insani yardımda bulunmuştur. 1992 yılında da Ermenistan'a tahıl satmış ve Azeri petrol ambargosu nedeniyle enerji sıkıntısı çeken Erivan'a elektrik vermiş, yabancı ülke ve kuruluşların yaptıkları yardımların da Türkiye üzerinden Ermenistan'a ulaştırılmasında kolaylık sağlamış, hatta Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne, Türkiye tarafından kurucu üye olarak davet edilmiştir (Demirağ,2006:74).

Karabağ Sorunu, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Ermenistan, Azerbaycan'a karşı Rusya ve İran ile iş birliği içinde hareket etmekte ve Dağlık Karabağ sorununda Rusya Federasyonu, Ermeni tarafına müzahir davranmaktadır. Bunun karşılığında Ermenistan BDT'ye katılmış, 1995'te yapılan bir anlaşma ile Ermenistan'daki eski Sovyet üsleri, 25 yıl süreyle yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Ermenistan'daki Rus birliklerinin mevcudu 30.000'e erişmiştir. Ermenistan'ın Türkiye ve İran ile olan sınırları, Rus birlikleri ile birlikte müştereken korunmaktadır. Ermenistan'daki Rus askeri mevcudiyeti, Türkiye ve Azerbaycan'dan tehdit geldiği savı ile mazur gösterilmeye çalışılmaktadır. Azerbaycan'a yönelik tutumu açısından tamamen Rusya'ya bağımlı olması, bu ülke ile politik-askeri ittifaklara girmesi, Ermenistan'ın tam bağımsızlık ve egemenliğine sınırlamalar getirmektedir. Rusya, legal ve illegal yollardan Ermenistan'a silah desteği sağlamaktadır. Ermenistan, Azerbaycan'a karşı İran'ın da desteğini sağlamış durumdadır. Bunda İran'ın Ermenistan'a büyük çapta petrol, doğal gaz, gıda maddeleri ve elektrik enerjisi satmasının ve İran'da geniş bir Azeri nüfusunun varlığının etkisi de rol oynamaktadır (Üren, 2001:4-91,92).

Ermenistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinde diaspora Ermenileri önemli rol oynamaktadır. Öyle ki, "soykırım" iddialarının Ermenistan da güçlenmesi ve hemen her sorun için Türkiye'nin suçlanması da daha çok diasporanın etkisiyle açıklanabilir. Bugün Türkiye'nin önüne çıkartılan sözde Ermeni soykırımı iddialarının nedenleri geçmişte olan ve bugün de devam eden çıkarlarda yatmaktadır. Batılı ülkelerin soykırım iddialarının akasında yer almalarının Kafkasya'daki zengin yer altı kaynakları ile ilişkilendirmek gerekmektedir (Demirağ, 2006:74).

Bölgede Türkiye'nin etkinliğinden, Gürcistan ve Azerbaycan ile işbirliğinden endişe duyan Ermenistan, bir yandan siyasi ve askeri alanda giderek RF'ye bağımlı hale gelmekte, öte yandan Avrupa Konseyi'ne üyelik ve NATO ile ilişkileri geliştirme çabalarında görüldüğü üzere Batılılaşma politikası izlemekte, ayrıca İran'la ilişkilerini de derinleştirmeye çalışmaktadır. (Üren, 2001:4-92).

Ermenistan'ın dış dünyaya açılımını sağlayacak kara, deniz ve hava bağlantısı açısından Türkiye, çok önemli bir anahtar durumundadır (Üren, 2001:4-92). Ermenistan'ın ekonomik sıkıntılarının çözümünde ve Batıya açılmasında tek etkili yol Türkiye ile yakınlaşmasından geçmektedir. Bu Ermenistan için en güvenli, ucuz ve en kısa çıkış kapısıdır. Ermenistan'ın Rusya'dan tam bağımsızlığını elde etmesi ve Avrupa'ya yakınlaşması Türkiye ile kuracağı iyi ilişkiler çerçevesinde mümkün olacaktır (Demirağ, 2006:75). Bu sağlandığı takdirde hem Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu çözüme kavuşabilecek, hem de Ermenistan, "soykırım" iddialarından ve toprak talebinden vazgeçebilecektir. Bu da Türkiye'nin, uyguladığı ambargonun ve halen kapalı bulunan Ermenistan sınırının açılmasını sağlayacaktır (Üren, 2001:4-92). Türkiye bu zamana kadar üzerine düşeni yapmıştır. Bundan sonraki gelişmeler büyük ölçüde Ermenistan'a, diğer bir deyişle, ikili ilişkilerin başlamasına, sözde soykırım iddiaları ve toprak taleplerinden vazgeçmesine bağlıdır (Demirağ, 2006:75).

4.1.4. Türkiye – Rusya Federasyonu İlişkileri

Doğu-Batı bloklarının ortadan kalkmasının genel sonucu, Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinin birbirinden ayrı birimler halinde olmasını adeta imkansızlaştıran bir konuma sokmasıdır. Bugün ne Türk-Yunan ilişkilerini Türk-Rus ilişkilerinden ne de Balkanlardaki ve

Kafkasya'daki siyasal gelişmelerden bağımsız olarak ele alıp değerlendirmek mümkündür. Türkiye'nin İran ve Rusya ile ilişkilerini birbirinden ayırmak ise bundan çok daha zordur (Yiğit ve diğ.,1999:91)

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Orta Doğu, içine Orta Asya Cumhuriyetleri'ni de alacak şekilde genişleyerek bir bakıma gerçek etnik ve kültürel sınırlarına kavuşmuştur. Bu coğrafyada üç olası söz sahibi ülke Rusya, İran ve Türkiye'dir (Yiğit ve diğ.,1999:91).

Türkiye'yi Kafkasya'dan ayrı düşünmek de mümkün değildir. Kafkasya, Türkiye'nin uluslararası dış politikasına etkisi yanında, bölgedeki Türk unsurların varlığı ile de iç politikada önemli bir rol oynamaktadır. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile de Türkiye'nin temasını sağlamada Kafkasya adeta bir köprü vazifesi görmektedir (Balaban,2003:64)

Türkiye'nin jeopolitik ufku, stratejik ilgi alanı, Kafkasya'ya uzanır. Türkiye'nin güvenliği, ekonomik geleceği, Türk dünyasına yönelik politikalar, Kafkasya ile birlikte Balkanlar ve Orta Doğu ile irtibatlıdır. Kafkasya ulaşım yolları bakımından Orta Asya ve RF'ye rahat geçit veren bir köprü durumuna getirmek, RF ve Türkiye arasında bir güvenlik kuşağı olarak tesis etmek ve Türk ekonomisinin güçlendirilmesi için karşılıklı çıkar ilkesi korunmak kaydı ile bölgenin ekonomik potansiyelinden yararlanmak, Türkiye için önem arz etmektedir (Balaban,2003:64)

1990'lı yıllarda Kafkasya üzerinde büyük emelleri ve menfaatleri olan Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkiler genelde bir güvensizlik ortamı üzerine kurulmuş bulunmaktaydı. Ticari-ekonomik ilişkiler büyük bir hızla artarak Türkiye ve Rusya'yı ekonomik alanda kenetlerken, diğer taraftan, bölgesel nüfus ve çıkar çatışmalarından kaynaklanan sorunlu ilişkiler politik alanda iki ülkeyi karşı karşıya getirmekteydi (Kolobov ve diğ.,2005:217)

İki ülke arasındaki en önemli problem sahaları "Kürt" ve "Çeçen" sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır (Kolobov ve diğ.,2005:217).

Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan tarihi, kültürel ve etnik bağları, bölgede bir rekabet algılamasına yol açmıştır. RF-Ermenistan ilişkilerinin Türkiye üzerinde yarattığı

rahatsızlık, RF'nin PKK'ya verdiği destek, Türkiye'nin Çeçenistan sorunundaki tutumu ve Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bağımsız cumhuriyetlere Türkiye'nin laik, demokratik ve pazar ekonomisi uygulaması ile örnek gösterilmesi, karşılıklı ilişkileri gerginleştirici birer faktör olarak ortaya çıkmıştır (Kuloğlu,2001:73).

“Kürt” ve “Çeçen” sorunları ile birlikte Hazar Havzasının yer altı kaynaklarının taşınması için kullanılan petrol ve doğal gaz boru hatlarının da ele alınması gerekmektedir. BTC ve BN güzergâhları “sıcak noktalar” olarak tabir edebileceğimiz bölgelerden geçmekte; BTC, Kürt ayrılıkçılarının yoğun olduğu Türkiye'nin doğu bölgesinden, BN ise Çeçen ayrılıkçılarının yoğun olduğu Rusya'nın güneyinden geçmektedir (Kolobov ve diğ.,2005:217).

Karşılıklı anlayış çerçevesinde gerginliklerin azaldığı, başta ekonomik alanlar olmak üzere iyi ilişkiler içine girildiği görülmektedir. RF tarafından, Türk iş adamlarının RF'deki düşük maliyetli girişimlerinin, Türkiye'nin enerji ve silah konusunda iyi bir alıcı olma potansiyelinin iyi algılandığı değerlendirilmektedir. RF ve Türkiye, stratejik konumları itibariyle, bölge sorunlarını anlaşarak halletmesini ve bölgede her ülkenin menfaatine olarak işbirliği yapmalarının gerekliliğini bilmelidirler. RF tarafından da bu düşüncenin benimsendiği kıymetlendirilmektedir (Kuloğlu,2001:73; Kantarcı, 2006: 168).

1990'ların sonunda Türk-Rus ilişkileri, PKK ile ilgili gelişmelerden dolayı gerilmiştir. RF, Kürt Terörizmi de dahil olmak üzere terörizmi kınarken, Türkiye'deki Kürtler ile ilgili endişelerini açıklamıştır. Hiçbir resmi açıklama yapılmamasına rağmen RF Duması, Kürt sorununu dikkate almış ve bu sorun RF hükümetine yakın çevreler tarafından büyük destek görmüştür. 1999 yılında, Türkiye'deki terör faaliyetlerinden dolayı aranan PKK terör örgütü lideri Öcalan, RF'ye sığındığı zaman, sorun doruğa ulaşmıştır. Sonunda sorun Öcalan'ın Kenya'da yakalanması ile çözülmüştür. V. Putin, 1999 yılında, Bülent Ecevit'e, Moskova'da “Kökene ne olursa olsun, Türkiye'ye karşı yürütülen terör faaliyetini RF hiçbir zaman desteklemedi ve desteklemeyecektir.” diyerek RF'nin politikasının çerçevesini çizmiştir. Türk tarafı da, RF'nin Çeçenistan'da kontrolün tekrar tesis edilmesine yönelik faaliyetini desteklediğini ifade etmiştir (Beat,2001:123).

Ermenistan'ın, Azerbaycan topraklarının %20'sini ve Dağlık Karabağ'ı işgal altında buldurması sorunu karşımıza RF-Türkiye arasındaki bir diğer anlaşmazlık konusu olarak çıkmaktadır. RF, bu bölgeye özel statünün tanınması gerektiğini düşünmektedir. RF, sorunun başlangıcında açıkça Ermenistan'ı desteklemiştir. Daha sonra bu tavrını değiştiren RF, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımış, Dağlık Karabağ sorununun Ermenistan ve Azerbaycan arasında direkt görüşmeler ile çözülebileceğini ve anlaşmaya varılması durumunda RF'nin "Garantör Devlet" olabileceğini açıklamıştır. RF'nin bu tavrı, Türkiye ve ABD gibi üçüncü ülkelerin konuya müdahil olmalarının önünü kesmeye ve bölgede RF'nin etkinliğini arttırmaya çalıştığı şeklinde değerlendirilmektedir. Azerbaycan ise Dağlık Karabağ'ın kendi toprağı olduğunu belirtmekte ve Azerbaycan'la tarihi ve kültürel bağları olan Türkiye, Azerbaycan'ı desteklemektedir. Türkiye, sorunun Azerbaycan lehine çözülmesi yönünde politikalar izlemektedir. Türkiye'ye yönelik Ermeni iddiaları ve Azerbaycan anlaşmazlığı sebeplerinden dolayı Türkiye, Ermenistan ile diplomatik ilişki kurmamakta ve bu ülkeye karşı ambargo uygulamaktadır (Kantarcı,2006:169-170).

RF, mevcut problemlerin ve ekonomik sıkıntıların yanında, askeri gücü, kültürel, ekonomik ve demokratik yapısı çerçevesinde teşkil ettiği/edeceği potansiyel tehlike karşısında Kafkasya'nın bir, "Barış Kuşağı" ve RF ile bir "Tampon Bölge" teşkil etmesi Türkiye için son derece önemli görünmektedir. Bu bağlamda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması, istikrarlı bir yapıya kavuşması ve RF'nin politik-ekonomik-askeri etkisinden uzaklaştırılmasının Türkiye'nin güvenliği ile yakından ilgili olduğu değerlendirilmektedir (Balaban,2003:66).

RF'nin güvenlik konsepti ile Askeri Doktrini (Öztürk,2001), Türkiye'yi çok yakından ilgilendirmektedir. Bunlarla ilgili gelişmeler dikkatle takip edilmeli, yeni gelişmelere uygun olarak kendi konumuz, milli güç unsurlarımız da dikkate alınarak, potansiyel tehdit olan kuzey komşumuza karşı gerçekçi ve uygulanabilir stratejiler gerekmektedir.

NATO'nun genişlemesi tartışmaları öne çıkarken Kafkasya'daki gerçek güvenlik sorunlarının göz ardı edilmesi Rusya'nın bölgede etkinliğini artırmaktadır. NATO üyesi Türkiye'nin ABD ile stratejik ve İsrail ile askeri işbirliği yaparak Rusya'nın Kafkasya'daki askeri varlığına meydan okuduğunu düşünen Rusya, bu bölgede

Türkiye'nin siyasal ve askeri alandaki çabalarından rahatsız olmakta ve bunun bölgede NATO'nun etkisinin artmasına yol açacağını düşünmektedir.. Rusya, Suriye, Ermenistan, Yunanistan ve GKRY ile geliştirdiği ilişkilerle Doğu Akdeniz'de etkinlik sağlayarak, hem NATO'nun genişleme sürecine karşılık vermeye çalışmakta, hem de Körfez ve Hazar havzasını kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Ayrıca, gerek ABD'ye gerekse Azerbaycan ile Türkiye'ye karşı İran ile ilişkilerini geliştirmektedir (Yıldız,1998:222).

Türkiye ve Rusya son yıllarda ikili ilişkilerini her alanda geliştirme ve ilerletme kararlılığı içerisinde oldukları. İki ülke arasında en dikkat çekici gelişme Eylül 2005 te yaşanmıştır. Türkiye'den "Avrasya Gücü" diye söz eden Rusya Savunma Bakanı, iki ülkenin askeri sanayiden terörle mücadeleye, bölgesel konulardan uzayda ortak çalışmaya pek çok alanda işbirliği yapabileceğini söylemiştir ve somut öneriler ortaya koymuştur (Kolobov ve diğ.,2005:299).

Normal gelişmesine devam eden iki ülke ilişkilerinin stratejik ortaklık seviyesine gelip gelmeyeceğini zaman gösterecektir. Bu hususta en büyük sorumluluk şüphesiz Türk tarafına düşmektedir. Düşünceden çıkıp icraya yönelik faaliyetler içerisinde bulunularak ancak bu sağlanabilir (Kolobov ve diğ.,2005:299).

4.2. Kafkasya'nın Türkiye Açısından Önemi

Tarihin en eski çağlarından beri, Avrupa ile Asya'yı bağlayan bir köprü olan Kafkasya, Rusya için olduğu kadar, hem bölge ülkeleri hem de bölge dışı ülkeler açısından da jeostratejik öneme sahiptir. Bu stratejik önem Kafkasya'da hakimiyet kurma mücadelelerinde öne çıkan en belirgin özelliktir. Ayrıca, Kafkasya'daki doğal kaynakların çeşitliliği, verimli topraklar ve iyi iklim koşulları bu bölgeyi, çıkar çatışmalarının alanı haline getirmektedir (Yıldız,1998:211).

Kafkasya, dünya politikası ve Türkiye için birçok sebepten dolayı önemlidir. Kafkasya bölgesi, "Doğu ve batı, kuzey ve güney" arasında geçiş olmak gibi bir özelliğinden dolayı stratejik öneme sahiptir. Soğuk Savaş sonrası gelişmeler, bölgenin stratejik pozisyonunu daha da geliştirerek, bölge tüm Avrasya'da, istikrar ve refahın tesisi için giderek artan bir önem kazandırmıştır. Bölgenin, Avrasya için stratejik öneminin

yanında, Kafkasya bölgesindeki istikrar ve refah, Türkiye'nin kendi güvenliği ve istikrarı bakımından, özel önem arz etmektedir. Kafkasya'yı Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan doğal kapısı olarak kabul etmek mümkündür (Bal,2004:398)

Kafkasya, Anadolu coğrafyasının bir uzantısı, tamamlayıcısıdır. Türkiye'nin jeostratejik ufku, stratejik ilgi alanı Kafkasya'ya uzanır. Türk kimliğinin, daha hakçası Türk kültürünün geleceğe yönelik evrensel değer ve ağırlığı, Kafkasya'daki gelişmelerle doğrudan ilgilidir (İlhan,1999:100)

Rusya Federasyonu içinde yer alan Kuzey Kafkasya, potansiyel kriz alanlarından biridir. ABD stratejik değerlendirmelerinde bu bölgenin Rusya ile pazarlıkta önemli bir işlev göreceği ifade edilmektedir. Yani, bu bölgede yaşayan halklar arasındaki sorunların, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu'daki güç mücadelelerinin bir aracı olarak kullanılması her an mümkündür. Bölgedeki eğilimler de bu tür politikalara yatkındır. Bu bölgenin, Batı endekli global politikalar kapsamında Rusya'nın Kafkasya'daki etkisini azaltma alanı olarak görülmesi, bölge hakkında daha fazla bilgiye sahip olan Rusya'nın bu bölgeye ilgisini artırırken, bölgede yaşayan halkların egemenliklerini elde etme mücadelelerini zorlaştırmıştır. (Yıldız,1998:212)

Bölge, aynı zamanda Türkiye için, güvenlik bağlamında tehdit kaynağı olarak da algılanabilir. Kafkasya'da keskin etnik ayrılıklar bulunmakla beraber, bu durum yeni sorunların ortaya çıkması için uygun bir zemin hazırlamaktadır. Bölgedeki sorunlar, çatışmalar ve özellikle Ermenistan ile iyi gitmeyen ilişkiler, bölgeyi güvenlik bağlamında da Türkiye için önemli ve hayati hale getirmektedir (Bal,2004:398).

Kafkasya, SSCB'nin dağılması sonucu güç boşluğunun ortaya çıktığı ve bu nedenle güç mücadelelerinin yaşandığı, önemli istikrarsızlıkların bulunduğu, Türkiye'nin milli menfaatleri ile milli güvenliğini etkileyen jeopolitik ve jeostratejik açıdan çok önemli olan bir bölgedir (Kantarıcı,2006:151).

Kafkasya, tarih, dil, din ve kültür bağı ile bağlı olduğumuz Türk Cumhuriyetlerinin yer aldığı, SSCB'nin dağılmasından sonra, ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle öz benliklerini ve kültürlerini canlandırmak için yardım bekleyen, çok sayıda Türk topluluğunu da içinde barındıran, özellikle Orta Asya'da bulunan bu Türk devlet ve

toplulukları ile irtibatın bu bölge üzerinden sağlanabiliyor olması bakımından, Türkiye'nin milli çıkarları ve menfaatleri için hayati öneme sahip bir bölgedir. Yüzyıllardır baskı ve zulüm altında yaşamış, günümüzde serbest piyasa ekonomisi kurallarını benimsemeye istekli, laik ve demokratik Türkiye'yi model olarak almak isteyen, güçlü bir Türk dünyasının varlığı Türkiye'nin güvenliği için çok önemlidir. Bu devlet ve topluluklar Türkiye'nin, RF'ye karşı garantisidir. Türkiye'nin güvenlik politikalarının kalbi bölgede atmaktadır (Kantarıcı,2006:151-152).

Stratejik öneminin ötesinde "hidrokarbon kaynakları" (Petrol ve doğal gaz) bakımından da Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgesi, zengin rezervleri ile önem arz etmektedir. Bölge, soğuk savaş sonrası dünya düzeninde, Avrasya'da kurulan enerji ve ulaştırma koridorlarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Bölge, boru hatlarının geçeceği ve geçtiği transit yol üzerinde yer almakta olup, Türkiye'nin savunduğu ve inşaatı tamamlanıp faaliyete geçen BTC Boru hattı, bölgeden Türkiye'ye uzanmaktadır. Bu hat ileride Kazakistan ve Türkmenistan'dan ve hatta uzun vadede Özbekistan'dan Türkiye'ye uzanacak bir petrol ve doğalgaz boru hattı şeklini alabilir. Bölgenin zengin kaynakları, göz önüne alındığında bölgenin ticaret potansiyelinin de Türkiye için büyük olduğu ortaya çıkacaktır (Bal,2004:399).

RF'nin Kafkasya'da bulunan askeri varlığı da, Türkiye'nin güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca RF bu bölgeyi, "Arka Bahçesi" başka bir ifade ile "Yakın Çevresi" olarak nitelendirmekte ve etki alanında bulunduğunu belirtmektedir.

Başta enerji olmak üzere Türkiye'nin de ihtiyacı olan, Orta Asya'nın zengin yer altı ve yer üstü kaynakları ile tarım ürünlerinin, Türkiye üzerinden dünya pazarlarına açılması, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının hızlanmasına önemli bir katkı sağlayacaktır (Kantarıcı,2006:152).

Türkiye'nin, Güney Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile iktisadi bütünlük sağlaması; Çin, Rusya, Hindistan, Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinin bahşettiği geniş pazar olanaklarından azami derecede yararlanma ve gelişmiş ülkeler veya bunların birlikleri ile her sektörde serbest rekabet gücü kazanmayı sağlayacaktır. Türkiye'nin AB'ye girme çabaları devam ederken, yeni bir alternatif olarak doğu piyasasına yönelmesi, pazarlık gücünü arttıracaktır.

Türkiye, konu edilen bölgenin coğrafi merkezinde ve bölgenin batı dünyası ile irtibat noktalarına hakim bir konumdadır. Türkiye, bölgedeki halkların % 90'nı ile din müşterekliği içinde olup, aynı zamanda laik bir demokrasi ve piyasa ekonomisine dayalı bir ekonomik sistem oluşturabilmiş tek ülkedir. Türkiye, Kafkasya'da büyük ölçüde ve Orta Asya'daki toplumlarla, hemen tamamen, ırk birliği ve dil benzerliği olma avantajına sahip bir ülkedir. Türkiye, bölgenin en disiplinli, en modern ve en deneyimli, kısaca en etkili muharebe gücüne erişmiş ordusuna sahip bir ülkedir. Türkiye, Avrasya'nın enerji koridoru (doğal gaz) ve (petrol) terminalidir (Yavuz,1998:303).

4.3 Türkiye'nin Kafkasya'daki Hedefleri, Menfaatleri ve Uygulaması Gereken Politikaları

Balkanları kısmi olarak AB'ye bırakan ABD, Kafkasya'nın güneyini kendisine ayırmıştır. Nitekim Gürcistan ve Azerbaycan'daki son gelişmeler bunun göstergesidir. Türkiye'nin bu genel çerçeveyi göz önüne alarak gerçekçi siyasetler üretmesi gerekir. Dış siyaset çok yönlü olmalıdır. Bölgesel sorunlarda belirleyici roller oynanmalıdır. Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar'daki jeokültürel doku jeopolitik alanlara dönüştürülmelidir. Kafkasya'daki temel sorun güvensizliktir. Bölgede güven ortamı oluşturulmalıdır. Türkiye, Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya ile organik ilişkilerini şimdilik RF ve ABD ile çatışmadan artırmalıdır (Günay,2004:42)

Kafkasya, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısıdır. Kafkasya'nın elden çıkması, Türkiye'nin Kafkasya üzerinden geçişinin tıkanmasına böylece Orta Asya'ya ulaşmasının imkânsızlaşmasına sebebiyet verecektir. Böylece Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerimiz bozulacak ve bölge üzerindeki etkinlik tamamen RF ve ABD'ye bırakılacaktır. Bu nedenle Kafkasya'nın güvenliğinin sağlanması şarttır. Türkiye girişimlerde bulunarak bunu en kısa ve en etkili bir şekilde gerçekleştirmelidir (Kona,2004b: 43).

Türkiye'nin temel çıkarı kendi sınır güvenliğini sağlamak, kuzeyden gelebilecek olan tehditlere karşı kendisini korumaktır. Bu sebepten Kafkasya bölgesindeki istikrarsızlığın Türkiye'yi rahatsız edecek düzeye gelmesi engellenmelidir (Tanrısever,2004b:32).

Bölgedeki iktisadi sıkıntılar, Kafkas Ülkelerinin yüzlerini ABD'ye çevirmelerine sebep olmuştur. "ABD gitmesin, ABD kalsın" düşüncesi Kafkasya'daki milletlerin kafasına yerleşmeye başlamıştır. ABD'nin bölgedeki varlığı, askeri varlığı bu ülkelerin Batıya yaklaşmalarını sağlamaktadır. NATO'ya girmek, iktisadi yönden kalkınmak istemektedirler. Türkiye'nin, ABD'nin yaptıklarına ulaşması mümkün değildir. Türkiye'nin yapması gereken ABD'nin çıkarlarını, Türkiye'nin çıkarları açısından olumlu değerlendirebilmektir. BTC, Türkiye için çok önemli, stratejik ve ekonomik bir kazançtır. ABD'nin desteği ile tamamlanmıştır (Tunca,2004:41).

Kafkasya ve Orta Asya'ya bakarken Balkanları da dikkate almak gerekir. Rusya ortodoks dayanışmasıyla bu bölgede etki kurmaya çalışmakta, ABD'de buna karşı "ılımlı İslam" kuşağı yaratmaya çalışmaktadır. Balkanlardaki gerilim kendini hem Kafkasya'da hem de Orta Doğu'da hissettirmektedir. Yunanistan'ın Ermenistan ve Suriye ile askeri işbirliği antlaşmaları, Rusya'nın Yunanistan ile askeri işbirliğini geliştirme çabaları burada dikkate alınması gereken önemli noktalardır. Balkanlarda bu süreci tersine çevirecek politikalar üretmek gerekmektedir (Yıldız,1998:238).

Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'daki olaylara seyirci kalınmamalıdır. Kuzey Kafkasya halklarının Türkiye'deki uzantıları canlı tutulmalıdır, ülke içinde aktif örgütlenmelerine izin verilmelidir. Kafkas kökenli Türk vatandaşlarının bölgede iktisadi ve kültürel yatırımlar yapmaları tek elden yönlendirilmelidir. İnsan hakları konusunda ulusal ve uluslararası zeminler oluşturularak RF'nin bölgedeki etkinliği azaltılmalıdır (Günay,2004:43).

Ermenistan'ın toprak talebi ve Büyük Ermenistan hayali vardır. RF de aynı şekilde bölgeyi tamamen ele geçirmek ve eski Sovyet idealini gerçekleştirmek arzusundadır. Bu sebepten Ermenistan'da var olan Rus askeri varlığı Türkiye için tehdit teşkil etmektedir. Büyük Ermenistan hayali, sözde Ermeni soykırımı ve Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması bu ülke ile olan ilişkilerimizin askıya alınmasına sebep olmuştur (Tunca,2004:41). Türkiye'nin, Azerbaycan'la her alandaki ilişkileri geliştirilmelidir. Türkiye, Azerbaycan'ın yanında yer almasını sağlamak için Ermenistan tarafından işgal edilmiş olan topraklarda ara buluculuk yapmalıdır. Türkiye elindeki kozları sonuna kadar Ermenistan'a karşı kullanmalıdır. Ermenistan hudut

kapısının açılması ve uygulanan ambargonun Türkiye tarafından kaldırılması Türkiye-Ermenistan ikili ilişkilerinde kullanılmalıdır (Kona,2004b: 43).

Bölgedeki milliyet ve mezhep çatışmalarına taraf olmak değil, tarafların kavgalarını önlemek ve tarafları barıştırmaya politika yürütmek Türkiye için önemlidir. Bu politika Türkiye'ye Balkanlarda, Kafkasya'da, Orta Doğu'da, Asya'da dostlar kazandırır. Ülkelerden herhangi birinin parçalanması Türkiye'yi olumsuz yönde etkiler (Yıldız,1998:241). Kafkasya'daki bölgesel istikrarsızlığın kaynağında RF'nin, SSCB sonrası dönemde başta ABD ve Türkiye olmak üzere diğer devletlerin bölgede daha etkin olmasını engellemek için bölge devletlerinin iç sorunlarını güdümlenmesi yatmaktadır (Tanrısever,2004a:30). Dağlık Karabağ, Çeçenistan ve Osetya sorunları karşısında izlenmesi gereken politika, başta Gürcistan olmak üzere komşu devletlerin "toprak bütünlüğüne" saygı çerçevesinde gelişmeli, soruna maruz kalan ülke ve sorun yaşayan etnik gruplar ile olan ilişkiler dengede tutulup, her iki taraf için de uygun bir açıdan olaya yaklaşılması gerekmektedir. Türkiye, bölgedeki etnik çatışmalarda arabuluculuk rolü üstlenmeli böylece Kafkasya'da anahtar ülke konumuna gelmelidir. Bu durum bölge ülkeleri ve global güçlerin Türkiye'nin bölgede stratejik olarak güçlü olduğunu kabul etmelerini sağlayacaktır (Tanrısever, 2004b: 33).

Türkiye'nin bölgesel etkinliğinin artırılması gerekir. İktisadi, diplomatik ve bölge ülkeleriyle askeri ilişkiler, ittifaklar kurulmalıdır. Özellikle Azerbaycan ve Gürcistan ile olan ilişki düzeyinin korunarak artırılması şarttır (Tanrısever, 2004b: 32).

Bölgede geleceğe yönelik politikalar üretmek ve bunları gerçekleştirmek için ciddi bilgi birikimine sahip olmalıyız (Yıldız, 1998: 235). Bölgeyi tanıyan uzmanlar yetiştirilmelidir. Türkiye'nin önemli üniversitelerinde bölge dilleri, tarihi ve kültürü ayrı bölümler altında okutulmalıdır. Bölge halkıyla, bölgeye yönelik kültürel faaliyetlerle, askeri ve sivil okullarla ve görsel ve sözlü medya ile, samimi bir şekilde sıcak temas kurulmalıdır (Günay, 2004: 43). Öncelikle Türkiye Güney Kafkasya ve Kuzey Kafkasya'yı tüm yönleriyle tanımalıdır. Etnik, demografik ve dini yapı çok iyi irdelenmelidir. Özellikle sosyolojik çalışmalar yapılmalıdır. Potansiyel kriz alanlarını görmek için o bölgedeki toplumsal ve dini dengelerin çok iyi bilinmesi gerekmektedir (Demir, 2004: 134). Bu bilgi birikimini harekete geçirecek kurumsal yapılara ve insan

gücüne ihtiyacımız vardır (Yıldız, 1998: 235). Fransızların, Almanların Kafkasya'da çok ciddi araştırma merkezleri vardır. Bizimde olması gerekmektedir. Böylece mili, kendimize ait raporları dikkate alarak bölge hakkında sağlıklı politikalar üretebiliriz (Demir, 2004: 134). Soğuk Savaş döneminde Batının ve NATO politikalarının dışına çıkamayan Türkiye'nin kendi politikasını, istihbaratını, değerlendirmesini ve hatta ekonomik altyapısını oluşturması gerekmektedir (Yıldız, 1998: 235).

TİKA tekrar eski konumuna getirilmelidir. Bir yere kültür kanalıyla girmek, o ülke içinde var olmak açısından çok önemlidir. Bu sebeple bölgeye kültürümüzü ihraç etmeliyiz. Türkiye özellikle din konusunda (İslam), bir dönem Avrasya İslam Şurası'na bir imkan sağlamıştır, yani Arap İslam merkezi, Kahire merkezine karşı bir İslam yapısı olabilir. Bir şekilde Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar Arap etkisi dışında farklı bir İslami anlayışın bir araya gelmesi, radikal akımları frenleyecek bir ortam olabilir (Demir, 2004: 134).

Eğitim politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik eğitim politikalarına ağırlık verilmesi gerekir. Milli Eğitim Bakanlığının denetiminde vakıf okullarının açılması gerekmektedir. Gürcistan'da Türkçe yabancı dil olarak okutulmaktadır. Bu konunun daha da geliştirilmesi gerekir. Bunların yapılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'nın daha fazla fon ayırması gerekmektedir (Demir, 2004: 134).

Ermenilere karşı iki tür strateji takip edilmelidir: 1. Diasporaya karşı, 2. Ermenistan'a karşı. Ermenistan'ın iktisadi sorunları iyi kullanılmalıdır. Azerbaycan'ı kızdırmayacak; ama Türkiye'nin de çıkarlarına zarar vermeyecek bir siyaset geliştirilmelidir. Baskın ülke rolüyle Ermenistan iç siyasetinde rol alınmalıdır. Gerekirse Türkiye'deki Ermeni kilisesi aktif kullanılmalıdır. Ermenistan'a karşı sert ılımlı bir siyaset takip edilmelidir. Türkiye, Ermenistan siyasetini Erivan'a bakarak değil, Moskova ve Washington ekseninde geliştirmelidir (Günay,2004:43).

2003 yılında Moskova'da yapılan 52 ülkeden 138 Ermeni örgütünün temsilcilerinin katıldığı Dünya Ermeni Organizasyonu son derece önemlidir. Buna V. Putin katılmıştır. Bu organizasyonun içinde soy kırımının tanıtılması da vardır. Bu kadar ciddi lobi faaliyetlerinin karşısında Türkiye'nin de lobi faaliyetlerine önem vermesi gerekmektedir (Demir, 2004: 135).

Karabağ sorunu çözülmemiştir. Sadece dondurulmuştur. Sorunu duygusal boyuta çekmeden gerçekçi atmosferde çözüm önerileri geliştirilmelidir. Azerbaycan'la olan ilişkiler halk bazında yaygınlaştırılmalıdır. İlham ALİYEV için Ankara'dan ziyade Moskova'nın ne dediği önemlidir. Buradaki öncelik derecesi değiştirilmelidir. Günlük değil, asırlık stratejiler geliştirilmelidir. Bölge için, Ankara siyasi cazibe, Erzurum da iktisadi cazibe merkezi haline getirilmelidir (Günay, 2004: 43).

Bölgesel alanlarda mutlaka inisiyatif sahibi olunmalıdır. 21 nci yüzyılda etkin olabilmemiz için bölgesel ve küresel güç olmayı bir "devlet siyaseti" haline getirmeliyiz (Günay, 2004: 43). Türkiye'nin bölgesel güç olması, hem Avrupa ile hem de bölge ülkeleri ile güçlü ekonomik bağları gerektirmektedir. Ayrıca bölge üzerinde hedefleri ve hırsları belli olmalı, uluslararası sermayeyi hedefleri doğrultusunda yönlendirebilmeli, bu hedeflerini gerçekleştirebilecek askeri ve siyasi, ideolojik (diplomatik vb) güce sahip olmalıdır (Yıldız, 1998: 233).

Türkiye'nin ve diğer Türk devletlerinin ekonomik çıkarları Rusya ile dostluğu gerektirmektedir. Ülkemizin Rusya ile çok geniş ekonomik işbirliği olanakları vardır. Orta Asya Türk devletleri de bu işbirliğinden yararlanacaklardır (Yıldız, 1998: 242).

Kafkasya ve Orta Asya yer altı zenginlikleri ve enerji kaynakları açısından son derece zengin bir bölgedir. Dolayısıyla enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve bunun Türkiye'nin kontrolünde yapılması, Türkiye için hayati önem arz eden bir konudur. Petrol ve doğalgazın Dünya pazarlarına Türkiye üzerinden ulaştırılması Türkiye'nin stratejik önemini bir kat daha arttıracaktır (Oğuz, 2004: 35).

Kafkasya'da halka yatırım yapılmalıdır. Bölge ülkeleriyle üniversitelerin çok ciddi anlamda ilişki kurması gerekmektedir. Azerbaycan'da bir dönem 10.000 tane Türk firması varken şu an bu sayı 200'dür. Türkiye, orta ve küçük ölçekli firmaları oraya götürmeli, onları teşvik etmelidir. Burası Türkiye'nin arka bahçesidir. Türkiye'nin komşularıyla iyi ekonomik, iktisadi ve siyasi ilişkiler içerisinde olması gerekmektedir (Oğuz, 2004: 35). Önümüzdeki yıllar içerisinde bölge devletlerinden Gürcistan ve Azerbaycan üzerindeki dış politikamız, aynı zamanda siyasi açıdan bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolünü ve takibini sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Bölgede huzur ve refahın sağlanması için, öncelikle bölgedeki siyasî, sosyal ve ekonomik sorunların adil ve kalıcı çözümlere kavuşturulması, ekonomik yaşamın canlandırılması, sosyal yaşamın öncelikle demokratikleşme olmak üzere yeniden düzenlenerek Batı standartlarına çıkarılması maksadıyla, bölgede coğrafi konum avantajı ve etkili millî güç unsurları ile bölgesel bir güç olarak bulunan Türkiye tarafından, politik partnerlerini de kendisi seçerek kendi menfaatleri paralelinde faaliyeti yönetmelidir (Balaban, 2003: 98).

Gürcistan ile ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, Ermenistan'ın hareket sahasını daraltacak şekilde politikaların takip edilmesi ve Azerbaycan ile her türlü ikili ilişkilerin geliştirelerek bölgesinde güçlü bağımsız bir ülke haline gelmesine yardımcı olunması konuları Türkiye'nin, Kafkasya'daki kısa ve orta vadedeki milli hedefleri olarak belirtilebilir (Kantarıcı,2006:156).

“Batıyla birlikte hareket ederek Kafkasya'nın tekrar Rus hâkimiyetine girmesine engel olmaya çalışmaktır” söylemi Türkiye'nin en önemli stratejisi olmaktadır. Bu stratejinin gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin belirlediği ana hedefleri; Kafkasya'yı bir köprü durumuna getirmek, Rus yayılcılığının yeniden canlanması ihtimaline karşı Kafkasya'yı bir tampon bölge haline getirmek, ikili ilişkiler kurarak bölgenin ekonomik potansiyelinden yararlanmak, Ermenistan'ın ve Gürcistan'ın güvenlerini kazanmak, Azerbaycan'ı destekleyerek komşularıyla olan sorunlarını çözmesinde yardımcı olmak, Kafkasya'da barışın sağlanmasını müteakip bölge ülkeleriyle savunma ağırlıklı güvenlik anlaşmaları yapmak, Azerbaycan'ın İran ve Rusya'nın hakimiyeti altına girmesine mani olmak, bölgenin istikrarı açısından bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını destekleyerek birbirleriyle ve uluslararası sistemle ekonomik ve siyasi bağlarının artırılmasını sağlamaya çalışmak şeklinde özetleyebiliriz (Kemik, 2000:164-165).

21. yüzyılda Türkiye'nin Kafkasya'da uygulaması güvenlik politikalarını ise; Kafkasya'da yaşanan gelişmelerin sürekli takip etmek, bölge ülkeleriyle kalıcı dostluklar kurmak için her alanda ikili anlaşmalar yapmak, Ermenistan'ın sözde “Ermeni Soykırımı” iddialarının AB tarafından sahiplenilmesine engel olmak, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmesini

sağlamak, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ı desteklemek, Çeçenistan sorunun çözülmesi için arabulucuk yapmak şeklinde özetleyebiliriz (Yeşil,2005:5-9).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih boyunca Avrasya'nın değişik bölgelerine yayılan kavim göçlerin en önemli kavşak noktalarından birini oluşturan ve bu nedenle de göreceli olarak küçük bir alanda son derece karmaşık bir etnik ve linguistik yapı barındıran Kafkasya, pek çok siyasi güç arasındaki en önemli rekabet alanlarından birini oluşturmuştur (Davutoğlu,2001:124).

Kafkasya günümüze kadar pekçok milletin yaşamış olduğu küçük bir coğrafya olmasına rağmen bir milletler, diller ve dinler bölgesi olagelmıştır.

Kafkasya bölgesi Türkiye'yi Orta Asya'ya dolayısıyla SSCB'nin dağılması sonrası kurulmuş Türk Cumhuriyetlerine bağlayan bir köprüdür.

Kafkasya jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle çok önemli bir bölge olmasından dolayı tarih boyunca büyük devletlerin güç mücadelelerine sahne olmuştur. Yakın tarihimizden başlayacak olursak önce Osmanlı Devleti ve İran arasında daha sonra Rusya-İran-Türkiye arasında günümüzde ise başta ABD olmak üzere pekçok ülke arasında rekabet bölgesi olmaya devam etmektedir. Yer altı zenginlikleri özellikle petrol ve doğal gaz zengini olması konum itibariyle Avrupa ve Asya'yı birleştirmesi, Orta Doğu ve Orta Asya'ya hakim bir konumda olması dolayısıyla Kafkasya, devletler sahnesinde çok önemli bir konuma sahiptir.

Brezinski'nin *Büyük Satranç Tahtası* adlı eserinde bahsettiği gibi Kafkasya, etnik ve demografik yapısı itibariyle tam bir milletler mozaiği olması ve yaşadığı pek çok etnik problemler dolayısıyla günümüzün Balkanları konumundadır.

SSCB'nin dağılması sonucu bağımsızlıklarını ilan eden Kafkas Cumhuriyetleri'nde pekçok kanlı çatışmalar olmuştur. Gürcistan'da Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset çatışmaları, Azerbaycan'da Dağlık Karabağ konusunda Azeri-Ermeni çatışmaları, Kuzey Kafkasya'da Rusya-Çeçenistan çatışmaları bunların en önemlileri olmakla birlikte bölgedeki sorunlar çözümlenmemiş sadece dondurulmuş durumdadır.

Kafkasya'nın tarihine, bugünkü demografik ve etnik yapısına, dil ve dini yapısına baktığımızda görmekteyizki Kafkasya, Türk Dünyası'nın, Türkiye'nin ayrılmaz bir parçasıdır. Buradaki Türk ve akraba toplulukların Osmanlı ile, Türkiye ile derin tarihi, dini, milli, kültürel, ve etnik bağları vardır. Bugün belki Kafkasya'da yaşayan

topluluklardan daha çok Türkiye’de bu toplulukların akrabaları yaşamaktadır. Dolayısıyla Kafkasya’nın Türkiye için gözardı edilemeyecek kadar büyük bir önemi vardır. Bu bölgede cereyan etmiş, eden ve edecek her olay Türkiye’yi derinden etkileyecektir.

Kafkasya, Rusların bölgeyi egemenlik altına aldığı 19. yüzyıldan itibaren hep sürgünlerin, katliamların ve gözyaşının hakim olduğu bir bölge haline gelmiştir. Çarlık Rusyası ile başlayan, Sovyetler Birliği ile devam eden “böl ve yönet” politikaları sonucu demografik yapı ilerde etnik gruplar arasında sorun yaratacak şekilde değiştirilmiştir. Özellikle Stalin döneminde uygulanan sürgünler ve özerk/otonom bölgelerin sınırlarının suni olarak çizilmesi bugünkü sorunların temelini oluşturmaktadır. Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes ve Adıgey Federe Cumhuriyetlerini ele aldığımızda bu politikayı bariz bir şekilde görmekteyiz. Türk kökenli Karaçaylar ve Balkarlar aynı etnik kökenden olduğu gibi Adıgeler ve Kabardeyler de Çerkes ırkından olup yani hepsi kardeş ırklardır. Fakat görüldüğü gibi Rus politikaları doğrultusunda Türkler ikiye, Çerkesler ise üç parçaya bölünerek güçleri azaltılmış ve Rusların kolay hükmedebilecekleri bir yapıda yaşamaya mahkum edilmişlerdir. Günümüzde ise bu yapı içerisinde Adıgelerin RF tarafından özerkliklerinin ellerinden alınması ve tamamen Ruslaştırılmaları söz konusudur. Elbette bu süreci diğer cumhuriyetlerin de takip etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Tarihi, kültürel, dini ve etnik olarak çok yakın olmamız gereken bu bölgeye bence çok uzağız. Bölge ile alakalı dış politikamızı tekrar gözden geçirmeli, hedeflerimizi ve izleyeceğimiz yolu tekrar belirlemeliyiz. Kafkasya’da bir avuç Ermeni’ye söz geçiremeyen bir konumdayız. 2,5 milyon Ermeni, Azerbaycan’ı - bizim Kafkasya’daki en yakın müttefikimiz – işgal etmiş ve asılsız isnadlarda bulunarak kendilerinin yaptıkları katliamları Türklere ve Türkiye’ye mal ederek bizden toprak talebinde bulunma cüretini göstermişler ve göstermeyede devam etmektedirler. Ermenistan, bunları yaparken yalnız değildir fakat bizim de bu olaylara karşı bir devlet politikamızın olması gerektiği kanaatindeyim. Çünkü Kafkasya bölgesinde Türkiye için hayati öneme haiz, çok büyük milli çıkarlarımızın olduğu enerji ve ulaşım projelerinin (Avrasya Ulaşım Koridoru Projesi, Kars-Tiflis Devlet Demiryolu Projesi, Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi ve Şahdeniz (Bakü-Tiflis-Erzurum) Projesi) güzergahları Gürcistan’ın sorunlu

bölgesi olan Cavaheti'den geçmektedir. Ayrıca 1944 yılında haksız olarak sürgün edilmiş Ahıska Türkleri'nin bölgeye dönememelerinin en önemli sebeplerinden biri de Cavaheti Ermenilerinin baskılarıdır. Ahıska Türkleri'nin yurtlarına tekrar dönebilmeleri bölgedeki Ermeni nüfusunun dengelenmesini sağlayacak bu durum ise Türkiye'nin milli menfaetlerine hizmet edecektir.

Çeçenistan, RF tarafından terörist ülke ve Çeçenlerde terörist olarak nitelendirmekte fakat Rusların insan hakları ihlalleri hiç dile getirilmemektedir. Gerekli platfromlarda bunun dile getirilerek Çeçenistan'da yapılan insan hakları ihlallerinin son bulması sağlanmalıdır.

ABD ve bir çok AB ülkelerinin bölge içerisinde uzmanları ve araştırma görevlileri bulunmakta, sivil toplum kuruluşları görev yapmaktadır. Abhazya'da farklı milletlere mensup 15 taneye yakın sivil toplum kuruluşu görev yaparken Türkiye'den hiçbir sivil toplum kuruluşu bölgede görev yapmamaktadır (Kanbolat, 2007b:9). Kafkasya'da etkili olabilmek için bölgeyi ve insanını çok iyi tanımalı, gelişen olayları sürekli takip etmeliyiz. Bölgeyi bilen, bölgedeki insanlarla anlaşabilen uzmanlar yetiştirmeli, bölge halkı ile ilişkilerimizi tarihi, dini, kültürel ve etnik bağlantılarımızıda göz önünde tutarak geliştirmeliyiz. Kafkasya'yı tanımadan, Kafkas Toplulukları'nın düşünce yapılarını, hayat tarzlarını bilmeden bölge ile alakalı stratejiler ve politikalar geliştiremeyiz. Geliştirdiklerimizde yanlış veya yönlendirilmiş olur.

Ermenistan'ın bir kara devleti olduğunu ve Türkiye olmadan Karadenize ve Batıya açılmayacağını unutmamalıyız. Ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan bu ülkeye karşı elimizdeki kozları kullanarak soykırım talepleri ve Dağlık Karabağ sorunlarına çözüm bulmamız gerekmektedir.

Gürcistan ve Azerbaycan Kafkasya bölgesinin iki kilit ülkesidir. Özellikle Gürcistan Kafkasya'nın, Karadenize ve Batıya açılan kapısıdır. Bu ülkenin toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesi bizim için hayati öneme haizdir. BTC ve ilerde yapılması planlanan projelerin devamı, emniyeti ve sürekliliği için bu çok önemlidir. Fakat bunu yaparken Gürcistan'da yaşayan tarihi, kültürel, dini ve etnik kökenden gelen dostlarımızın, kardeşlerimizin haklarını yok saymamalı Onlara gereken alakayı göstermeliyiz. Ahıska Türklerinin vatanlarına geri dönmelerini ve bütün haklarına sahip olmalarını

sağlamalıyız. Ayrıca Acaristan'daki ve özellikle Abhazya'daki gelişmeleri çok dikkatli olarak takip etmemiz gerekmektedir.

İran Kafkasya'da tamamen çıkarları doğrultusunda pragmatik bir politika izlemiştir. Şii kökenli olmasına rağmen topraklarındaki 20 milyon Azeri'nin Azerbaycan'la birleşebileceğini düşünerek Dağlık Karabağ sorunu dahil her türlü problemde Azerbaycan'ın karşısında olmuş, RF, Ermenistan ve İran böylece resmi olmasada bir cephe oluşturmuşlardır.

Rusya ve Ermenistan'ın, Kürt sorununu ve Ermenistan'ın sözde Ermeni soykırım iddialarını sıcak tutarak Türkiye'ye karşı bir baskı unsuru olarak kullanması, uluslararası kamuoyunda siyasi destek arayışlarını sürdürmesi beklenmektedir.

Coğrafyasının bir kısmı işgal edilmiş olan Azerbaycan'ın, Ermenistan ile ilişkilerinin devam etmesi için işgalin sona ermesi gerekmektedir. Bu durumun taraflar arasında çatışmaya dönüşebileceği ve gerginlik kaynağı olarak kalmaya devam edeceği değerlendirilmektedir. Buradaki gelişmeler, Türkiye'nin Kafkasya politikası için hayati öneme haizdir ve yakından takip edilmelidir.

Kafkasya ile Türkiye arasında yüzyıllardır süregelen gerek coğrafik, etnik, tarihsel ve din-dil bağlantısının, gerekse de sosyo-ekonomik ve politik menfaatler temelindeki yakınlaşmanın meyvelerini Türkiye, geçtiğimiz yıllarda başarı ile planlanmış ve hayata geçirilmiş olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile toplamaya başlamıştır.

Ancak, bölgede özellikle SSCB'nin yıkılmasını takiben doğan siyasi boşluk, zengin etnik mozaiğin de desteğiyle yerini kararsız ve belirsiz gelecekleri olan, onlarca Özerk Cumhuriyetin bölgede yeşermesine ve bölgedeki dengelerin değişmesine neden olmuştur.

Dünyanın enerji ihtiyacı, gelişen teknolojiye bağlı olarak önümüzdeki yıllarda büyük oranda artacağı göz önüne alındığında, ABD ve AB olmak üzere pek çok ülkenin dikkatleri ve ilgisi Kafkasya Bölgesine çevrilmiş durumdadır (Brzezinski,2005:177).

Ülkemiz açısından bölgede kalıcı dostlukların ve barışın devamı, Hazar Havzası'ndan doğan zengin enerji hatlarının güvenliği ile rasyonel bir ilişkiye sahiptir. Türkiye'nin bölgeden doğan ekonomik menfaatleri, bölgedeki ABD, RF, İran ve AB'nin dış

politikalarını sürekli gözlemleyerek, bölge halkları ile kültürel, dini ve etnik bağlamda yakınlık gibi çok önemli avantajlarını kullanarak, bölge üzerinde ekonomik çıkar güden süper güçler arasında sağlam bir pozisyon almasını gerektirmektedir.

Azerbaycan ve Gürcistan ile olan ve eskisine göre ayağı yere daha çok basan politik ve ticari ilişkiler de önümüzdeki seneler içinde aynı dengede ilerlemelidir. Eğitim ve askeri konularda ülkeler arasındaki değişim ve karşılıklı etkileşim, eskisinden daha kuvvetli bir şekilde devam ettirilmelidir.

Azerbaycan'ın hassasiyetini, Rusya ve İran'ın baskılarına karşı devam ettireceği, Rusya ve İran'ın bölgede nüfuz tesis etme ve idame çalışmalarını sürdürmeye devam edeceği, milletler mozaiki olan Kafkasya'da içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk çeyreğinde de iç istikrarsızlığın ve etnik problemlerin süreceği, İran'ın bölge ülkelerine İslami rejim yayma çabalarının kesintisiz süreceği değerlendirilmektedir.

ABD'nin bölge üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Gürcistan'da gerçekleşen Kadife Devrim ve Azerbaycan'daki yönetimin değişmesinin ardından bu ülkeler ABD'ye daha çok yaklaşmaktadırlar. ABD'nin müttefiki olan bir ülke olarak bunu Kafkasya'daki milli menfaatlerimiz ve çıkarlarımız açısından iyi değerlendirmeliyiz. Rusya'nın bölgedeki nüfusunu azaltmaya çalışmalıyız.

Türkiye bölge üzerindeki konumunu güçlendirmeli, bunu sağlayabilmek için çok yönlü ve gerçekçi politikalar üretmeli, bu sayede Kafkasya'da etkili bir konuma gelebilmelidir. Bu hem Türkiye için hem Kafkasya'daki akraba topluluklar için hayati öneme haizdir. Kafkasya'da dondurulmuş durumda olan çatışma alanları için Türkiye arabuluculuk yaparak bir an önce problemlerin çözülmesini sağlamalıdır. Bu alanlar Kafkasya'nın dışarıdan müdahalesine açıktır. Türkiye'nin ekonomik ve milli çıkarlarının devamı ancak istikrarlı bir Kafkasya sayesinde olabilir. Türkiye Kafkasya'da istikrarın sağlanması için gerekli çabayı göstermeli ve bu yönde politikalar üretmelidir.

RF, Kafkasya'da önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, Kafkasya'da etkili olabilmek, ekonomik ve milli çıkarlarını gerçekleştirebilmek için bölge içerisindeki hakim güçleri görmemezlikten gelemez. Türkiye, RF ile ikili ilişkilerini geliştirmeli, ekonomik ve siyasi alanda anlaşmalar yapmalı RF için vazgeçilemez bir

aktör konumuna gelebilirdir. Böylece Türkiye için Kafkasya'da çok önemli olan istikrarın ve güvenliğin sağlanabilmesi bakımından büyük yol alınmış olacaktır.

Son sözümü, Kafkasya'da gelişen olayları bir yabancıdan, bir Kafkasyalı'nın bakış açısından daha objektif olarak değerlendirebilmek için kendisi bir Gürcü olan ve Gürcistan İç Kuvvetleri'nde görevli Akaki PİRTAKHİA'ya ait şu değerlendirme ile tamamlıyorum; *“Genel olarak baktığımızda Gürcistan'a karşı uygulanan siyaset hep aynı senaryo olarak karşımıza çıkmaktadır. Senaryo'ya baktığımızda Gürcistan en az bir iç sorunla meşgul ederek bütün ekonomi servetin bu sorunların çözmesine harcatarak ekonomi kalkınmasına mani olmak. Aynı zamanda bu bahanelerle dünya kamuoyuna dengesiz ve antidemokratik devlet olarak göstermek ve bu bölgedeki gelişmeler kendi devletin vatandaşların için tehdit oluşturduğunu duyurmak. Buna örnek olarak Rusya tarafından Abhazya ve Güney Osetya Bölgesi'nde uygulamış olduğu siyaseti verebiliriz. Bölgede yaşayan Abaz ve Oset kökenli vatandaşları bağımsızlık ilan etmeye kışkırttı ve Gürcülerle olan ilişkisi bozdu. Daha sonra Gürcülerle arası bozuk olan Abaz ve Oset kökenli vatandaşları köşeye sıkıştırıp şantaj ederek Rusya vatandaşlığı vererek pasaport dağıttı ve bölgeye sahiplenmeye başladı. Daha sonra bölgede yaşayan halklar kendi vatandaşlar olduğu ve koruma altına alacağını ilan etmeye başladı. Böylece Abazların ve Osetlerin bağımsızlığın hayaleti geçmişe karıştı.”* (Pirtakhia, 2005: 5-3).

KAYNAKLAR

- ACAR, D. Şefika (2006), “Soğuk Savaş Sonrası Kafkaslar’da Güvenlik Sorunları”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 1, Sayı 1, s.58-70.
- AĞACAN, Kamil (2005), “Azerbaycan’da Demokratikleşme Problemi ve Kasım Seçimleri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Kasım, <http://www.asam.org.tr/temp/temp36.pdf>, 24.07.2007.
- AĞACAN, K. (2001), “Kardeş Devletler: Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yay., Ankara, Azerbaycan Özel, İlkbahar, Cilt 7, Sayı 1.
- ARAS, Bülent (1996), “İran’ın Değişen Güvenlik Dengesi Çerçevesinde Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri ile İlişkileri”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 3, Sayı 3, s.167-180.
- ARAS, O.Nuri (2004), “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”, Editörler: SELÇUK, Hasan, M. İskender, E.Zengin, G.Mikailov, N.Kamalov, E.Sancak, A.Şükürova ve O.N.Aras, *Yeni Yüzyılda Azerbaycan’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, TASAM Yayınları, İstanbul, s.173-203.
- ARİF, Emin (ŞİHALİYEV) (2004), *Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü*, Naturel Yay., Ankara.
- ASLAN, Cahit, C. DEVRİM, F. HUVAJ, M.PAPŞU, N.KARAERKEK, Ö .ÖZBAY, S.E.BERZEG ve S.S.DAĞISTANLI (2005), *Biz Çerkesler*, Düz. M. ÜNAL, E. YILDIR, Kafkas Dernekleri Federasyonu Yayını, Ankara.
- ASLANLI, Araz (2006), “Azerbaycan-Türkiye İlişkileri”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=686&sayfa=14>, 24.07.2007.
- ASLANLI, Araz (2004), “Bakü-Tiflis-Ceyhan: Petrolün Ötesinde Önem Taşıyan Hat”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=48&sayfa=45>, 24.07.2007.
- ATAY, Mehmet (2003), “Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerinde Son Durum ve Mülteciler Sorunu”, *Kafkasya’nın Jeopolitik Sorunları*, Hazar Üniversitesi ASAM Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü, ASAM Yay., Ankara.
- AVŞAR, B.Zakir (1997), “Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ankara, Yıl 3, Sayı 16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Temmuz-Ağustos.
- AVŞAR, B. Zakir ve Zafer S. TUNÇALP (1994), *Sürgünde 50. Yıl: Ahıska Türkleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara.
- AYDIN, Mustafa (2002), *Güvenlik Boyutunda Kafkasya’nın Geleceği ve Türkiye Semineri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- BAL, İdris (2004), “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, Der. İdris BAL, *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayıncılık, Ankara.

- BAL, İdris, (2001), “Türk Cumhuriyetlerinde Miletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi”, *Avrasya Etütleri*, Yaz, Sayı 20.
- BALABAN, Ergün (2003), *RF ve Türkiye'nin ulusal çıkarlarının Kafkaslar'daki çatışma noktaları nelerdir? Türkiye, bu çatışma noktalarını lehine çevirebilmesi için nasıl bir politika takip etmeli, bölgede bulundurabileceği askerî varlık ve askerî işbirliğinin esasları ne olmalıdır?*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- BANGERT, Yvonne (1998), “Güney Osetya Anlaşmazlığı”, *Kafkasya Yazıları*, Yıl 1, Sayı 4, http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_gosetya_gosetyaanlasmazligi.html, 11.07.2007.
- BARAN, Zeyno, S. Frederick STARR ve Svante E. CORNELL (2006), *Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU*, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program, Silk Road Paper, July, Sweden, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0607Islam.pdf>, 13.07.2007
- BARAN, Güney (2004), *Gürcistan'ın, Abhazya, Acaristan, Cevaheti Sorunları ve Bu Sorunların Çevre Ülkelerle İlişkilerine, Özellikle Türkiye'nin Kafkasya Politikasına Etkileri Nelerdir?*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- BAYIR, Emre ve Araz ASLANLI (2001), “Aylık Bölgesel Değerlendirme”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Ankara, Ekim.
- BAEV, Pavel, B.COPPIETERS, S.E.CORNELL, D. DARCHIASHVILI, A. GRIGORIAN, D. LYNCH, J. ROBERTS, D. SAGRAMOSO, B. SHAFFER ve A.YUNUSOV (2003), *The South Caucasus: a Challenge for the EU*, Chaillot Papers, No:65, December, Institute for Security Studies EU, Paris, <http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai65e.pdf>, 13.07.2007.
- BAEV, Pavel (2003), “Russia's policies in the North and South Caucasus”, *The South Caucasus: a Challenge for the EU*, Chaillot Papers, No:65, December, p.41-52, Institute for Security Studies EU, Paris, <http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai65e.pdf>, 13.07.2007.
- BEAT, Maria (2001), “Türk-Rus İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Ankara.
- BEDİRHAN, Yaşar (2000), *Selçuklular ve Kafkasya*, Çizgi Kitapevi Yay.
- BERKOK, İsmail (1958), *Tarihte Kafkasya*, Vadi Yayıncılık, İstanbul.
- BERMAN, Ilan (2004), “The New Battleground: Central Asia and the Caucasus”, *The Washington Quarterly*, by The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology, winter, 28:1, pp. 59–69, http://www.twq.com/05winter/docs/05winter_berman.pdf, 13.07.2007.
- BERZEG, Sefer E. (2005), “Kafkasya'daki Yok Etme Savaşı ve Sürgünler Günümüzde de Sürüyor”, *Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, Uluslararası Konferans 21 Mayıs, s.88-97.
- BERZEG, Kazım (2007), *Kafkas Vakfı AGİT Raporu*, http://www.kafkas.org.tr/hakkinda/agit_raporu_.html, 20.07.2007.

- BİCE, Hayati (1991), *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- BOZKURT, G. Saynur (2006), “Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 7, Ankara, s.21-45.
- BRZEZINSKI, Zbigniew (2005), *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri*, Çev.:Yelda TÜREDİ, İnkılâp Kitabevi, Ankara.
- BUTTANRI, Bilge (2004), *Bölgesel Güç Karadeniz*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- CABBARLI, Hatem (2004a), *Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri*, ASAM Yay., Ankara.
- CABBARLI, Hatem (2004b), “Ermenistan Silahlı Kuvvetleri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yayınları, Ankara, Eylül, Sayı 53, s. 70-76.
- CAFERSOY, Nâzim (2000), *Eyalet-Merkez Düzeyinde Eşit Statüye:Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2000)*, ASAM Yayınları, Ankara Çalışmaları Dizisi 1, Ankara.
- CAN, Sönmez (1996), “Jeopolitik Açından Kafkasya”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yay., Ankara, Rusya-Kafkasya Özel, Cilt 3, Sayı 4, Kış.
- CIA, İnternet Sitesi (2007), *The World Factbook: Azerbaijan*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/aj.html>, 24.07.2007.
- COHEN, Ariel (1994), “Rusya ve Komşuları Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrasya Politikasının oluşturulması”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 1, Sayı 1, s.56-71.
- CORLEY, Felix (1997), “South Ossetia between Gamsahurdia and Gorbachev: three documents”, *Central Asian Survey*, No: 16(2).
- CORNELL, Svante E. (2007), *Georgia After The Rose Revolution: Geopolitical Predicament And Implications For U.S. Policy*, The Strategic Studies Institute publication, Title 17, United States Code, Section 105, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?PubID=757>, 13.07.2007.
- CORNELL, Svante E. ve S. Frederick STARR (2006), *The Caucasus: A Challenge for Europe*, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program, Silk Road Paper, June, Sweden, http://http://www.circassianworld.com/pdf/Caucasus_SilkRoad.pdf, 13.07.2007
- ÇELİKPALA, Mithat (2006), “Siyasi, Ekonomik ve Demografik Göstergeleriyle Kuzey Kafkasya”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., Yıl 1, Sayı 1, s. 38-52.
- ÇETİNSAYA, Gökhan (2003), *Güvenlik Boyutunda RF'nin Geleceği ve Türkiye Semineri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- ÇİLOĞLU, Fahrettin (1998), “Kafkasya Konusunda Yanılığlar ve Yanılışlar”, *Kafkasya Yazıları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 3, Sonbahar/Kış.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, A. Faik (2004), “Türkiye'nin Kafkasya Siyaseti ve Uygulamasında Fayda Mütalaa Edilen Stratejiler”, *Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 14 Nisan.
- DEMİR, A.Faik (2003), *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, Bağlam Yayınları, Ankara.
- DEMİRRAĞ, Yelda (2006), “Güney Kafkasya Politikası”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 1, Sayı 1, s.71-80.
- DEVECİ, Yıldız (2005), “Ermenistan ve Gürcistan İzlenimleri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Ankara, Sayı 66, s.97-99.
- DEVLET, Nadir (1998), “Tarihi gelişim içinde Kafkas toplumlarının sosyo psikolojik ve kültürel özellikleri, bunlar üzerinde güç ve rekabet mücadeleleri ve Türkiye'nin izlemesi gereken sosyo psikolojik kültürel politika ve etkinlikler”, *Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde, Türkiye'nin Önemi Sempozyumu*, Bildiri, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 28-29 Nisan, s.253-282.
- DEVLET, Nadir (1989), *Çağdaş Türk Dünyası*, Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul.
- DİNÇ, Hakan (2004), *Orta Asya Hazar Petrol Havzası ve Baku-Ceyhan Boru Hattının Tamamlanması Türkiye'ye Ne Gibi Faydalar Sağlayacaktır? Halen Beklenen Faydanın Gelecekte Artırılmasına Yönelik Tedbirler Neler Olabilir? Konuyu Türkiye'nin Milli Menfaatleri Yönünden Değerlendiriniz*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- DZUTSEV, Khasan, Abraham PERSHITZ ve Ken ROBERTS (2002), *Ethnic Divisions, Politics and Wahhabism in the Post-Soviet North Caucasus*, <http://www.hsd.hr/revija/pdf/1-2-2002/Dzutsev.pdf>, 13.07.2007.
- ERGİN, Hikmet (2002), *Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel İlişkilerin Bugünü ve Geleceği*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- ERKEK, Halil (2001), *Kafkaslar Bölgesinin Etnik ve Demografik Yapısına Göre Uygulanabilecek Psikolojik Harekat Faaliyetlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- FALKOWSKI, Maciej (2007), “North Caucasus: the Russian Gordian knot”, *CES Studies*, p.43-66, http://pdc.ceu.hu/archive/00002322/01/north_caucasus.pdf, 13.07.2007.
- FULLER, Elizabeth (1996), “Transkafkasya'da Etnik Milliyetçilik”, *Yeni Forum*, 17 (321), Şubat.

- GCPP, Study commissioned by the Global Conflict Prevention Pool (2005), *Strategic Reconstruction And Development Assessment (SRDA): North Caucasus*, Expert Report, Moscow, http://www.fewer-international.org/images/lib/SRDA_Eng_C_KN_32.pdf, 13.07.2007
- GÖKIRMAK, Mert (2004), "Güvenlik Boyutunda Azerbaycan'ın Geleceği", *Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 14 Nisan.
- GRIGORIAN, Arman (2003), "The EU and the Karabakg conflict", *The South Caucasus: a Challenge for the EU*, Chaillot Papers, No:65, December, p.129-142, Institute for Security Studies EU, Paris, <http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai65e.pdf>, 13.07.2007.
- GROMIKO, A. (1998), "Rusya ve İran: Yeni Gerçek", *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 4, Sayı 1-2, s.185-194.
- GÜNAY, Bekir (2004), "Güvenlik Boyutunda Ermenistan'ın Geleceği", *Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 14 Nisan.
- GÜNGÖR, Fethi (2005), "Kafkasya'da Soykırım ve Sürgün-Kısa Bir Sosyolojik Tahlil", *Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, Uluslararası Konferans 21 Mayıs, s.12-38.
- GÜR, O. Nuri (2004), *Rusya Federasyonu-İran-Ermenistan yakınlaşmasının Kafkaslar ve Türkiye'ye etkileri nelerdir? Türkiye'nin izleyeceği politikalar neler olmalıdır?*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- HASANOĞLU, Mürteza ve Elnur Cemilli (2006), *Güney Kafkasya'da ABD Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- HESLİN, N.Sheila (1999), "Key Constraints to Caspian Pipeline Development:Status,Significance and Outlook", *Central Asian Survey*, Vol.18, Issue:4.
- HUNTER, Shireen T. (1997), "Azerbaijan: Searching For New Neighbours", (der.), Ian BLEMMER ve Ray TARAS, *New States New Politics Building the Post-Soviet Nations*, Cambridge Univeristy Press, Cambridge.
- HUNTER, Shireen T. (1994), "International And Regional Actors: Their Politics and Impacts on The Transcaucasus", *The Transcaucasus in Transition: Nation Building and Conflict*, Maruizio pitoso, CSIS, Washington DC.
- İBRAHİMLİ, Haleddin (2001), *Değişen Avrasya'da Kafkasya*, ASAM Yayınları, Ankara.
- İLHAN, Suat (1998), "Kafkasların coğrafi konumu, jeopolitik, jeoekonomik, jeostratejik özellikleri ve bölge üzerinde güç ve rekabet mücadelesinin geleceği ile milli menfaatleri ve hedefleri paralelinde Türkiye'nin izlemesi öngörülen politika ve stratejilerin esaslarının tesbiti", *Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu*, Harp Akademileri Yayını, 28-29 Nisan, İstanbul.

- İLHAN, Suat (1999), *Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (2000), *Güney Kafkasya:Sosyal Antropoloji Araştırmaları : Kuzey Azerbaycan-Gürcistan-Nahçıvan Gezi Notları ve Türk Halk İnançları*, ASAM Yayınları, Kafkasya Araştırmaları Dizisi 3, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1999), *Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, ASAM Yayınları, Ankara.
- KANBOLAT, Hasan (2007a), “Çeçenistan’da II. Kadirov Dönemi ve Rusya”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yayınları, Mayıs, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=60&ID=1689>, 24.07.2007.
- KANBOLAT, Hasan (2007b), “Gürcistan-Abhazya İhtilafında Türkiye Devreye Girebilir mi?”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Mayıs, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=4&ID=1699>, 24.07.2007.
- KANBOLAT, Hasan (2006a), “21 MAYIS 1864 Anılırken Adıgey Cumhuriyeti Tarihe mi Karışıyor?”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Mayıs, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=45&ID=1103>, 24.07.2007.
- KANBOLAT, Hasan (2006b), “Gürcistan-Ukrayna-Karadeniz Üçgeni Arasında Kuzeybatı Kafkasya: Kabardey-Balkar'dan Sonra Sıra Karaçay-Çerkes'te mi?”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Şubat, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=45&ID=1071>, 24.07.2007.
- KANBOLAT, Hasan (2005a), “Azerbaycan Genel Seçimlere Hazırlanıyor”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Kasım, <http://www.asam.org.tr/temp/temp125.pdf>, 24.07.2007.
- KANBOLAT, Hasan (2005b), “Günümüz Rusya’sının Kafkasya Politikaları”, *Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, Uluslararası Konferans 21 Mayıs, s.179-202.
- KANBOLAT, Hasan (2002), “Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Zirvesi ve Gölgedeki Ortak: Ermenistan”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., Ankara, Cilt 3, Sayı 26, Haziran.
- KANBOLAT, Hasan, (2001), “RF'nin Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 6 , Sayı 4, s.165-179.
- KANTARCI, Hakan (2006), *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- KARAYEL, Erol (2006), “Rusya Federalizmi Adıgey Kavşağında”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 1, Sayı 1, s.15-17.
- KARAYEL, Erol (2005), “Uluslar arası Hukuk Belgelerine Göre Kafkas Halklarına Uygulanan Soykırım ve İnsanlık Suçları”, *Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, Uluslararası Konferans 21 Mayıs, s.150-165.
- KARAYEL, Erol (1998), “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar :Sebepler ve Çözümler”, *Kafkas Vakfı Bülteni*, Kış, <http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/etniksorunlar.html>, 25.05.2007.

- KASIM, Kamer (2006), “11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları ”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, USAK Yay., Ankara, Cilt 1, No 1, s.19-35.
- KEMİK, Akif (2000), “Kafkaslar’da Türkiye-ABD İşbirliği”. *Harp Akademileri Bülteni*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, Yıl 36, Sayı 196, s.158-170.
- KOÇOĞLU, Murat (2001), *Ekstratejik yönüyle Kafkasya Bölgesini değerlendiriniz ve Türkiye için önemini belirtiniz*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- KOLOBOV, A.Oleg, A.A.Kornilov ve F. Özbay (2006), *Çağdaş Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve İşbirliği Alanları (1992-2005)*, Çev.: Elnur Osmanov , Vügar İmanov, Ramil Memmedov, TASAM Yayınları, İstanbul.
- KONA, G. Güngörmüş (2004a), “RF’nin Kafkasya Siyaseti ve Geleceği”, *Güvenlik Boyutunda Kafkasya’nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 14 Nisan.
- KONA, G. Güngörmüş (2004b), *Kafkasya Bölgesindeki Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Geleceği Çalıştayı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 07 Aralık.
- KULİYEV, Hasan Hüseyinoğlu (1996), “Rusya’nın Azerbaycan Stratejisi”, *Avrasya Dosyası Rusya-Kafkasya Özel*, ASAM Yay., Ankara, C 3, Sayı 4.
- KULOĞLU, Armağan (2001) ,”21.yüzyılın Başlangıcında Türkiye’nin Değişen Etki ve İlgi Alanları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Ankara.
- KUMKALE, T. Tamer(1995), *Tarihten Günümüze Türk-Rus İlişkileri*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.
- KUMUK, Cem (2004), *Kafkasya Aydınlik Günlerini Arıyor. Neredesin Prometheus?*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- LAÇİNER, Sedat (2006), “Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, USAK Yay., Ankara, Cilt 1, No 1, s.36-66.
- LAKOBA, S.Z. (1990), “On the Political Problems of Abkhazia”, *Central Asia and Caucasus Chronicle*, 9(1), March.
- MERT, Okan (2004), *Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- MÜTERCİMLER, Erol (1993), *Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli*, Anahtar Kitapları Yayınevi, İstanbul.
- OĞUZ, C. Cem (2004), *Kafkasya Bölgesindeki Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Geleceği Çalıştayı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 07 Aralık.

- OĞUZ, Mustafa ve Ersin TERES (2006), “Kafkasya’da Bir Türk Boyu: Nogaylar”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 1, Sayı 2, s.48-53.
- OKTAR, Rafet (2006), *ABD’nin Orta Asya stratejik kaynaklarına yönelik politikaları ve bu politikaların Türkiye’nin güvenliğine etkileri*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- ORMROD, Jane (1997), “The North Caucasus: Confederation in Conflict”, der. Ian BLEMMER and Ray TARAS, *New States New Politics Building the Post-Soviet Nations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ÖZBAY, Özdemir (1999), *Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya*, Kafkas Derneği Yay., Ankara.
- ÖZBEK, Nadir (1996), “Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Türk Cumhuriyetleri”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 3 , Sayı 4, s.7-26.
- ÖZEY, Ramazan (2001) “Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri”, *Harp Akademileri Bülteni*, Harp Akademileri Yay., İstanbul, Yıl 37, Sayı 199.
- ÖZGEN, Necati (2002), “Dengeler Denklemi”, *Ulusal Strateji Dergisi*, Yıl 3, Sayı 21.
- ÖZTÜRK, O.Metin (2001), *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara.
- PAMUK, Mustafa (1995), *Kafkasya ve Azerbaycan’ın Dünü-Bugünü-Yarını*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- PİRTAKHİA, Akaki (2005), *Avrasya Koridorunda Gürcistan’ın Önemi ve Bu Koridorun Güvenliğinin Sağlamasında Gürcistan İç Kuvvetlerinin Rolü*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- SAYDAM, Abdullah (1997), *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SEKİN, Sefa ve Rahşan TEKİN (2006) “Güney Kafkasya ve Gürcistan”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 1, Sayı 2, s.28-38.
- SELÇUK, Hasan (2005), *Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri*, Tasam Yayınları, İstanbul.
- SHAFFER, Brenda (2003), “US policy”, *The South Caucasus: a Challenge for the EU*, Chaillot Papers, No:65, December, p.53-62, Institute for Security Studies EU, Paris, <http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai65e.pdf>, 13.07.2007.
- SÜMBÜL, Tahir (1992), “Tarihi ve Coğrafi Açından Kafkasya’nın Etnik Yapısı”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 34, Ekim.
- ŞAHİN, Enis (2007), “Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti’nin İlanı”, *Kafkasya Araştırma ve Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 2, Sayı 3, s.4-17.
- TANRISEVER, O. Ferit (2004a), “Güvenlik Boyutunda Gürcistan’ın Geleceği”, *Güvenlik Boyutunda Kafkasya’nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 14 Nisan.

- TANRISEVER, O. Ferit (2004b), *Kafkasya Bölgesindeki Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Geleceği Çalıştayı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 07 Aralık.
- TANRISEVER, Oktay F. (2001), “Moskova’nın Çeçenistan Çıkması ve Çıkış Arayışları” *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 6, Sayı 4, s.180-201.
- TAŞDEMİR, Tekin (2005), *Türkiye’nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TAŞTEKİN, Fehim ve Mustafa Özkaya (2002), “Kafkasya’da Bitmeyen Sürgün ve Çeçenistan Trajedisi”, *Kafkas Vakfı Raporu:4*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, www.kafkas.org.tr/hakkinda/surgun.pdf, 11.07.2007.
- TAŞTEKİN, Fehim (2007), “Büyük Fırtınanın Küçük Vadisi: PANKİSİ”, *Kafkas Vakfı Raporları:3*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, <http://www.kafkas.org.tr/hakkinda/pankisi.html>, 11.07.2007.
- TAŞTEKİN, Fehim (2002), “Abhaz-Gürcü Sorununun Kilit Vadisi:Kodor”, *Kafkas Vakfı Raporu:5*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, <http://www.kafkas.org.tr/hakkinda/kodor.pdf>, 11.07.2007.
- TAŞTEKİN, Fehim (2001), “Savaş Yorgunu Bir Ülke”, *Kafkas Vakfı Çeçenistan Raporu*, Kafkas Vakfı Yayınları, Ekim, http://www.kafkas.org.tr/ajans/Savas_yorgunu_Cecenya.htm, 11.07.2007.
- TAVKUL, Ufuk (2002), *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- TERES, Ersin ve Mustafa Oğuz (2007), “Dağıstan Halklarında İnsan İsimleri”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, Yıl 2, Sayı 3, s.36-42.
- TUNCA, Ethem (2004), *Kafkasya Bölgesindeki Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Geleceği Çalıştayı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 07 Aralık.
- USLU, Şeref (2002), *ABD ve Almanya’nın Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’a yönelik olan ve olması muhtemel dış politikalarını irdeleyerek, Türkiye’nin dış politikasında adı geçen ülkelere yönelik karşınıza çıkabilecek olumlu ve olumsuz öğelerin neler olabileceğini ortaya koyunuz. Ortaya koyduğunuz durumu TSK’ne olan fayda ve zararları yönünden inceleyiniz. Uluslararası politik ortamda bu öğeler milli menfaatlerimizle nasıl uyumlu hale getirilebilir? Konuyu Milli Strateji açısından inceleyiniz*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- ÜREN, Mustafa (2001), *RF’nun; Güneyi de Dahil Olmak Üzere Kafkaslar’da Yeni Yapılanma İhtimalleri, Etnik ve Dini Karmaşalar da Dikkate Alındığında Türkiye’nin Kafkaslara Yönelik Politikasının Neler Olacağı?*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.

- VELİEV, Cavid (2006), “Azerbaycan’ın Enerji Atağı”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=732&sayfa=12>, 24.07.2007.
- YALÇINKAYA, Alâeddin (2006), *Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler:Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne*, Lalezar Kitabevi Yayınları, Ankara.
- YALÇINKAYA, Alâeddin (2004), *Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliği’nde Moskova – Türkler İlişkileri*, Beta Basım Yayınları, İstanbul.
- YANAR, Savaş (2002), *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- YAPICI, Utku (2004), *Küresel Süreç ve Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya*, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- YARLIKAPOV, A.A. (2001), “Kuzey Kafkasya’da Köktendincilik ve Vahabilik Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yay., Ankara, Cilt 6, Sayı 4, s.202-219.
- YASMANN, Viktor (2006), “Kremlin Etnik Cumhuriyetleri Ortadan Kaldırmayı mı Planlıyor?”, *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul, Yıl 1, Sayı 2, s.78-79.
- YAVUZ, Kemal (1998), “Kafkaslar ve Orta Doğu’daki son gelişmeler paralelinde askeri durum ve genel poletikomiliter değerlendirme”, *Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye’nin Önemi Sempozyumu*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 28-29 Nisan.
- YEŞİL, Arif (2005), *Yeni Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye’nin Yeni Bölgesel ve Uluslar Arası Güvenlik Politikası Ne Olmalıdır?*, Yayınlanmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- YILDIZ, Y. Gökalp (1998), “Kafkas toplumlarının siyasi ve ekonomik yapıları ve gelişmeleri ile bunlar üzerinde güç ve rekabet mücadeleleri ve Türkiye’nin izlemesi öngörülen politikalar ve etkinlikler”, *Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye’nin Önemi Sempozyumu*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 28-29 Nisan.
- YİĞİT, Erdal, Ü.Aslan, A.S.Ünsal, A.Yılmaz ve S.Piyade (1999), *Küresel ve Bölgesel Kapsamda Sorunlarımız*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.
- YUNUSOV, Arif (2003), “Azerbaijani security problems and policies”, *The South Caucasus: a Challenge for the EU*, Chaillot Papers, No:65, December, p.143-158, Institute for Security Studies EU, Paris, <http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai65e.pdf>, 13.07.2007.

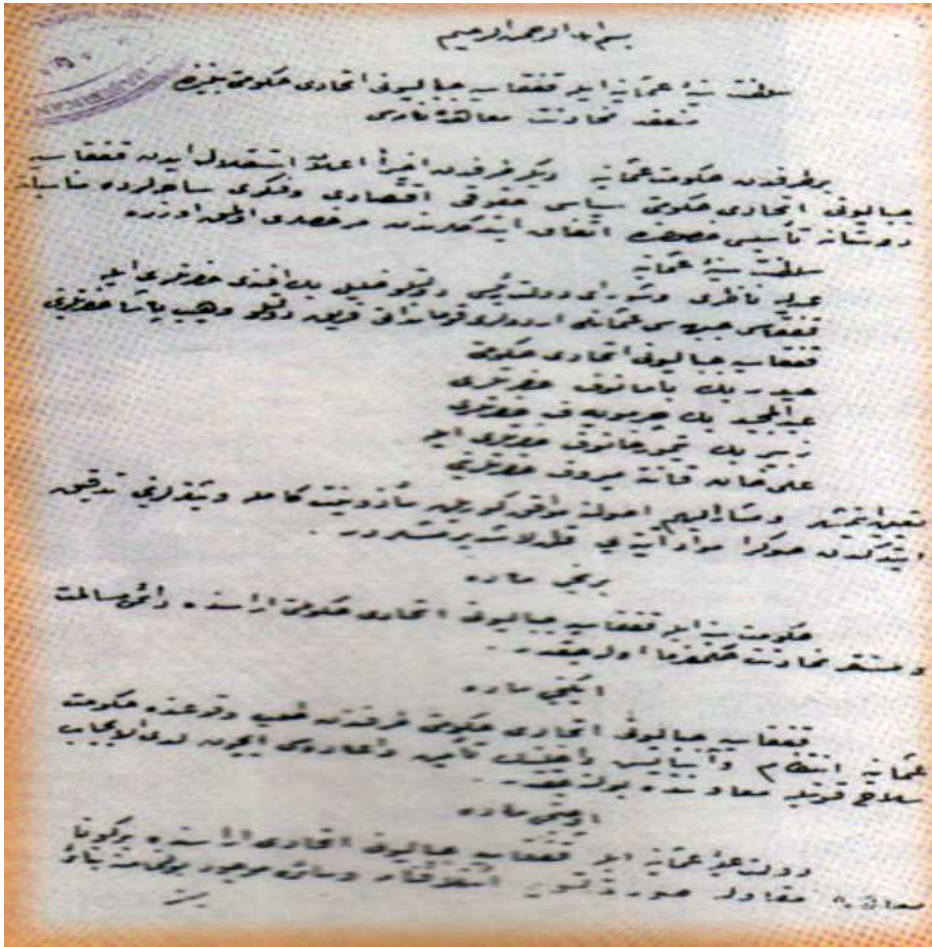
EKLER

EK – 1

TÜRKİYE-KUZEY KAFKASYA CUMHURİYETİ DOSTLUK ANTLAŞMASI

8 HAZİRAN 1918

Şekil 7: Osmanlı Belgesi

Kaynak: (Şahin, 2007:16)

Bismillahirrahmanirrahim

Saltanatı-ı Seniye-i Osmaniye ile Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümetin beyninde Mün'akit Muhadenet Muahedenamesi.

Bir taraftan hükümeti Osmaniye, diğer taraftan ahiren ilanı istiklal eden Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti siyasi, hukuki,iktisadi ve fikri sahalarda Münasebatı dosthane tesisi hususunda ittifak ettiklerinden, Murahhasları olmak üzere ;

Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniye

Adliye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reisi devletlü Halil Beyefendi Hazretleri ile ,Kafkas Cephesi Osmanlı Orduları Kumandanı Ferik devletlü Vehib Paşa Hazretlerini, Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı Hükümeti; Haydar Bey Bammatof Hazretleri , Abdulmecid Bey Çermoyef Hazretleri , Zübeyr Bey Timurhanof Hazretleri ile, Ali Han Kantemirof Hazretlerini tayin etmişler ve müşarünileyhim, usulüne muvafık görülen mezuniyet-i kamile vesikalarını tedkik ettikten sonra, mevadd-ı atiyeyi kararlaştırmışlardır:

Birinci madde

Hükümet-i seniyye ile Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti arasında daimi müsalemet ve müstakırr muhadenet hüküm-ferma olacaktır.

İkinci madde

Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti tarafından talep vuku'unda, hükümet-i Osmaniye, intizam ve asayış-i dahilinın temin ve iadesi için lede'l icab silah kuvvetiyle muavenette bulunacaktır.

Üçüncü madde

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ile Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı arasında bir güne mu'ahede, mukavele ,suret-i tesviye, itilafname ve saire mevcut bulunmamasına binaen, tarafeiyn-akideyinin başşehbenderleri, şeybenderleri ve şeybender vekilleri intiyaz ve vazifelerince hukuk-ı umumiye-i düvel ve muamele-i muteabile esaslarına tevfikân "en ziyade nail-i müsânin'ade millet" muamelesinden müstefid olacaklardır. Kezalik hukuk-ı umumiye-i düvel esasına müsbeyyer devleler teniden bir ticaret muahedanamesinin akdi için vaki olacak müzakerat, bir taraftan Devlet-i Aliye ve diğer taraftan kendisiyle hal-i harpde bulunan diğer devletler beyninde müselağanın akdini müteakip başlayacaktır. O zamana ve her harhalde 1335 senesi kanun-i Evvelinin

31.gününe kadar işbunhedeye bir işaretli melfuf,her iki taraf canibinden tatbik olunacaktır.Mezkur melfufun 30 haziran 1335tarihinden itibaren mefsuhiheti ilan olunabilecek ve bunun metayici altı ay sonra cereyan edecektir.

Dördüncü madde

Kafkasya Cibaliyyunu ittihadı hükümetinin beyne'l-milel posta ve telgraf ittihadları mukavelatına dahil olmasına intizaren Devlet-i Aliyye ile Kafkasya cibaliyyunu ittihadı hükümeti arasında posta ve telgraf münasebatı,işbu muahede tastiknamelerinin te'atisinden itibaren beyne'l-milel ittihadın posta ve telgrafa muteeallik mukavelat itilafat ve nizamatı mukarreratına tekfikan tesis edilecektir.

Beşinci madde

Brest-Litovs'da Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve müttetikleriile Rusya arasında akd olunan mu'ahadat-ı müştereke ve münkasime ahkamından işbu muahedenameye muhalif olmayanlar,akideyn beyninde mu'teber olacaktır.

Altıncı madde

İşbu muahedename tastik olunacak ve tastiknameleri bir ay veyahud muddet-i kasire-i mümkinde zarfında Dersa'adet'te te'ati olunacaktır.

Tasdikan-li'l-makal murahhaslar işbu muahedenameyi imza ve mühürleriyle tahtim etmişlerdir.

İşbu muahedename 8 haziran 1334 tarihinde iki nüsha olarak Batum'da tanzim olunmuştur.

Haydar Bammatof

Zubeyr Timurhan

Halil

Tapa Cermoyef

Mehmed Kadı

Mehmed Vehib

Ali Han Kantemir

Kaynak : (Şahin, 2007:16)

EK – 2

TÜRKİYE-KUZZEY KAFKASYA CUMHURİYETİ EK ANLAŞMASI

8 HAZİRAN 1918

Bismillahirrahmanirrahim

Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniye ile Kafkasya cibaliyyunu ittihadı hükümeti arasında mün'akid mu'ahede-i munzama

Hükümet-i seniyye ile Kafkasya cibaliyyunu ittihadı hükümeti harbden mütevellid ve dogrudan dogruya kendilerine müte'allik bazı mesail-i askeriyyeyi hall etmek arzusunda bulduklarında,muvakkat bir mu'ahede-i munzamma akdine karar vermişler ve bu babda murahhasları olmak üzere;

Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniye;

Adliye Nazırı ve Şura-yı Devlet reisi devletlü Halil beyefendi hazretleriyle,

Kafkas cephesi Osmanlı orduları kumanda Ferik devletlü Vehip paşa hazretleri ve Kafkas cibaliyyunu ittihadı hükümeti;

Haydar bey Bammatof hazretleri,Abdülmecid bey Çermoyef hazretleri, Zübeyr bey Timurhanof hazretleri ile Ali han Kantemirof hazretlerini tayin etmişler ve müşarünileyhim ile muharip bulunan hükümetlerin veyahud onlarla akd-i ittifak etmiş olan devletlerin zabiten ve memurin-i mülkiyesini memleketten teb-id etmeyi ve harbi umuminin devamı muddetince yeniden bu gibileri ordu hükümet hizmetlerine almamayı taahhüd eder.

İkinci madde

1. Kafkasya Cibaliyyunu ittihadi hükümeti,bi'lcümle hutut-i hadidiyesi üzerinde Osmanlı ordusu'nun her türlü nakliyat-ı askeriye yapmasına muvafakat eder.

2. Osmanlı ordusu tarafından tayin olunacak bir komisyon,Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümetin bir komisyonu ile müştereken şimendifer hututunun azami kabiliyetine nazaran birinci fikrada zikr edilen nakliyat-ı askeriye,Osmanlı komisyonu reisinin Osmanlı ordusu kumandanlığı'ndan alacağı emir üzerine vereceği talimat mucibince,Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı şimendifer idaresinin memuru ve malzemesi vasıtasıyla icra olunacaktır.

3. İki taraf şimendifer komisyonlarının müştereken tayin edecekleri mühim istasyonlarda nakl olunan Osmanlı kıta'atının iâşe ve istirahatlerinin temini ve nakliyat hakkında verilmiş olan seyr ü sefer cedveli ve talimatın Osmanlı Ordusu mensubinine temin ve tatbiki vazifesiyle muvazzaf bir Osmanlı zabiti ve maiyyetine lüzumu kadar memur ve efrad tayin olunacaktır.Bu zabıt, istasyon memurunun vazife ve işlerine müdahale etmeyecektir.Nakl olunan Osmanlı kıta'atının iâşesi için, mumaileyh zabitin mümkün olan yerlerde icra edeceği mübaayâtı, Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti tesri' ve mumaileyh zabite mu'avenet edecektir.

4. 2 ve 3 numrolu fıkralarda zikr olunan komisyonlar işbu muahedenin tarih-i imzasından nihayet bir hafta sonra şimdilik ifa-yı vazifeye başlayacaklardır.Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti şimendiferler idaresi, bu zamana kadar şimendifer komisyonlarına lazım olan ma'numatı bilhassa hututtan azimi istifadeyi temin edebilmek için, hutut üzerinde bulunan bi'l-cumle malzeme-i müteharrike miktarıyla hututun ahvali ve malzeme-i sabitesi hakkında lazım gelen malumatı cem'ü ihsar etmiş bulunacaktır.

5. Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti gerek bizzat hattı ve gerek malzeme-i sabite ve muteharrikesini daima hüsn-i halde bulundurmayı ve bunları gerek muteaddi ve gerek arizi her türlü tahribata karşı muhafaza ve avarızı sür'at-i mümkün ile izale ve telafi etmeyi taahhüd eder.

6. Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti kendisinin dahi marzisi hilafında olarak herhangi bir su-i kasdin zayi'at ve tahribata sebebiyet vermemesi için, Osmanlı nakliyatı icra edilecek olan hututun icab eden noktalarını askeriyle taht-ı temine alınacaktır.Bu muhafaza, hututun herhangi bir kısmında, herhangi bir sebeple Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti için mümkün olmadığı takdirde, işbu muhafaza-i

askeriye, hükümet-i muşarünileyha ile bi'l itilaf Osmanlı Ordusu tarafından der'uhde olunacaktır.

7. Osmanlı Ordusu nakliyat-ı askeriyesinin müsa'adesi nisbetinde, Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümetin hatları üzerinde hükümet-i müşarunileyhanın her türlü nakliyatına hanel getirmemeye çalışacaktır.

Üçüncü Madde

Hükümet-i Osmaniye, ikinci madde mucibince haiz olduğu haktan, muttefiki bulunan hükümetlerin ordularını da istifade ettirebilir.

Dördüncü Madde

Hükümet-i Osmaniye, Kafkasya Cibaliyyunu İttihadı hükümeti dahilinde bulunan yollardan, nakliyat-ı askeriye için istifade edebilecektir.

Beşinci Madde

İşbu muahedename tasdik ve takdiknameleri, bir ay veya muddet-i kasire-i mumkine zarfında dersa'adet'te teati olunacaktır.

Tasdikan-li'l-makal murahaslar işbu muahedenameyi imza ve mühürleri ile tahtim etmişleridir.

İşbu muahedename iki nüsha olarak Batum-da tanzim olunmuştur.

Haydar Bammatof Zubeyr Timurhan Halil

Tapa Cermoyef Mehmed Kadı Mehmed Vehib

Ali Han Kantemir

Kaynak : (Şahin, 2007:17)

KUZEY KAFKASYA'DAKİ TOPLULUKLARA AİT NÜFUS BİLGİLERİ

Tablo 4: Kuzey Kafkasya'daki Türk ve Akraba Toplulukları

Ülkenin Adı	Nüfus:(1926)	Nüfus:(1959)	Nüfus:(1979)	Nüfus:(1989)
Mingrel	242,990	-	-	-
Svan	13,218	-	-	-
Abhaz	56,957	65,430	83,097	90,713
Abaza	13,825	19,591	25,448	33801
Çerkes	-	30,453	46,470	52,356
Adıge	65,270	79,631	108,711	124,941
Kabardey	139,925	203,620	321,719	394,691
Karaçay	55,123	81,403	131,074	156,140
Balkar	33,307	42,408	66,334	88,771
Oset	272,272	412,592	541,893	597,802
İnguş	74,097	105,980	186,198	237,577
Çeçen	318,522	418,756	785,782	958,309
Avar-Andi-Dido	197,392	270,394	482,844	604,202
Lak	40,380	63,529	188,804	204,370
Dargin	108,963	158,149	202,297	231,805
Lezgi	134,529	233,129	382,611	466,833
Agul	7,563	6,709	246,854	280,431
Rutul	10,495	6,732	71,722	78,196
Tsakhur	19,085	7,321	11,103	-
Kumuk	94,549	134,967	188,792	282,178
Nogay	36,274	38,583	51,784	-
Tabasaran	31,983	34,700	55,188	98,440
Tat	28,705	11,463	22,441	30,817
Dağ Yahudisi	25,974	25,225	9,389	19,516
Udi	2,455	3,678	5,919	-

Kaynak: (Tavkul,2002:17; Çelikipala,2006:52)

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Sivas Merkez’de doğan Habip YILDIRIM, ilkokulu ve ortaokulu Sivas’ta, liseyi ise Kuleli Askeri Lisesi’nde 1998 yılında tamamlamıştır. 2002 yılında Kara Harp Okulu’ndan mezuniyetini müteakiben Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde görevini sürdürmektedir. Harp Okulu’ndaki öğrenim yıllarından başlayarak Siyasi Tarih, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Hukuk gibi konulara ilgisinden dolayı Sakarya Üniversitesinde, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yüksek Lisans programını takip etmiştir.